

TARTU ÜLIKOOL
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima aja osakond

Andres Must

**EESTI SPORDIELU KAITSNUD IDEEDEST EESTI KULTUURKAPITALI
LOOMISE PERIOODIL 1921–1925:
HARALD TAMMERI JUHITUD SPORDILEHE PÕHJAL**

Magistritöö

Juhendajad: Karin Veski, *PhD* &

Olaf Mertelsmann, *PhD*

Tartu 2024

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
Probleemiasetus	3
Uus ilming: sport kollektiivses mõttevahetuses	3
Uurimussubjektsus: allikas ja uurimisperiood	6
Harald Tammer: teerajaja spordiajakirjanduses	7
Eesti Kultuurkapital: Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsus	13
Töö ülesehitus	17
1. TÖÖ MEETOD JA HISTORIOGRAAFILISI KÜSIMUSI	18
1.1 Kriitiline diskursuseanalüüs: otsingud ideede- ja mõisteajaloost	18
1.2 Tammeri tekstikatke analüüs: mida autor siin öelda soovib?	22
1.3 Tammeri tekstikatke liigendatud analüüs	23
1.4 Teoreetiline lähtepunkt: teksti ideoloogilised alused	24
1.5 Töö tunnetuslik raam: autori eelarvamus	26
1.6 Metodoloogilised „pöörded“: autorlus, lugu, väljend, hääl, fookus, narratiiv	28
1.7 „Pöörded“ spordiajaloo: eneserefleksiooni teadvustumine	32
1.8 Eesti spordiajaloo seisundist: ümberkirjutuse ootus	37
2. KRIITILINE DISKURSUSEANALÜÜS	40
2.1. Konteksti avamine: Tammer, sport, rekord	40
2.2. Sporditegevust kaitsvad aladiskursused: noppeid Spordilehest vahemikus 1921-1925	46
2.3. Aladiskursus (1): sport kui rahvuslik ülesanne	48
2.4. Aladiskursus (2): spordi panus omariikluse tekkes	57
2.5. Aladiskursus (3): välisilm eeskujuna	66
2.6. Aladiskursus (4): sport keha, hinge ja vaimu ühteliitjana	73
2.7. Juhtumianalüüs (1): Eesti staadion	82
2.8. Juhtumianalüüs (2): Spordileht, 4. veebruar 1925	88
2.9 Perspektiivikaid uurimiseväljasid: neli teemapüstitust	92
KOKKUVÕTE	100
ALLIKAD JA KIRJANDUS	103
LISAD	110
Fotod	110
SUMMARY	111

SISSEJUHATUS

„Ühel vaikselt pühapäeva hommikul [28. jaanuar 1923], kui sportlased õndsas rahuga voodist aeglaselt välja ronisid, et kohvilauas „Päevalehte“ lugeda, pimestas ja rabas neid äkiline sõimurahe ja kõu mainitud paigas. Väljavalitud, kultiveeritud söimusõnadega külvati neid. Põhjust selleks oli annud haridusministeeriumi seaduseelnõu nende sporditegelaste toetamiseks, kes andekust ilmutanud, loova töötamise võimaldamiseks. Sportlased mõtlesid, et siin vast lugupeetud setukeelne laulik [Artur Adson] närvipalavikus veidi jampsinud on ja saatsid õienduse tõeasjade valgustamiseks toimetusele. Kuid võta näpust. Adson oli jõudnud Voorimehe uulitsa kantsi kindlustada, seisis üleval vallil ja näitas hirvitades keelt kõigi sportlastele, kes püüdsid oma kirjatuviseid mainitud kantsi läkitada või katapultidega pommitada. Rauges pääletungimine ja sportlased taganesid keelt hammustades oma urtsikutesse.“¹

Probleemiasetus

Uus ilming: sport kollektiivses mõttevahetuses

Siinse töö jaoks väljanopitud ja seda käimalükkava teksti autoriks on Spordilehe toonane peatoimetaja Harald Tammer, kes pani need read kirja ajal, mil arutelud spordi ühiskondlikust rollist ja selle väärtustest Eestis esimest korda seni rangelt võttes vaid otseselt spordiga seotud ringkondades toimunud arutelu piiridest välja olid libisenud. Põhjuse senistest piiridest üleastumiseks tingis iseseisva noore riigi eneseloomise käigus esile kerkinud küsimus riigi panusest erinevate valdkondade toetamisel, mis konkreetsel juhul väljendus plaanis kaasata loomisel oleva kultuurkapitali jagatavatest hüvedest osa saama ka sport. Selline idee läks aga vastuollu harjumuspärase ettekujutusega kultuurisfääri kuuluvatest valdkondadest ning paljud kirjanikud, Voorimehe uulitsa ehk Päevalehe toimetuse oma kantsina kindlustanud Artur Adson teiste seas, protesteerisid selle vastu häälekalt ning jäädes truuks Spordilehe peatoimetaja sõnakasutusele, olid taolise plaani vastu kuulutanud avaliku „sõjakäigu“. Tolle „sõjakäigu“ põhjustatud sulesõjalahingud saavad olema siinse töö uurimismaterjaliks, kuid tulenevalt töös

---

¹ Katke **H. Tammeri** artiklist „Meie boheemkonna sõjakäik“ (*Spordileht*, 2/1923), avaldatud vastulausena **A. Adsoni** artiklile „Sport ja vaimukultuur“, (*Päevaleht*, 28. jaanuar 1923). Siin ja edaspidi on tsitaatides säilitatud autorite kirjaväsi.

püstitatud eesmärkidest on põhitähelepanu koondunud **Spordilehes avaldatud sporditegevuse kaitseks loodud tekstidele**. Taoline lähenemine on tingitud soovist tabada ideid, mis kandsid toonast spordikirjutust, et seeläbi avastada väärtusi ja tõdesid, millesse spordi eestvedajad uskusid ning mille laialikandmiseks nad oma tegevuse ellu olid kutsunud.²

Uurimistöö lähtepositsiooni võib selgitada kahel moel. Esiteks lähtub rõhutatud tähelepanu suunamine vaid ühe osapoole tekstidele eeldusest, et ressursside ümberjagamise käigus, millisena kultuurkapitali tegevust mõista tuleb, ilmnevad vaidlused on vähemalt probleemi tekke algperioodil iseeneslikud, konfliktid paratamatud ning vaidluste sisu vältimatult emotsionaalne. Sama teemat põgusalt uurinud Roosmarii Kurvits on sellele ka juba varem tähelepanu osutanud: „...kuna mängus oli raha, ei võtnud kumbki pool endale aega seisukohtade hoolikamaks põhjendamiseks, viisakamaks formuleerimiseks. Vaidlus oli äge, kuid enamasti ei kuulu kirjutatud artiklid kummagi oponendi loominguparemikku.“³ Minu pädevusest ei piisa, et Kurvitsa tähelepanekut kirjandusteaduslikult pinnalt edasi arendada, küll aga jagan usku, et tugevatest emotsioonidest kantud reljeefne sõnakasutus, mis on selgelt tuvastatav ka viidatud

---

² Väljaande avanumbri (1/1920) juhtkirjas öeldakse: „Spordileht seab oma ülesandeks valgustada meie sportlikku liikumist, tuues ülevaateid ja lähemaid teateid kodumaa spordi organisatsioonide tegevusest ja kavatsustest, avaldades asjatundjate sulest kehalise kasvatuse kohta käivaid artikleid, kes oma kaastööga lehte lahkesti on lubanud toetada. Spordileht tahab iseäralist rõhku panna kehalise kasvatuse peale koolides, näidates selle vajaduse ja praeguste väärnähtuste peale, tutvustades uuemate kasvatussüsteemidega, andes praktilisi juhtnöore ja näpunäiteid. Spordileht tahab jõudu mööda kaasaadata, et kodumaa tarviliku arvu spordiplatsidega varustatud saaks, mis esimeseks eeltingimiseks spordi rahvalikuks muutmiseks, selleks küsimust lähemale vaatamisele võttes.“

Tammeri peatoimetajaks asumise järele hakkas seni ebaregulaarselt välja antud Spordileht ilmuma korra nädalas, mille jaanuaris trükivalgust näinud avanumbris korratakse üle ülesanded, mille Spordileht iseendale võtnud on. Muu hulgas öeldakse: „Eesti Spordileht“ on muutunud uuest aastast nädalaleheks, sellega avanevad temale paremad võimalused liikuva, muutuva, sündmusrikka spordielu valgustamiseks, – seista lähemal tema voolule, tabada momenti, jäädvustada seda sõnas ja pildis. Ühtlasi aga kasvavad ka sportlaste kohustused tema vastu, tulla temale lähemale, panna õlad külge ja seltsis rühkida koitva ideaali, isiklise vabaduse ja hingelise, kehalise tugevuse poole. Avaldada temas oma mured, soovid, igatsused ja tähelepanekud, et „Spordilehes“ tõesti peegelduks meie noor, kääriv vaim ja raudne tahtejõud. On olnud kuulda hääli – „Spordileht“ olla ainult teatud kitsa ringkonna sportlaste häälekandja. Siin võib süüdistada ainult meie sportlaste loidust, kes temast on eemale hoidnud. „Spordilehe“ veerud on alati avatud olnud kõigi sportlastele, kellel asja eduks midagi öelda on olnud. Ei ole aga temas mingisugust „omakasu poliitikat“ aetud, mingi seltsi või ringkonna huvisid kaitstud. On püütud alati õiglaselt meie spordiliikumist valgustada, nii kuidas tema toimetajad sõna sport on mõistnud, tähtsa noorsoo ausameelsuse, südiduse, värskuse, julguse ja jõu kasvatusabinõuna.“ („Tähelepanemiseks kõigile sportlastele“, 3/1922)

³ **R. Kurvits**. Harald Tammer. Spordiajakirjanik. Jmt, *Eesti ajakirjanduse ajaloo VII*, 1991, lk 101.

Tammeri tekstis, võib ajalookirjutusest lähtudes osutada tänuväärset õpetlikuks. Kui konfliktsetes situatsioonides loodud tekstid teineteisest lahutada, käsitleda ühe osapoole seisukohti eraldiseisvana ning luua semantiline tähendusväli ainuüksi väljavalitud tekstikorpuse sees, võivad nähtavale ilmuda uutmoodi infokillud, milles ei väljendu enam otseselt konkreetne konflikt ja selle põhjused, vaid avaram arusaam tekstiloojast ja seda koos hoidvad ideed.⁴

Taolise pildi loomisel omavad kriitilist tähtsust küsimused, mis uuritavatele tekstikatketele esitada. Kelle huvide kaitseks arvas spordikirjutus end ellu kutsunud olevat? Milles väljendusid ühiskondlikult jagatud hüved, mida spordis arvati leiduvat? Mis päritolu olid eeskujud, millele sporditegevuse kaitsel osutati? Need on kõige üldisemad küsimused, mida alljärgnevalt huvihorisondil hoitakse ning töö võiks õnnestunuks lugeda juhul, kui spordisubjektilist enesenägemust avades oleks ühtmoodi võimalik tuvastada nii seda koos hoidvad alusraamid kui ka selle sisemised vastuolud. Kui taoline kombinatsioon end tuvastada lubab ning ka kriitikale vastupidavat sõnastamist võimaldab, võiks see edaspidiseks avada võimaluse spordiajalugu mõnel konkreetset juhul usutavama täpsusega ümber sõnastada.

Sedasi püstitatud ülesanne tugineb hüpoteesil, et mida häälekamalt iseenda tegevusele selgitusi antakse või õigustusi luuakse, seda enam muutub küsitavaks kaitstava tegevuse anonüümsus ehk teisisõnu öelduna selle viibimine jagatud kultuuriruumis loomuliku ja enesestmõistetavana. Nii pole ka siin toodud küsimuste valgusvihus üleliigne tähelepanu juhtida, et kuigi sissejuhatuses tsiteeritud Tammeri tekstikatke algse eesmärgina on välja loetav autori arusaam oma oponentist, väljendub selles subtiilsemal tasandil ka autori ehk konkreetset juhul sporditegevuse kaitsja visandus iseendast ning tema kaitstava

---

⁴ Tullis veel korra Roosmarii Kurvitsa tähelepaneku juurde, mille kohaselt ei kuulunud tema vaadeldud osapoolte loodud tekstid autorite loomeparemikku, võiks ajaloo ja keeleuuringute kokkupuutepunktis neidsamu tekste uurides jõuda huvitavate tulemusteni diglossia-mõiste raames, mis Peeter Toropi sõnastust järgides märgib keele funktsionaalset jaotumist kodukeeleks ja töö-, tänava- või suhtluskeeleks. Vt **P. Torop**. „Kakskeelne Eesti“, *Eesti Päevaleht*, 7.1.2005. Spordiuuringuid silmas pidades ei pretendeeri praegu välja käidud idee originaalsusele, kuna tõukub ühest Peter Burke'i tehtud märkusest, mille kohaselt on ajaloolased sotsiolingvistidelt õppinud, kuidas uurida juhtumeid, mil harrastatakse „diglossiat“, kasutades näiteks poliitikast kõneldes „kõrget“ stiili, jalgpallist rääkides aga „madalat“. Vt **P. Burke**. *Mis on kultuuriajalugu?* Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2011, lk 130. Ühe näitena saab osutada **R.E. Kelleri** 1973. aastal avaldatud tööle „Diglossia in German-speaking Switzerland“ (*Bulletin of the John Rylands Library*, 1973/1, lk 130-149), milles autor uurib keelekasutust Šveitsi saksakeelsetes piirkondades, heites põgusa pilgu ka spordivaldkonnas toimuvale.

valdkonna positsioon ühiskonnas. Tulen sissejuhatuses osutatud Tammeri tekstilõigu juurde allpool tagasi.

Uurimussubjektsus: allikas ja uurimisperiood

Töö allikaks on valitud ajaleht Spordileht. Seda mitmel põhjusel. Esiteks on tegemist väljaandega, mis defineeris end Eesti spordivälja tähtsaima tribüünina ning kui lähtuda faktist, et Spordilehele konkurentsi pakuva sageduse, mahu ja järjepidevusega eestikeelset spordiperioodikat siin huvi pakuval perioodil ei ilmunud, on tegemist küllaltki adekvaatse enesekirjeldusega.⁵ Teiseks on uurimistöö koondunud Spordilehe ümber seetõttu, et väljaanne sai oma sisu kujundada sõltumatult, saades oma tegevuses lähtuda sporditegevuse igakülgsest propageerimisest.⁶ Toonane spordikirjutus teab siiski ka ise, et ühel või teisel moel on propaganda alati reaktsiooniline,⁷ mistõttu tuleb Spordilehe sõltumatust mõista teatava mööndusega, mis praegusel juhul on defineeritav valikute kaudu, millele spordikirjutus reageerida otsustas. Seetõttu hoitakse alljärgnevalt silmas, millised teemad suutsid spordipropaganda tundetundlaid ärritada, millistel alustel otsiti liitlasi ning milliste vahenditega oma huvide eest seisti.

Uurimustöö ajalisi otspunkte tähistavateks konkreetseteks sündmusteks on Harald Tammeri asumine Spordilehe peatoimetajaks ühelt poolt ning spordi kui ühiskondliku tunnustuse pälvinud „kultuurala“ (seadusandja sõnastus) juriidiliselt fikseeritud kaasamine Kultuurkapitali toetusesaajate hulka teiselt poolt. Konkreetset määratlades (mõningaid konteksti avavaid vältimatuid erandeid kõrvale jättes) jääb uurimisele võetavate artiklite valimik 1921. aasta detsembri (Spordileht nr 34-38/1921) ning 1925. aasta 4. veebruari vahele (Spordileht nr 5/1925). Päev hiljem ehk 5. veebruaril kinnitas riigikogu 27. jaanuaril

---

⁵ Siinse töö raames huvi pakuval perioodil jäid katsed Spordilehe kõrval teisi üleriigilisi spordiväljaandeid elus hoida tulemuseta. 1921. aastal jõudis Artur Kuke eestvedamisel ilmuda kolm numbrit ajakirja Võitleja; Tartu spordiseltsi Kalev hõlma all anti 1924.–1925. aastal kuukirja Sportlane välja samuti vaid kolm numbrit. Mööndustega võib loetellu lisada ka spordi, kunsti, kasvatuselise, ilukirjanduse ja naljasisulise kuukirja Jõud ja Ilo, mille eluiga piirdus ühe numbriga 1921. aastal.

⁶ 19. detsembril 1930 ilmub Spordilehes artikkel „E. Spordileht 1931“, milles toimetuse nime all öeldakse: „Spordileht on alati seisnud meie spordiliikumise teenistuses ja sellega kaasa aidanud kehakultuuri liikumise propageerimiseks ja on laiematele rahvahulkadele spordi ja kehakultuuri mõiste selgitamisel suurt tööd teinud.“

⁷ Vt **E. Sein** „Sport ja ajakirjandus“, *Spordileht* 3/1935. „[...] ajakirjanduse kaudu tehtav propaganda spordiliikumisele [on] lausa vajaline. [...] propaganda on masside vaba tahte ümberkujundamine, kuulutus aga on sellesama vaba tahte hetkeline murdmine. On selge, et püsivama väärtuse evib propaganda, sellepärast tuleb seda eelistada. Oma tavalist veendumust mööda laialdased rahvahulgad poleks eeltoodud sündmustest osa võtnud, propaganda aga veenis neid vastupidises.“

vastu võetud kultuurkapitali seaduse, mille jagatavate toetuste saajate hulka oli valdkonnana arvatud ka sport, täpsemalt sõnastatuna kehakultuur.

Osalt on töös uurimiseks võetud ajaline vahemik muidugi meelevaldne, kuid sellisena on defineeritavad paljud ajaloolased väljakutsed.⁸ Ajaloolised perioodid kujundatakse ja põlistatakse sündmustele järgnevalt, mille tagant võib subjektiivsel tasandil tuvastada autori või autorite kollektiivi motiveeritud kujutlusvõime, kelle taotlused kinnistatakse objektiivsetena juhul, kui need parasjagu ühiskonna poliitiliste, kultuuriliste või majanduslike eesmärkidega sobituma peaksid. Selle põhjal võib öelda, et ajaloo poolt välja pakutud minevikupildid kinnistakse juba väljaspool distsipliini enda piire, seevastu mineviku-uurimine iseenesest lähtub igal konkreetsel juhul uurija huvist ja vajadustest.

Siiski ei sooviks jätta muljet, et uurimistööd koos hoidev ajaraam täiel määral meelevaldne on. Sellest arusaamiseks tuleb esmalt mõnda, et XX sajandi alguse ettekujutus kultuurisfääri kuuluvatest valdkondadest tugines XIX sajandi arusaamale, mille kohaselt moodustasid selle muusika, teater, kirjandus ja kujutav kunst. Seevastu sport eneseväljendusena oli nähtusena veel uus, seda ka Eestis, ning isegi spordidiskursuses ei oldud XX sajandi kolmanda kümnendi alguseks selgusele jõutud, millega täpselt tegemist on ning milline võiks olla kollektiivse tunnustuse järele ihkava spordi ühiskondlik roll. Kultuurikapitali loomise perioodil väljus aga spordimõte Eestis esmakordselt teemana omaenda tekstiväljalt, millest tulenevalt oli ka spordikirjutus sunnitud iseenda tegevusse analüüsivama pilgu heitma. Nood enesessevaatamised pole Eesti spordiajaloo suuremat tähelepanu pälvinud.⁹

Harald Tammer: teerajaja spordiajakirjanduses

Kesksesse rolli siinses töös on tõstetud Tammer, kelle kaudu jõutakse tekstideni, milles spordikirjutust koos hoidvad ideed end tuvastada lubavad. Valik Tammerile langes esmalt seetõttu, et Spordilehe peatoimetajana võib teda siin huvi pakuval perioodil pidada kõige

---

⁸ Sõna „ajalugu“ on eesti keeles mitmetähenduslik. Sellega võib tähistada nii minevikusündmusi (lõpetatud tegevus), kui ka mineviku kujutamist tekstina (kestev protsess). Siinses töös kasutatakse sõna „ajalugu“ siin esitatud teises tähenduses ehk tegemist on mineviku kujutamise, mõistmise ja mõtestamise kestva tekstilise protsessiga.

⁹ Seni kõige mahukam ülevaade Eesti spordiajakirjanduse ajaloost on ilmunud **T. Lääne** sulest: *Oma tsunft. Eesti spordipressi arengulugu* (Eesti Spordiajakirjanike Selts, 2023), kuid ka selles ei pöörata Tammeri-aegse Spordilehe ideelistele positsioonidele tähelepanu. Tammeri sellekohased hoiakud leiavad üksnes lakoonilist äramärkimist: „Tammer pani rõhku poleemikale ning andis üha rohkem ruumi sporditeaduslikele artiklitele.“ (lk 41). Mis teemad poleemikasse kaasati, sellele raamatus tähelepanu ei pöörata.

olulisemaks avaliku arvamuse kujundajaks spordist. Kohustuslikus korras tuleb küll lisada, et Spordilehe toimetamise kõrvalt kaitses Tammer oma kirjatöödega sporditegevust ka teistes väljaannetes, kuid need arvamused jäetakse praeguses töös kõrvale nende range reaktioonilisuse tõttu.¹⁰ Mujal ajakirjanduses ilmunud artiklite puhul tuleks lahutamatu kirjeldada iga konkreetse situatsiooni konteksti, millega paratamatult kaasneks reaktsiooni esile kutsunud ideede sissetoomine, mis aga siinse töö eesmärkide täitumisele kaasa aidata ei saa, pigem vastupidi. Seepärast võiks üle korrata, et praegusel juhul püütakse tabada spordikirjutuse taotlust kujutada spordi viibimist ühiskonnas loomulikuna, mille üheks formaalseks tunnuseks on ka Spordilehe väljakujunenud perioodiline ilmumine. Teisiti sõnastatuna tõlgendan Spordilehe ilmumist mitte sündmuse, vaid väljakujunenud tavana, loomulikuna, ning kõik muu, mis paigutub väljapoole loomulikkust, leiab edaspidi tähelepanu üksnes markeeringuna.

Teine ajend Tammerile ajalooline valgusvihk suunata tuleneb asjaolust, et kuna tema kirjutatud, tõlgitud, toimetatud ja tellitud tekste on seni uuritud vaid põgusalt, annab see lootust, et hoides ootushorisonidil Eesti spordiajaloo täpsustamist, võib noist tekstidest avastada uut moodi teadmisekübemeid. Seni kõige põhjalikuma artikli Tammeri Spordilehe-aegsest tegevusest on koostanud juba mainitud Kurvits, kelle töö väärtus tuleneb esmase ülevaate andmisest Tammeri toimetatud Spordilehe vastandumisest sporditegevusega opositsioonis olevate seisukohtadega, mida erinevatel platvormidelt väljendasid literaadid ja arstid.¹¹ Kurvitsa töö väärib viitamist ka spordihistoriograafia

---

¹⁰ Kultuurkapitali loomise seadusest väärib märkimist, et Spordilehe toimetuse hinnangul kõnealuse teemaga väljaande veergudel põhimõtteliselt ei tegeletudki. Sellekohase kinnituse võib leida üks päev enne riigikogus lõplikult vastu võetud kultuurkapitali seadust ehk 4. veebruari 1925. aasta Spordilehe rubriigist „Juhatused ja teated“, kus keegi V. K. Tartust küsib: „Miks ei ole E. Spordileht käsitanud kultuurkapitali küsimust lehe veergudel, sportlaste huvisid sel puhul kaitsnud?“ Vastus: „Toimetuse on seda üldise ajakirjanduse veergudel teinud, kus sel enam kaalu. Etteheideteks ei ole praegu mingit põhjust.“ Kuigi Spordileht siinse töö ajaraames üksikutel juhtudel teemat siiski puudutas, ei saa siiski väita, et kultuurkapitaliga seonduvat lehe veergudel järjekindla pühendumusega oleks käsitletud.

¹¹ Siin on vaja eristada literaatide ja arstide erinev positsioon Tammeri toimetatud Spordilehes, mis ennekõike väljendus selles, et erinevalt arstidest Tammeri literaatidele tribüüni ei pakkunud. Kuigi arstide ja spordiringkondade arusaam spordi väärtustest erines (arstid seisid vastu rekordspordile kui sellisele), oli nendevaheline ühisosa koostöö arendamiseks piisav. Sellele osutab ka Roosmari Kurvits: „Poleemikat iseloomustas vastase austamine, üksteise tunnustamine ja mõistmine, asjalikkus ja diplomaatilisus, võiks öelda isegi leebus ja delikaatsus. Kuid samas jäi kumbki pool kindlalt oma lipu alla ega taganenud tolligi oma seisukohast.“ (Vt **R. Kurvits**. 1991: lk 100).

raames, mis sel tööel seni teenimatult unustusse on lasknud vajuda.¹² Eesti spordihistoriograafia küsimusi käsitletakse põhjalikumalt allpool.

Siinne töö on metodoloogiliselt püstitatud historiograafiliste küsimuste rõhutatud esiletoomisele, mis omakorda aitab sillutada teed mõistmaks ajalookirjutuse kõrgendatud eneserefleksiooni olulisust. Nois tingimustes selgineb arusaam, et ajalugu ei tohi muutuda mugavaks. Ajalugu ei tohi jääda evangeelseks õpetajaks ja tõestajaks, vaid temas peab säilima soov õppida ja avastada. Vastasel juhul tuleb tõsiselt arvestada võimalusega, et minevikust loodav arusaam võib küll avaneda usutavalt, kuid samas kahetsusväärset lihtsustatult. Historiograafia peatükis näidan, et ka Eesti spordiajaloole pole lihtsustatud käsitusstiil võõras, hetkel püüan Harald Tammeri mitmekülgset elu ja tegevust näiteks tuues seda väidet mõneti konkretiseerida.

Alustada tuleb siiski tõdemusest, et Tammer on Eestis spordiajaloos küllaltki hästi märgatav.¹³ Viimase sellekohase institutsionaliseeritud kinnituse annab Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumi 2020. aastal ellu kutsutud Eesti Spordi Kuulsuste Hall, mille liikmeks Tammer aasta hiljem valiti. Muuseumi sõnul austatakse ja tõstetakse sel moel esile Eesti spordi läbi aegade mõjukamaid sportlasi ja spordi mõjutajaid.¹⁴ Siiski leian olevat tähelepanuväärne, et kuigi esimesel aastal valiti spordi mõjutajatena kuulsuste halli liikmeks üksteist inimest (kõik mehed, nende hulgas ka üks ajakirjanik), siis Tammer nende sekka ei kuulunud.¹⁵ Muidugi pole muuseumi teemakohane valikuprintsiip praegusel juhul eraldiseisev teema, ometi on kõnealune fakt rõhutatult märkimisväärne seepärast, et spordiajaloos on Tammeri mitmeti ainulaadsele spordihaardele korduvalt tähelepanu juhitud. Tema erakordsus tulenes asjaolust, et sinise töö väljavalitud perioodil polnud tegemist mitte üksnes viljaka ajakirjanikuga,

---

¹² Tuleb üksnes kahetsust väljendada, et esimeseks eestikeelseks akadeemiliseks Eesti spordi ülevaateoseks pretendeerivas raamatus *Eesti Spordi Lugu* (K. Antons, K. Voolaid; Greif, 2018), Spordilehe ühiskondlik-kultuurilistele aspektidele tähelepanu ei pöörata. Sellest tulenevalt on jäänud märkamata ka Tammeri roll selles, nii nagu on surutud historiograafia äärealadele sellele rollile tähelepanu pööranud autorite tööd.

¹³ Roosmarii Kurvits on vihjanud, et tema artikli kirjutamise aegu (1991) oli Tammer ajaloo jaoks mõneti kaduma läinud, öeldes, et kui Tammerit üldse mäletatakse, siis enamasti ikka faktiusklikes spordiringkonnas. Kurvits lisab, et spordiajaloos mäletatakse Tammerit peamiselt üksnes eduka sportlasena, lisades samas, et ennekõike oli tegemist siiski ajakirjanikuga. (Vt **R. Kurvits**. 1991: lk 95) Kuigi autori üldistus on vahest liiga jõuline, tabab ta ära (spordi)ajaloo haavatava koha. Kuna ajakirjanikuna on Tammeri tööd jäetud kriitilisel määral uurimata, pole vääriliselt märgatud ka tema mitmekihilist mõju spordiajaloos.

¹⁴ Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumi kodulehekül:
<https://www.spordimuuseum.ee/kulastajale/eesti-spordi-kuulsuste-hall> (vaadatud 21.03.2024).

¹⁵ Samas (vaadatud 21.03.2024).

vaid samal ajal ka maailma absoluutses tipus koha kinnitanud mitmekülgse sportlasega.¹⁶

Harald Tammer sündis 9. jaanuaril 1899. aastal Tallinnas.¹⁷ Tema haridustee kujunes pikaks ja talle omaselt laiahaardeliseks. Aastatel 1908–1911 õppis ta Jakob Westholmi progümnaasiumis ning 1911–1915 Tallinna Linna Kaubanduskoolis. Aastatel 1931–33 täiendas ta end Pariisis poliitiliste teaduste ülikoolis (École libre des sciences politiques), ajakirjanduse valdkonnas (École de Journalisme) ning 1933. aastal Rahvasteliidu stipendiaadina Genfis. Tammer oli aktiivne, nõutud ja edukas ajakirjanik, olles Eesti Spordilehe peatoimetaja (1921–29), Päevalehe toimetuse liige (1923–33) ja Päevalehe peatoimetaja (1933–40). Ta kuulus Ajakirjanike Liidu juhatusse (1928–40), Spordipressi Klubisse (1932–40) ning oli Balti Pressiliidu esimees (1934–35). Aastatel 1935–1938 oli ta Kultuurkapitali ajakirjanduse sihtkapitali valitsuse esimees. Tammer oli kaasatud Eesti Olümpia Komitee tegevusse (1933–40), ta kuulus Rahvuskogusse (1937–40) ning Eesti Punase Risti juhatusse. Nõukogude okupatsioonivõimud arreteerisid Tammeri 1941. aastal ning ta suri Suhhobezvodnoje vangilaagris 6. juunil 1942.¹⁸

Tammeri sportlike saavutuste loetelus olgu nimetatud üksnes rahvusvahelistel tiitlivõistlustel saavutatud kohad. 1922. aastal Tallinnas läbiviidud tõstmise maailmameistrivõistlustel võitis ta raskekaalus kulla ning Pariisi olümpiamängudel kaks aastat hiljem samas kaalukategoorias pronksi. Tammer osales kahel olümpial ka kuulitõukes, tulles 1920. aastal Antwerpenis kuuendaks ning neli aastat hiljem kaheteistkümnendaks. 1920. aasta olümpiamängude avatseremoonial oli ta Eesti lipukandjaks ning viibis 1928. ja 1936. aastal suveolümpiamängudel koondise ametnikuna.

Liikudes aga lähemale sõnastusele, mis lubab avardada Tammeri panust tekstilisel spordiväljal, peab alustama triviaalse märkusega, et sportlaste puhul defineerib nende sisu võistlustel saavutatu, mis omakorda kujundab nende hilisema pärandi. Ka siin nimetatud saavutuste põhjal saab öelda, et omas ajas kuulus Tammer maailma absoluutsesse tippu, mis seeläbi tagab talle ka tunnustuse (spordi)ajaloos. Võttes veel arvesse tema võidetud olümpiamedalit, on tunnustus Eesti-suguse väikeriigi puhul niisama hästi loogiline kui ka

---

¹⁶ „Vähe sellest, et ta on ainus meie [Eesti] sportlane, kes võistelnud olümpial kahel erineval spordialal (tõstmine ja kergejõustik), ilmselt on ta ka ainus tegevajakirjanik (võib-olla kogu maailmas), kes võitnud olümpiamedali ja tulnud maailmameistriks.“ **T. Lääne.** *Eesti olümpiamedalivõitjad 1912-2006*. Ajakirjade Kirjastus, 2006, lk 162.

¹⁷ Tammeri eluloolised andmed on võetud Eesti Spordi Bibliograafilise Leksikoni digiväljaandest: https://www.esbl.ee/biograafia/Harald_Tammer (vaadatud 21.03.2024).

¹⁸ Roosmarii Kurvits on ühes kohas märkinud Tammeri surmakuupäevaks 5. mai 1942. Vt **R. Kurvits.** Ajakirjaniku saatus, *Eesti Akadeemilise Ajakirjanduse Seltsi aastaraamat 2015*, lk. 123-124.

paratamatu. Küll aga pole Tammeri pärand oma potentsiaalses võimalikkuses selge juhul, kui uurida perioode, mil ta tõukekuuli või kangi asemel oli kätte võtnud paberi ja sule. Seepärast vääriks edaspidi põhjalikumat arutelu küsimus, kas Tammeri panust Eesti spordidiskursuses peaks hindama mõneti värskemalt aluselt, kuna senine ajalugu pole olulist ja väga kaalukat osa tema tööst kriitiliselt läbikirjutatuna endasse haaranud. Osalt on ka käesoleva töö ülesandeks pakkuda üht võimalikku sissejuhatust nimetatud teemasse.

Hetkel on sobilik võimalus fikseerida need peamised killud, mis seni Tammeri loomepalangust ajaloo huviorbiiti on jõudnud. Praeguse töö raamidesse sobituvalt tuleb esmalt möönda, et tema panust spordivaldkonna kaasamises kultuurikapitali toetusesaajate hulka on üheselt mõistetud, nagu on sellele spordiajaloo omistatud ka tunnustav väärtus. Nii kirjutab Märt Ibrus Eesti Vabariigi sajanda aastapäeva sündmuste raames välja antud raamatusarja „EV100“ raames ilmunud sporti käsitlevas köites: „Selles, et kultuurikapitali üheks sihtkapitaliks sai kehakultuuri sihtkapital, olidki suurimad teened sulemehena osaval Tammeril, kes teemat Eesti Spordilehes pidevalt päevakorras hoidis.“¹⁹

Ka on Tammerit sporditeksti kontekstis mitmel moel kirjeldatud tänuväärse teerajajana. Teda on nimetatud „sporditerminoloogia loojaks“²⁰ ja „jalgpallileksika isaks“²¹. Tammer on leidnud tunnustust ka spordireportaaži kui uue žanri arendajana²² ning kuna praeguse töö raames on Tammerile kui Spordilehe peatoimetajale omistatud ka substantsiline iseolemine (vt 2.1. *Konteksti avamine: Tammer, sport, rekord*), siis pole üleliigne lisada, et teda on tunnustatud ka platvormi võimaldamise eest sporditeaduste kujunemisel.²³ Temas on ära tuntud „spordi rolli mõtestaja“²⁴. Ajaloos on ka märgatud, et Tammeri juhtimisel kujunes Spordilehest tugevat identiteeti omav väljaanne, kuid selle identiteedi sisu uurimine tähelepanu pälvinud pole.

Julgen nimetada koguni sümptomaatiliseks sõnastust, mis kuulub Ibrusele: „20.

---

¹⁹ **M Ibrus.** *Eesti sport 100 aastat*. Post Factum, 2019, lk 45.

²⁰ **V. Vaher.** *Jalgpall hingede öös*. Pegasus, 2010, lk 59.

²¹ **I. Schwede.** Tiit Karuksi üheksa jalgpallilugu, *Jalka*, aprill 2012, lk 42.

²² **K. Voolaid.** „Eesti esimene lipukandja olümpial“, *Postimees*, 10.05.2022. Siinkohal ei saa tähelepanuta jätta, et artikli pealkirjas tõstetakse Tammeri rikkalikust saavutuspagasist välja element, mis ei viita iseenesest tema intellektuaalsele loomevõimekusele või sportlikult mõõdetavatele tulemustele (mis peaksid olema aluseks konkreetse inimese pärandi mõistmisel), küll aga osutab selline sõnastus Tammeri kõrgele positsioonile toonases spordihierarhias, kuna otsus lipukandja osas sai olla üksnes konsensuslik.

²³ Oma mälestusteraamatus *Eluhelgus ja ajavarjud* kirjutab Atko-Meeme Viru peatükis „Sporditeaduste kujunemine Eestis“ (Ilmamaa, 2006, lk 238): „Tervise ja kehalise aktiivsuse populaarteaduslikku käsitlust pakkusid artiklid „Eesti Spordilehes“ alates 1920. a. Nende autoriteks olid tunnustust pälvinud arstiteadlased A. Lüüs, B. Jürgens, J. Vilms, H. Jürgenson jt.“

²⁴ **R. Kurvits.** Ajakirjaniku saatus. lk. 123-124.

aprillil [1920] ilmus Eesti Spordilehe esimene number, peatoimetajaks Ado Alderkopp. Aasta pärast valiti lehte juhtima Harald Tammer, kes viis Eesti Spordilehe järgnevatel aastatel heale tasemele.²⁵ Samas registris jätkab spordiajaloolane Tiit Lääne: „Eesti Spordileht ilmus Tammeri heal organiseerimisel ja toimetamisel koguni iga nädal. [...] Tammer pani rõhku poleemikale ning andis üha rohkem ruumi sporditeaduslikele artiklitele.“²⁶ Ja endine spordiajakirjanik Tiit Karuks: „Võib julgelt väita, et just Tammeri ajal kujunes välja Eesti Spordilehe nägu [...] märgatavalt tugevnes sisu.“²⁷ Spordiajaloolaste Eugen Piisangu ja Juhan Maidlo koostatud spordiklubi Kalev ajalookogumiku esimeses köites öeldakse: „...oli Harald Tammer tegevtoimetajana andunud ajakirjale uue näo. [...] Järgmise 8 aasta jooksul viis ta „Eesti Spordilehe“ n-ö rahvusvahelisele tasemele.“²⁸ Nii nähtub, et siin viidatud autorid on küll ära tundnud Spordilehe „tugeva sisu“, kuid sisu lahtiharutamiseni ja tõlgendamiseni pole seni jõutud.

Paigutades probleemi laiemale historiograafilisele pinnale, et saa mööda vaadata asjaolust, et kuna osutatud tööd on pärit ajavahemikust 2001–2023, võib neid spordiajaloo suhteliselt pikka traditsiooni arvestades pidada küllaltki värsketeks käsitlusteks. See tõdemus näitab omakorda, et ajalookirjutus liigub mugavalt sissetallatud radadel ega küsi minevikult uusi küsimusi. Ka pole ülearune osutada, et kuna viidatud autorid on viljakad ning populaarsed, omavad nad spordiajalooväljal ka soliidset autoriteeti. Kõik kuuluvad (või kuulusid²⁹) ka Eesti Spordiajaloo Seltsi, mis oma tegevuse on tihedalt sidunud Olümpiakomiteega, kelle kaudu luuakse ja levitatakse ka n-ö ametlikku spordiajalugu.³⁰ Igal juhul ei saa seltsi panust spordiajaloo kujundamisel alahinnata.

---

²⁵ **M. Ibrus.** *Eesti sport 100 aastat*, lk 14.

²⁶ **T. Lääne.** *Oma tsunft*, lk 41.

²⁷ **T. Karuks.** *101 Eesti spordilugu*. Varrak, 2011, lk 30.

²⁸ **E. Piisang; J. Maidlo.** *Kalev. Läbi sajandi I*. Ilo, 2001, lk 106.

²⁹ Eugen Piisangu ja Juhan Maidlo eluteed on siiski juba katkenud.

³⁰ Sellekohase kinnituse annab 2023. aasta lõpus Eesti Olümpiakomitee 100. ja Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumi 60. aastapäeva puhul ilmunud kogumikteos *Olümpia lugu* (K. Antons, O. Järvela, R. Männik, J. Vedru, K. Voolaid; Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum, 2023), mille üks autoreid, Eesti Spordiajaloo Seltsi juhatuse liige (seisuga aprill 2024) Johannes Vedru ütles raamatu esitlusel: „Kahtlemata on teos sobilik ka noortele spordihuvi tekitamiseks ja koolides õppematerjalina kasutamiseks“. ERR, „Olümpiamängude lood on jõudnud raamatukaante vahele“, <https://sport.err.ee/1609187737/olumpiamangude-lood-on-joudnud-raamatukaante-vahele> (vaadatud 24.03.2024).

Eesti Kultuurkapital: Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsus

Kui siinse uurimistöö ajal alguspunkti tähistab Tammeri asumine Spordilehe toimetuse etteotsa, siis lõpp-punkt on seotud Riigikogus vastu võetud seadusega Eesti Kultuurkapitali loomisest 5. veebruaril 1925. aastal, millesse valdkonnana oli kaasatud ka kehakultuur.

Eesti kultuurkapitali ajalooliselt fikseeritud ideelised juured ulatuvad 1919. aasta sügisel peetud Eesti Kirjanike I kongressini, kus sellekohase mõtte käis välja kirjanik Friedebert Tuglas. Samal koosolekul koostasid kirjanikud Asutavale Kogule saadetud kirjanike, kunstnike ja teadlaste toetamise seaduse eelnõu, milles sooviti kahte liiki toetusi: stipendiume ja pajukit. Stipendiumit taotleti neile, kel parasjagu kindel amet puudus, pajuk paluti määrata vanaduse või kestva haiguse puhul.³¹

Kelle initsiatiivil ja millal täpselt tuldi välja ideega spordivaldkond kultuurkapitali hõlma alla paigutada, seda pole seni täpselt tuvastada suudetud. Nagu eelnevalt nimetatud, osutatakse sageli Tammeri panusele,³² kuid noil juhtudel viidatakse tema Spordilehes ja Päevalehes avaldatud teemakohastele artiklitele. Kuidas valdkonnaga seonduv poliitkoridorides läbi suruti, see pole täpselt teada, kuid 1921. aasta esimesel poolel haridusministeeriumis välja töötatud kultuurkapitali seaduse eelnõusse, mille põhjal võttis valitsus sama aasta 8. juulil vastu seaduse kultuurkapitali asutamise kohta, oli sport juba lisatud. Kindlasti pole ülearune juhtida tähelepanu, et tolles seaduses kasutatakse mõistena mitte „kehakultuur“, vaid „sport“.³³

Samaaegselt kõnealuse otsusega hakkas kehtima ka majandusministeeriumi määrus „Isiklikuks tarvitamiseks müüdava piirituse ja viina kohta“, millega omavalitsused võtsid iga pooltoobi piirituse ja viina müümiseks antud loalt Kultuurkapitali heaks 2,5 protsenti.³⁴ Riigivanem Konstantin Pätsi hinnangul oli aga eelnõu tervikuna liiga üldsõnaline ning see jäeti Riigikogule esitamata, küll jäi aga kehtima majandusministri määrus ning nelja aastaga suudeti koos protsentidega koguda ligi 60 miljonit marka. Just sellele faktile tuginedes on kultuurkapitali ajaloost kaks põhjalikku uurimust kirjutanud Jüri Uljas

³¹ Eesti Kultuurkapitali koduleht: <https://www.kulka.ee/meist/ajalugu> (vaatatud 09.02.2024).

³² J. Uljas. *Eesti Kultuurkapital 1921–1941*, lk 95.

³³ Seadus kultuurkapitali asutamise kohta. *Riigi Teataja*, nr 61. 22. juuli 1921/nr 66. Seaduse § 1: „Teaduse, kunsti, hariduse ja spordi toetamiseks asutatakse Tallinnas juriidilise isiku õigustega sihtwarandus, nimega „Kultuurkapitaal“.

³⁴ J. Uljas. „KULKA ja kirjandus“, *Tuna*, 4/2000, 57.

leidnud, et kultuurkapitali loomise ajaloo alguse võiks paigutada 1925. aasta asemel hoopis aastasse 1921.³⁵ Seda ideed on Uljas püüdnud ka põlistada.³⁶

Kuna 1921. aastal jäeti eelnõu Riigikogule esitamata, jätkus töö täpsema sõnastuse osas, mille tulemusel oli 1922. aasta lõpus valikus kaks eelnõu. Lisaks kultuurkapitali omale ka kirjanike, kunstnike ja teadlaste toetamise eelnõu, mis praeguse töö raames osutab rõhutatult spordi väljajätmisele. 27. ja 28. novembril 1922. aastal korraldas haridusministeerium kultuurkapitali seaduse eelnõu arutelud, mille tulemusel kaks eelnõud liideti, mis sellisena tähendas ka spordi kaasamist. Tõsi, nüüd oli mõistena võetud kasutusele termin „kehakultuur“. Sellele otsusele järgnevalt teravnesid ka arutelud spordi ja kehakultuuri ühiskondlike tähenduste üle, mille emotsionaalseks kõrghetkeks võib pidada 1923. aasta alguse sulesõnasõdasi kirjanike ja spordiringkondade vahel, mis on ka siinse töö käivitavaks inspiratsiooniks.

Eesti³⁷ Kultuurkapitali seadus võeti Riigikogu teisel lugemisel vastu 27. jaanuaril 1925. aastal ning kinnitati üheksa päeva hiljem 5. veebruaril pärast redaktsioonikomisjoni parandusettepanekuid kolmandal lugemisel. Selle raames kaasati kirjanduse, helikunsti, kujutava kunsti, näitekunsti ja ajakirjanduse kõrval toetuste saajate hulka ka kehakultuur, millega seonduvate küsimuste eest tehti vastutavaks Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsus.³⁸ Valdkonnaga seonduvad ideelised probleemipesad, mis 27. jaanuaril Riigikogu aruteludes tõstati, väärivad hetkelist tähelepanu, aga et mõistete „sport“ ja „kehakultuur“ tähendusväljade erinevus visandatakse töö diskursuseanalüüsis, hoitakse 27. jaanuari

---

³⁵ **J. Uljas.** „Kultuurkapitali ajalooramatu II osa.“ Avalik esinemine 2015. aastal Eesti Kultuurkapitali 90. sünnipäeva raames peetud konverentsil „KULTuur on KALLis“. <https://www.youtube.com/watch?v=PgBq6v5dFx0> (vt alates 1:10) (vaadatud 10.02.2024).

³⁶ Sellele osutab tema raamatu „Eesti Kultuurkapital 1921–1941“ pealkirjas viidatud algusaasta.

³⁷ 27. veebruaril 1925. aastal toimunud kultuurkapitali seaduse teisel lugemisel tegi sotsiaaldemokraat Aleksander Jõeäär ettepaneku jätta seaduse pealkirjas välja sõna „Eesti“. Ta selgitas: „Põhjendan seda sellega, et Eesti Riigikogu ei anna ju mitte seadusi välja Saksa või Prantsuse kultuurkapitali tarvitamise üle. [...] Sennijani ei ole peale Eesti wabariigi põhiseaduse üheski teises seaduses, pealkirjas, kirjutatud sõna „Eesti““. Hääletusel Jõeääre ettepanek toetust ei leidnud. II Riigikogu. Protokoll nr. 191 (8), 410.

³⁸ Riigi Teataja nr. 27/28 (17. veebruar 1925) sedastab muuhulgas: § 1. Eesti kultuurkapitali ülesandeks on: a) luua, üleval pidada ja toetada asutusi, mille ülesandeks on teaduse või kunstide edendamine, tutvustamine ja populariseerimine, kunstilise hariduse andmine, rahwahariduse tõstmine ja kehakultuuri arendamine; b) teostada ja toetada teaduslikke, kunstilisi ja rahwa kehakultuuri arendavaid ettevõtteid; c) toetada kultuurtegelasi, kellel oma erialal silmapaistwad teened, samuti ka surma puhul nende perekondi; d) toetada isikuid, kes teaduse, kirjanduse või teiste kunstide alal andekust ning edasipüüdmist awaldanud ja oma erialal täiendamist wajawad; e) toetada asutusi ja ettevõtteid, mille ülesandeks on rahwuskultuuri tegelaste mälestuse jäädwustamine.

koosolekuga seonduvalt tähelepanu keskmes valdkonda kaitsvad või seda ründavad seisukohad, nagu see ilmneb rahvaesindajate sõnavõttudest.

Ülevaadet peab alustama ühest kõige põhimõttelisemast teemaga seonduvast küsimusest, mille ühel poolel kaitsti ettepanekut finantseerida loodavaid sihtkapitale selleks määratud erimaksude kaudu; teise seisukoha järgi võinuks finantseeringuid katta otse riigieelarvest. Viimast ideed esitles Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei liige, toona Jüri Jaaksoni valitsuses teedeministeri kohta täitnud Karl Johannes Wirma [ka Virma]. Enim oponentide ettepanekule üle-eelmise valitsuse (august 1923–märts 1924) peaminister, Põllumeeste Kogude erakonda kuulunud Konstantin Päts, kelle hinnangul võinuks eelarvest määratuna jääda Kultuurkapital üldse toetuseta. Päts selgitas: „[...] meie väga hästi teame, kuidas meil eelarwete kokkuseadmise juures harilikult neid väljaminekuid, mis mitte nii hädatarwilikud ei ole, ja nende hulka kuuluwad kõik niisugused kultuurülesanded, nagu nad siin kultuurkapitaali seaduses ette nähtud on, kuidas meil neid kärbitakse.“

Kuigi lõpuks jäi kehtima erimaksudest määratud toetus, tuldi kehakultuuri sihtkapitaliga seonduvalt eelarvelise toetuspoliitika juurde tagasi. Sellekohase ettepaneku tegi Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei liige Erich Jonas [ka Joonas]. Ta leidis, et kehakultuur kui kasvatusliku sisuga valdkond peab kuuluma haridusministeeriumi haldusalasse ning olema ka selle poolt finantseeritud. „Kui aga seadusesse jääb see summa erisummana, eri sihtkapitaalina, siis koguwad selle kapitaali nõukogu ümber meie rekord-sportlased ja need rekord-sportlased panewad käpa selle sihtkapitaali lõwiosa peale, kehakultuur, kui kasvatuslik tegur, saab surutud wiimasele plaanile. Meie oleme näinud sennistest kogemustest, kuis kehakultuuri jaoks on antud häbemata suuri summasid, aga kuhu nad on läinud? Nad on läinud raskejõustiku peale, üksteisele jala taha panemise kunsti edendamise peale, mis tahetud wiimase wõimaluseni wälja arendada.“³⁹ Jonas teeb ettepaneku kehakultuurile sihtkapitali mitte määrata.

Jonase ettepanekut kommenteerib Kristliku Rahvaerakonna saadik Heinrich Bauer, kes sissejuhatuseks leiab, et kehakultuuri küsimuses on tekkinud arusaamatus, kuna arvatakse, et sihtkapital olla määratud spordi ühekülgsete väärnähtuste toetuseks. „Meie teame väga hästi, kui tähtis mõistlik sport meie noorsoole on. Meie kurdame alati suure surewuse, haiglaste nähtuste ja taudide rohkuse üle. Meie ei taha aga seal juures toetada

---

³⁹ E. Jonas. II Riigikogu. *Protokoll* nr. 191 (8), lk. 429.

liikumist, mis kaasa aitaks meie terwisliikude olude parandamiseks.⁴⁰ Ta ütleb, et kultuurkapitali tugi aitaks ülikooli rüpes luua tervishoiu instituudi ning „sport oleks ka teatawaks wastoluks haiglasele erootikale, ja looks teatud tasakaalu terve keha ja terve hinge wahel.“ Bauer tunnustab spordiorganisatsioone, kes seni suuresti omal jõul tegutsenud ning tõstab esile Eesti suurima spordiseltsi „Kalew” tegevust, kelle „malewa kawatseb lähemal ajal osa kaitseliidust relwastada ja riietada.”⁴¹ Konkreetsemalt Jonase ettepanekule vastates leiab Bauer, et spordiliidud on üksnes mõnel juhul haridusministeeriumilt toetust saanud, „kuid need on niiwõrd wäiksed suminad, et neid kuidagi toetuseks nimetada ei saa. [...] Nüüd ei taheta meil selle punkti tagasilükkamise ettepanekuga spordiliitudele mingisugust toetust anda. Sellest oleks aga wäga kahju ja mitte ainult kehakultuuri seisukohalt, waid just iseäranis riigikaitse omast.”⁴²

Kuigi viimati viidatud kaks rahvasaadikut olid spordi/kehakultuuri rahastamise osas eri meelt, ühendab neid arusaam valdkonnale antavast sisust, kuhu rekord, praeguse töö üks olulisemaid mõisteid, mida allpool põhjalikumalt käsitletakse, kuuluda ei saanud. Sellel seisukohal on ka Päts. „Kehakultuur otsib abinõusid keha terve hoida, ja ainult siis, kui seda tahetakse teatawal wiisil spordi rekordiks teha, siis on see wäärnähtus, ja siis ei tuleks selleks raha anda.”⁴³ Kuna kehakultuur siiski otsustati kultuurkapitali hulka arvata, annab see kinnitust, et Riigikogu suutis end veenda, et sihtkapitalist tulenevad vahendid rekordspordini ei jõua.

Sellekohast loogikat selgitas Päts, kes ütles, et spordiklubide senist tegevust järgides tuleb tunnistada, et kuigi rekordsport on teatavat toetust saanud, on suurem osa toetusest läinud siiski selleks, et spordiseltsid on „loonud omale jäädawad wõimalused, et hoolitseda inimese kehakultuuri eest.“ Ta rõhutab „Kalewi“ panust, kes on rajanud liuvälja ning kes on Pirital „omandanud omale suured sisseseaded, ja korraldanud seal sportlisi etendusi.”⁴⁴ Päts leiab, et selliste ettevõtmistega tekitatakse noortes huvi spordi vastu, mis annab lootust, et noorsugu ei viibi haiglase lõbu saamiseks kõrtsis.⁴⁵ Pätsi öeldut toetab omapoolse kommentaariga Benedikt Oja Eesti Tööerakonnast, kes lisab, et „Kalew“ on rajanud Tallinnasse kõikidele koolidele avatud võimlemisväljaku ning juhib ka tähelepanu, et seni

---

⁴⁰ **H. Bauer.** II Riigikogu. *Protokoll* nr. 191 (8), lk. 430.

⁴¹ Samas, lk. 431.

⁴² Samas, lk. 431.

⁴³ **K. Päts.** II Riigikogu. *Protokoll* nr. 191 (8), lk. 435.

⁴⁴ Samas, lk. 436.

⁴⁵ Samas, lk. 436.

pole „Kalew“, nagu ka spordi keskliit, saanud haridusministeeriumilt mitte toetust, vaid laenu.⁴⁶

Kehakultuuri raames tõstatati lisaks eelnevale veel kaks teemat. Esmalt tegi Wirma ettepaneku lisada toetuste saajate hulka valdkonnana male. „Kui meie teiste kunstide kõrvale ka kehakultuuri harrastamise paneme, siis ei oleks mitte väga wõõrastaw, kui meie ühe väga arenenud ala seadusesse juurde wõtame, mis iseäranis meie koolinoorsoo juures kõrgele arenemisastmele on jõudnud.“⁴⁷ Teiseks tõstatas Juhan Albert Luur Kristlikust Rahvaerakonnast spordi ja kehakultuuri küsimustega seoses teemaks karskusliikumisega seonduva, soovides kultuurkapitali sihtkapitali määrata ka „karskustööle kohtadel“.⁴⁸ Kumbki ettepanek piisavat toetust ei leidnud.

Eesti Kultuurkapital, sh. Kehakultuuri Sihtkapitali Valitsus, alustas tegevust 1925. aastal ning likvideeriti nõukogude võimu kehtestamise järel Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 24. aprillil 1941. aastal.

Töö ülesehitus

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses annan ülevaate töö metodoloogilisest ülesehitusest ning markeerin selle historiograafilised koordinaadid. Selgitan, miks toetun uuritavat perioodi vaadeldes kriitilise diskursuseanalüüsi pakutavatele võimalustele, mille teoreetiline alusküsimus „**kuidas?**“ pakub võimaluse avada ja mõtestada uuritava perioodi autorite eesmärged. Sellisena püsitud teoreetiline küsimus pole Eesti spordiajaloo seni suuremat tähelepanu pälvinud.

Teise peatüki võib empiirilisele materjalile toetuvalt jagada mõtteliselt kaheks. Esmalt püüan Tammeri toimetatud Spordilehes avaldatud artikleid uurides ära tunda **spordivaldkonda kaitsvad tekstilised aladiskursused**; seejärel **koondan aladiskursuste käigus sõnastatud spetsiifilisemad teemad**, pakkudes diskussiooni vormis omapoolsed sissejuhatavad ideed, kuidas sõnastatud küsimustega spordiajaloo edasi võiks minna.

---

⁴⁶ B. Oja. II Riigikogu. *Protokoll* nr. 191 (8), lk. 448.

⁴⁷ II Riigikogu. *Protokoll* nr. 191 (8), lk. 411.

⁴⁸ Samas, lk. 427.

TÖÖ MEETOD JA HISTORIOGRAAFILISI KÜSIMUSI

1.1 Kriitiline diskursuseanalüüs: otsingud ideede- ja mõisteajaloost

Kuna praeguse töö uurimismaterjaliks saavad olema ideed, spordivaldkonna kaitsele asunud kirjutajate fantaasiale toetuv sõnalooime, püüan näidata, et allpool välja pakutavaid analüüsikäike suudab usutavalt selgitada sidusalt kombineeritud metoodika, milles **ideede- ja mõisteajaloost** laenatud meetodid moodustavad põimituna osa **kriitilisest diskursuseanalüüsist**. Keeleteaduslikke ja sotsioloogilisi lähenemisi ühendav kriitiline diskursuseanalüüs on välja kasvanud äratundmisest keele võimupositsioonist ühiskondlike suhete loomisel. Seda käsitletakse interdistsiplinaarse lähenemisviisina, mis vaatleb keelt sotsiaalse praktika vormina, uurides ühiskondliku domineerimise taastootmist tekstides. Lähtekohaks on arusaam, et keel ei viibi ühiskonnas pelgalt selle teenindajana, keele funktsioon ei ilmne üksnes maailma kirjeldamisel, vaid ka selle loomisel. Retrospektiivselt on kriitilise diskursuseanalüüsi nurgakivi paigutatud aastasse 1989, mil ilmus Norman Faircloughi „Language and Power“ (Addison Wesley Longman Limited, 1989), milles autor pakub välja laia teoreetilise raamistiku mõistmaks, millist rolli täidab keelekasutus võimusuhte kujundamisel ja peegeldamisel.⁴⁹ Fairclough vaatleb keelt sotsiaalse praktikana, mis on tihedalt seotud ühiskondlike, poliitiliste ja kultuuriliste kontekstidega. Keel loob ja kinnistab ühiskondlikke hegemooniaid ehk teisisõnu öeldes kuulub keel võimu instrumentide hulka, mille ülesandeks on kehtiva võimu ideoloogia ja normide taastootmine. Keeleteadlasena otsis Fairclough oma töödes võimalusi keeleteooriaid testida teistel teooriaväljadel, innustades sellega ka hilisemaid autoreid suunama pilku interdistsiplinaarse metodoloogia suunas.⁵⁰ Meetodina avaneb kriitiline

---

⁴⁹ Fairclough´ panust teadusmaailmas oleks ebaõiglane käsitleda, viitamata teda mõjutanud Austraalia keeleteadlase ja lingvisti Michael Halliday (1925–2018) töödele, milles autor töötas välja süsteemse funktsionaalse grammatika raamistiku, mis rõhutas keele funktsioone sotsiaalses kontekstis. Oma peateoses *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning* (London: Edward Arnold, 1978) uurib Halliday keeleteooria põhialuseid, keskendudes keele sotsiaalsele ja semiootilisele olemusele.

⁵⁰ Fairclough´st mõjutatud autoritest vääriwad kindlasti mainimist James Paul Gee, kelle huvisfääri on moodustanud haridusküsimused, sotsiaalne õiglus ning ühiskondlikud hierarhiad, mis määravad juurdepääsu kollektiivselt jagatavatele ressurssidele (vt **J.-P. Gee**. *Social Linguistics and Literacies: Ideology in Discourses*, 1990; *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*, 1999;); Teun A. van Dijk, kes on vaadelnud keele ja diskursuse koosmõju ühiskondlikele hierarhiatele, poliitilistele otsustele, sotsiaalsete gruppide võimusuhte ja identiteetide konstrueerimisele (vt **T.A. van Dijk**. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, 1997; *Discourse and Power*, 2008); ja Ruth Wodak, kes on uurinud, kuidas paremäärmuslikud populistlikud liikumised kujundavad diskursiivselt hirmu oma poliitiliste eesmärkide

diskursuseanalüüs uurimisstrateegiana, milles lingvistika, sotsioloogia, ajaloo ja teiste valdkondade kombineerituse pinnalt sotsiaalset tegelikkust (elu) kirjeldavad tekstid kriitiliselt läbi valgustatakse. Et sel moel ära tunda sotsiaalse tegelikkuse loomise elemendid, suunatakse valgusvihk teksti struktuurile, mis peab aitama üles leida teksti koos hoidvad narratiivid, argumentatsioonid ja retoorikad. Eestikeelsele lugejale (ning õppematerjalina looduna eestikeelset teadusdiskursust mõjutama jäävana) on kriitilise diskursuseanalüüsi käigus saadud õppetunnid lühidalt ja ladusalt sõnastanud Rein Raud, kes ütleb, et konkreetsetele kõnelejapositsioonidele on kättesaadavad kindlad keele ressursid ning teisalt on neil positsioonidel olevate inimeste loov keelekasutus võimeline mõjutama ka sotsiaalsetes struktuurides kristalliseerunud suhteid.⁵¹

Ühiskonna mõjutamise teenistuses olev loov keelekasutus viitab juba otseselt, et see ei saa olla vabastatud looja eesmärkidest, olgu eesmärgid individuaalsed või rühmalised. Tekstilooja eesmärgid on Euroopa ajaloofilosoofias kriitilist tähelepanu pälvinud juba Giambattista Vico aegadest,⁵² kuid paigutatuna kriitilise diskursuseanalüüsi raamesse ilmneb eesmärgistatud teksti analüüsi tuumprobleem asjaolus, et ajaloo poolt üles leituna (või ajaloo jaoks looduna) ei pruugi konkreetsetes tekstis selle looja eesmärgid otseselt väljenduda. Kriitilise diskursuseanalüüsi raames liikudes tuleb arvestada hoopis vastupidise võimalusega. Küsimus pole mitte selles, et tekstilooja oma eesmärgid teadlikult varjaks, vaid selles, et diskursusest määratuna võivad eesmärgid viibida tekstis anonüümsena, loomulikuna, olles omandanud nähtamatud piirjooned. Kriitilise diskursuseanalüüsi raames on jõutud äratundmiseni, et tungides uuritava teksti metatasandile, võivad looja eesmärgid omandada selgemini tajutavamad piirjooned. Meetodi interdistsiplinaarne kude viitab aga asjaolule, et kindlat tööstruktuuri, kuhu kuuluvad metodoloogiline plaan ning tööks vajalikud tööriistad, kriitiline

---

saavutamiseks (vt **R. Wodak**. *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*, 2015). Tuleb lisada, et temaatilisel uurimisväljal on oma ideede täiendamisel teadustööd jätkanud ka Fairclough ise (vt **N. Fairclough**. *Discourse and Social Change*. Polity Press, 1992; *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Longman, 1995; *New Labour, New Language?* Routledge, 2000; *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge, 2003; *Language and Globalization*. Routledge, 2006.)

⁵¹ **R. Raud**. *Mis on kultuur?* TLÜ Kirjastus, 2013, lk 296.

⁵² 1710. aastal ilmunud teoses *De Antiquissima Italorum Sapientia Ex Linguae Latinae Originibus Eruenda Libri* (Itaallaste kõige vanematest tarkustest, mille juured pärinevad ladina keelest – siinkirjutaja tõlge) sõnastas Vico printsiibi „*verum esse ipsum factum*“ („tõde on iseenesest midagi, mis on tehtud“), millest järeldub, et faktina loodud tõde saab eksisteerida üksnes konstrueerituna. Püüdes Vico ja Fairclough´ ajastu ideid teadusruumis rööbiti liikuma panna võimendub ka arusaam, et tõde ei saa olla mõistetud ega hinnatav ilma inimeste endi poolt loodud keele, kultuuri ja ühiskonna kriitilisel meelel tunnetatud uurimiseta.

diskursuseanalüüs pakkuda ei suuda. Pigem tuleb seda mõista konkreetseks uurimisjuhiks loodud töövõtete kombinatsioonina, milles keeleuuringutest, sotsioloogiast, ajaloost ja teistest valdkondadest üles nopitud mõisteid ja teooriaid omavahel põimida püütakse. Praeguse töö põimingu kirjeldamist tuleks alustada diskursuse mõistest, mis lähtununa küll ladinakeelsetest juurtest, on eri keeltes omandanud mõneti erineva sisu ning kipub definitsioonina seetõttu ka laiali valguma. Siinsetest eesmärkidest ja vajadustest lähtudes väljendub termini sisu kõige paremini sõnastuses, milleni oma töödes jõudis Michel Foucault, mille järgi on iga tekst loodud konkreetse diskursuse raamides, mis tähendab, et iga tekst valgub üle iseenda piiride. „Sest raamatu piirid pole kunagi selged ega rangelt defineeritavad: teispoole pealkirja, esimesi ridu ja lõpp-punkti, teispoole tema sisemist konfiguratsiooni ja vormi, mis ta autonoomseks muudab, on ta hõlmatud viidete süsteemi, mis osutavad teistele raamatutele, teistele tekstidele, teistele fraasidele: sõlmeke võrgus. [...] Raamat pole lihtsalt väikesesse risttahukasse sulgunud käegakatsutav objekt: tema ühtsus on varieeruv ja suhteline. Niipea kui teda lähemalt uurida, kaotab ta oma iseenesestmõistetavuse, ta viitab iseendale ja konstrueerib end üksnes keerulise diskursusevälja kaudu.“⁵³

Siin öeldut on võimalik vaadelda ka Foucault´ huvihorisoni keskmes olnud laiema temaatikaga võimuküsimustest. Oma tööde käigus sõnastas ta indiviidi (mina, subjekti) teisejärgulise positsiooni võimuga võrreldes. Foucault´ tegijaks kehastus korda loov, hoidev ja järelevalvet korraldav diskursus (võim), kus meetodina haaras koha kontroll sõna ja sõnakasutuse üle. Foucault´ võimudiskursusesse kuulub ka teisejärgulise „mina“ enesekontroll, mis väljendub seda loomulikumana, mida tugevam on diskursus. Oma teoses „Valvata ja karistada“ (orig. 1975; e.k 2014) analüüsib Foucault mõiste „*panopticon*“⁵⁴ raames ühiskonna valvemehhanisme indiviidi suhtes, mille sisemise dünaamika määrab indiviidi teadmatus sellest, millal teda valvatakse. Teadmatusest ümbritsetuna suureneb aja möödudes indiviidi enesekontroll ning konkreetne ruum omandab võimu kehtestatuna ja valvatuna loomulikkuse piirjooned, mida võimu loodud tekstiliste eufemismidega hakatakse kirjeldama normina. Tulemus väljendub tekstides, milles elu tegelik sisu oma

---

⁵³ **M. Foucault.** *Teadmiste arheoloogia*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005, lk 27.

⁵⁴ Panoptikum on institutsionaalne hoone (nt vangla), mille ringikujulisus tagab hoone keskosas paigutatud kontrollimehhanismidele (valvuritele) võimaluse jälgida hoonet tervikuna, lisandusega, et valvatavad on küll teadlikud, et neid jälgitakse, kuid nad ei tea, kas neid jälgitakse ka konkreetsel hetkel. Idee autoriks peetakse inglise filosoofi ja sotsiaalteoreetikut Jeremy Benthamit (1748–1832).

terviklikkuses on hägustunud. Nii aitab Foucault mõista, et kriitilise diskursuseanalüüsi ülesannet ajaloo ees võiks tõlgendada püüdena „avastada teispoole lausungeid endid kõneleva subjekti kavatsus, tema teadlik tegevus, see, mida ta on tahtnud öelda, või siis ebateadlik tegevus, mis on paratamatult ilmsiks tulnud selles, mida ta on öelnud, või tolles peaaegu tajumatus lõhes tema kuuldavale toodud sõnade vahel.“⁵⁵ Loomulikkuse äratabamine tekstides, selle metodoloogiline lahtiharutamine ning selle pinnalt loodud kriitikale vastata suutev argumenteeritud analüüs kuuluvad edasiviivamate ülesannete hulka ajalooteaduses.

Nagu eelpool viidatud, on siinse töö metodoloogilisse põimingusse kaasatud ideede- ja mõisteajalugudest laenatud tähelepanekud, mille teadusliku huvihorisoni on moodustanud uurimisele võetud ideede kontekst; ideede ja sõnade seosed; ideede levik ja vastuvõtt ning mõistete ajalooline muutumine. Praeguse töö huvidest lähtuvalt tuleb tähelepanu pöörata ideedeajaloo mõjuka suuna Cambridge'i koolkonna mõttetööle, millest sooviks eraldi välja tuua kaks kaalukat tähelepanekut.⁵⁶ Neist esimene rõhub uuritava teksti autori **kavatsusele**.⁵⁷ Oluline pole mitte üksnes see, mida autor väidab, vaid see, miks midagi väidetakse, kusjuures uurimismeetodina pole abi mitte niivõrd süvenenumast lugemisest, kuivõrd uuritava teksti loomise tausta tundmisest. Siin avaneb minevikutekstide uurimise teine oluline aspekt ehk teksti loomise ajalooline taust, mida tuleb mõista ajaloolise **kontekstina**, mille sees võrsusid küsimused, millega uuritava teksti autor dialoogi on asunud ning millele omapoolseid lahendusi pakub. Uuriija peab olema valmis, et kontekst võib osutada mitmemõõtmeliseks, millesse võivad olla kaasatud konkreetne poliitiline olukord, sotsiaalne ja kultuuriline taust või institutsionaalne situatsioon.⁵⁸ Sellest tulenevalt kõlab usutavalt järeldus, et kui mineviku-uurimises ei tunnetata konkreetse konteksti põhjustatuna esile kerkinud küsimusi, ei ole adekvaatselt võimalik mõista ka noile küsimustele antud vastuseid. Sel juhul tuleb tõsiselt arvestada võimalusega, et uuritav materjal uurija näppude vahel laiali pudeneb ning ajaloo jaoks saab salvestatud pilt minevikust, mis seda paratamatult moonutatuna kujutab.

---

⁵⁵ **M. Foucault.** *Teadmiste arheoloogia*, lk 31.

⁵⁶ Koolkonna eestkõneleja rolli võib omistada Quentin Skinnerile, kelle viljakat teadustööd on ajalisel distantsilt käsitletud tema õpilane Annabel Brett artiklis „What is Intellectual History Now?“, millele hetkel ka toetun. Artikkel ilmus David Cannadine'i toimetatud kogumikus *What is History Now?*.

⁵⁷ **A. Brett.** „What is Intellectual History Now?“. D. Cannadine (toim), *What is History Now?* Palgrave Macmillan, 2002, lk 116.

⁵⁸ Samas, lk 116.

Niisiis hakkab kõike eelöeldut kaasa võttes selginema, et siinse töö epistemoloogiliseks aluseks on kujunemas küsimus „**kuidas?**“, mis sellisena erineb küsimustest „mis?“ ja „kui palju?“, mille abil otsitakse vastuseid kontentanalüüsi kvantitatiivse kirjelduse eesmärkidest tulenevalt. Kriitiline diskursuseanalüüs rõhutab probleemikäsitlustel konteksti, lähtudes alusküsimusest: „kuidas mingi tekst on sündinud?“, mis lihvituna veelgi teravamaks sõnastatuna küsib: „mida autor tegelikult öelda tahab?“ Autori kavatsuse ehk motiveeritud keelekasutuse raames esitan selle küsimuse hetke pärast eelpool osutatud Tammeri tekstikatkele.

Kokkuvõtlikult öelduna püütakse kriitilise diskursuseanalüüsi meetodite abil selgeks teha, kuidas uuritav tekst on tekkinud; millised poliitilised, majanduslikud, kultuurilised või ajaloolised olud teksti mõjutasid; kuidas kasutatakse keelt sotsiaalsete suhete kirjeldamisel ja kehtiva ühiskonna korra kaitsmisel või ründamisel; ning kui piiluda Cambridge'i koolkonna postulaatide sügavama kihi alla, peaks ilmne, et sellisesse protseduuri peavad olema haaratud ka mõisted nagu autorlus, lugu, väljend, hääl, fookus ning narratiivi enda olemus. Historiograafia peatükis näitan, et teoreetiliste mõistetena on viimatiste väärtust hakatud ära tundma ka spordiajaloo.

1.2 Tammeri tekstikatke analüüs: mida autor siin öelda soovib?

Magistritöö teoreetilised lähtekohad ja metodoloogiad vajavad veel mõnevõrra täpsustamist, kuid eelnevalt lubatagu pöörduda tagasi töö alguses viidatud Tammeri artiklikatke juurde, mis on vajalik seepärast, et see aitab paika nihutada töö teoreetilise perspektiivitunnetuse. Ei ole põhjust eitada, et kuigi Tammeri tekst on rõhutatult poeetiline ning selle mahlakas ja kujundlik sõnakasutus toob esile autori isiklikud huvid, ei saa tekstile ette heita suvalisust, hüplemist ühelt ideelt teisele, mis võiks olla iseloomulik tekstile, mille autor üksnes kontrollile allumatutest emotsioonidest on kantud. Praegune tekst seda oma autori kohta eeldada justkui lubaks, kuid samas osutab tekst ka läbimõeldud ülesehitatusele, võimaldades seda vaadelda programmilisena. Just sellisena mõistan Tammeri juhitud Spordilehe sisu ka kogu selle ulatuses.

Üks spetsiifilisemaid küsimusi, milleni kriitilise diskursuseanalüüsi abil jõuda soovitakse, ning mis järgnevalt ka uurimistöö käima tõmmanud Tammeri tekstikatkele esitatakse, kõlab: „Mida autor siin öelda tahab?“ Seda tehes olen kasutanud saksa keeleteadlase Utz Maasi väljatöötatud lugemisanalüüsi (*Lesartanalyse*) pakutavaid võimalusi, mida autor ise on nimetanud ka keeleaine avastamise katseks. Oma töös „*Als*

der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand“ uuris autor saksa keele kasutamist natsionaalsotsialistlikus diskursuses ning töösse võetud materjalidesse süvenedes täheldas, et „keeleanalüüs on osa püüdlusest mitte taandada natsionaalsotsialismi aegset sotsiaalset arengut ülalt-alla skeemile, mis on kõigi manipulatsiooniideede aluseks, vaid katse mõista seda kui spetsiifilist „lahendust“ Weimari vabariigi lõpus tekkinud sotsiaalsetele vastuoludele.“⁵⁹ Näib olevat usutav, et Maas jõudis oma süsteemi väljatöötamise vajalikkuseni tõdemuse järel, et vaatamata kogu kirjandusteaduse „retseptiooniesteetika“ võimekusele, ei suuda levinud tõlgendusmeetodid vastata ammendavalt eelpool sõnastatud küsimusele autori kavatsuste osas.⁶⁰ Sel moel püstitatud küsimuse väärtus tuleneb nüüd juba asjaolust, et sellisel juhul ei tegeleta tekstianalüüsis mitte enam niivõrd otseselt selles öeldu, kuivõrd ütle matajätmisega, mis sedasi haakub hermeneutilise tõlgendusteooria klassiku Hans-Georg Gadameri tähelepanekuga, mille järgi alles mitteüteldu teeb üteldu sõnaks, mis võib meid puudutada.⁶¹ Ütle matajätmise kinnipüüdmisest lähtun ka Tammeri tekstikatke analüüsis.

1.3 Tammeri tekstikatke liigendatud analüüs

1. *Ühel vaikselt pühapäeva hommikul, kui sportlased õndsas rahuga voodist aeglaselt välja ronisid, et kohvilauas “Päevalehte” lugeda, pimestas ja rabas neid äkiline sõimurahe ja kõu mainitud paigas.*

Analüüs: Tammer kõneleb esilekerkinud probleemi ootamatusest, mis sellisena peab rõhutama **normaalsusest eemaldumist**: lehe lugemine kohvilauas vaikselt pühapäeva hommikul – äkiline sõimurahe ja kõu;

2. *Väljavalitud, kultiveeritud sõimusõnadega külvati neid.*

Analüüs: Tammer osutab teise osapoole viimistletud sõnakasutusele (väljavalitud, kultiveeritud), mille põhjal saab järeldada, et tegemist polnud mitte juhusliku, vaid **planeeritud agressiivse** (sõimusõnadega) **rünnakuga**;

3. *Põhjust selleks oli annud haridusministeeriumi seaduseelnõu nende sporditegelaste toetamiseks, kes andekust ilmutanud, loova töötamise võimaldamiseks.*

---

⁵⁹ U. Maas. *Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand*. Westdeutscher Verlag, 1984, lk 11.

⁶⁰ Samas, lk 10.

⁶¹ H.-G. Gadamer. *Hermeneutika universaalsus*. Ilmamaa, 2002, lk 48.

Analüüs: Osutatakse rünnaku põhjusele lisandusega, et selle sihtmärgiks olid andekad ja loovad isikud ehk selle määratluse kohaselt **ühiskonnas lugupeetud inimesed**. Viimasele järeltulele silub teed ka fakt, et toetuse taga seisis autoriteetne riiklik institutsioon (haridusministeerium).

4. *Sportlased mõtlesid, et siin vast lugupeetud setukeelne laulik [Artur Adson] närvipalavikus veidi jampsinud on ja saatsid õienduse tõeasjade valgustamiseks toimetusele. Kuid võta näpust. Adson oli jõudnud Voorimehe uulitsa kantsi kindlustada, seisis üleval vallil ja näitas hirvitades keelt kõigi sportlastele, kes püüdsid oma kirjatuviseid mainitud kantsi läkitada või katapultidega pommitada. Rauges pääletungimine ja sportlased taganesid keelt hammustades oma urtsikutesse.*

Analüüs: Tammer rõhutab osapoolte erinevale **diskussioonivalmidusele**: närvipalavikus jampsima – tõeasjade valgustamine; neid lahutavale **empaatiavõimele**: [h]irvitades keelt näitama – keelde hammustama; ning erinevale **kommunikatsioonivõimekusele**: ajalehetoometuse kindlustamine – kirjatuvide läkitamine; üleval vallil – hurtsikud.

1.4 Teoreetiline lähtepunkt: teksti ideoloogilised alused

Tammeri tekst on hõlpsalt jälgitav ja sidus, mille loogiliseks aluseks on vastandamine, kus „sõjakäigu“ ühele poolele jääv osapool saab oma tähenduse teise põhjal: normaalsusest eemaldumine, planeeritud agressiivne rünnak lugupeetud inimeste vastu, erinev diskussioonivalmidus ning lahutav empaatia- ja kommunikatsioonivõime, mille kokkuvõtlike kujunditena fikseerisin, eeldavad kahe selgelt eristuva osapoole olemasolu. Niisiis tahan esimese kokkuvõttega öelda, et kuigi Tammeri sõnaseade on emotsionaalne ja ründav, on see samal ajal viimistletult programmiline, millest järeldub, et autori keelekasutus pole juhuslik. Tammeri tekstist joonistub välja vastandus „meie“ ja „nemad“ tasandil, mis omakorda lubab püstitada hüpoteesi, et tekstil on tuntavad ideoloogilised alused.

Ideoloogia mõiste vajab kommentaari, sest alates selle esmasest ilmumisest kirjavarra XVIII sajandi lõpus on see pakkunud mõtlemisainest tunnustatud autoritele põlvkondade kaupa. Kui mõiste käibeletooja, prantsuse filosoof Antoine Destutt de Tracy pidas silmas ideid uurivat uut teadusdistsipliini, siis aja jooksul omandas mõiste argitunnuse tasandil üha enam negatiivseid varjundeid, olles tänaseks jõudnud Teun A.

van Dijki üldtunnustatud definitsioonini, millesse on koondunud mitu klassikalise traditsiooni peamist tõlgendust:

- (a) ideoloogia koosneb vääruskumustest;
- (b) ideoloogia varjab tegelikke ühiskondlikke suhteid ja selle eesmärk on teisi inimesi petta;
- (c) ideoloogia koosneb uskumustest, mis kuuluvad teistele;
- (d) ideoloogia eeldab sotsiaalselt või poliitiliselt omakasupüüdlikku tõe ja väära määratlust.⁶²

Gadamer nimetab ideoloogilisi tekste pretekstideks. Tegemist on kommunikatiivsete väljendustega, millest arusaamine ei ole lõpule viidud mitte neis intendeeritud tähendusevahendamise mõistmisega, vaid milles väljendub midagi maskeeritult. Pretekstid on niisiis niisugused tekstid, mida me interpreteerime selles sihis, mida nad just arvata ei lase. See, mida nad arvata lasevad, on pelk ettekääne, mille taga peidab end „tähendus“ (*Sinn*), ja sellega kerkib interpretatsiooni ülesanne näha see ettekääne läbi ja uurida välja selles tõeliselt väljenduv. Niisugused tekstid esinevad näiteks avalikus arvamuskujunduses, milles ilmneb ideoloogiline kallak.⁶³ Ideoloogia mõiste tähendabki seda, et siin ei levitata mitte tegelikku teadaannet, vaid selle taga seisvaid huve, milleks teadaandmist ettekäändena kasutatakse. Ideoloogiakriitika harrastab seetõttu üteldu tagasiviimist maskeeritud huvidele.⁶⁴ Selle tõlgendusega haakub ka Foucault´ tähelepanek, et ideoloogia on paratamatult alati „virtuaalses opositsioonis millegagi, mis peaks olema tõde“.⁶⁵

Van Dijki, Gadameri ja Foucault´ sõnastuste kombinatsioon juhatab äratundmiseni, et konkreetsetes situatsioonides on ideoloogilist hoiakut võimalik üha selgemalt tuvastada noil juhtudel, mida küsitavam on mõne kaitstava idee viibimine jagatud ühiskonnas anonüümsena, loomulikuna ja standardiseerituna. Sellest lähtuvalt usun, et Tammeri tekst on piisavalt lärmaka ja nõudliku iseloomuga, et tunda huvi, kuivõrd loomulikuna selles kaitstav valdkond (sport) ühiskonnas õigupoolest viibis.

Seega lähtun arusaamast, et uurimisele võetavad Spordilehe tekstid on **ideoloogiliste tunnustega**. Kuna töös lähtun peamiselt kõneleja positsioonist ning vastuvõtjat puudutan vaid riivamisi, sobib hetkel viidata van Dijkilt laenatud mõistete raamis kõneleja huviseid kaitsvale info selekteerimise põhimõttele. Ideoloogia diskursiivses

---

⁶² T. van Dijk. *Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005, lk 12.

⁶³ H.-G. Gadamer. *Hermeneutika universaalsus*, lk 267.

⁶⁴ Samas, lk 267.

⁶⁵ M. Foucault. *Teadmine, võim, subjekt*. Varrak, 2011, k 241.

taastootmises eristab autor kaht printsiipi: esiteks, info kohalolu või puudumine semantilistes representatsioonides, mis on tuletatud sündmusmudelitest; teiseks, info väljendamine või varjamine vastavalt kõneleja/kirjutaja huvidele.⁶⁶ Van Dijk lisab, et teine printsiip on osa üldisest ideoloogilise kommunikatsiooni strateegiast, mis koosneb järgmistest põhikäikudest:

1. väljendada/rõhutada infot, mis on Meie suhtes positiivne;
2. väljendada/rõhutada infot, mis on Nende suhtes negatiivne;
3. varjata/mitte rõhutada infot, mis on Nende suhtes positiivne;
4. varjata/mitte rõhutada infot, mis on Meie suhtes negatiivne.⁶⁷

Van Dijki sõnastatuna on tegemist „ideoloogilise ruuduga“, mille laiemas kontekstilises strateegias väljendub positiivne enese- ja negatiivne teise-esitus.⁶⁸

Viidatud teoreetiline mudel lubab aga oma sisu avada veelgi täpsemalt. Selleks tuleb praeguse töö raames uuritavate tekstide puhul arvestada ka nende propagandistlike eesmärke, mistõttu tasub implitsiivselt meeles pidada nõukogudeaegset ajakirjandust uurinud Françoise Thomi tähelepanekuid. Tema seisukohalt on propagandatekstide side reaalsusega nõrk ning põhjus tuleneb sellest, et nois ei kirjeldata maailma, mis oli tegelikult olemas, vaid kirjeldatakse maailma, mis peaks olemas olema.⁶⁹ Hetkel on Thomi tähelepanek kriitilise tähtsusega, kuna avardab mõistepäloos kinnitunud arusaama, et mõisted ei viibi mitte kunagi hermeetiliselt suletuna kindlas tähendusruumis, vaid olles kaasatud semantilisele võitlusväljale, on seetõttu paratamatult pidevas muutumises.

1.5 Töö tunnetuslik raam: autori eelarvamus

Kui eespool näitasin, et kriitilise diskursuseanalüüsi valiku kaudu piiritletakse eelseisva uurimistöö empiiriline uurimisväli (**keelematerjal**) ning määratakse töö epistemoloogiline põhiküsimus (**kuidas?**), siis Tammeri tekstikatke peal läbi viidud analüüsi tulemused, mille ütleajatämised kokkuvõtlike kujunditena fikseerisin, täidavad praegusel juhul töö metodoloogias lähtuvat iseseisvat eesmärki, viidates, et kriitilise diskursuseanalüüsi raamidesse paigutatuna on meetodina kaasatud **tõlgendamine**. Seda tehes tuginen Gadameri seisukohtadele, mis valikuna nõuab muidugi selgitust.

---

⁶⁶ T. van Dijk. *Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus*, lk 314.

⁶⁷ Samas, lk 314.

⁶⁸ Samas, lk 314.

⁶⁹ F. Thom. *Newspeak. The Language of Soviet Communism*. London: The Claridge Press, 1989, lk 14.

Nagu juba öeldud, olen seisukohal, et kuigi hetkel tähelepanu keskpunkti paigutatud Tammeri tekst on emotsionaalne ja ründav, on see samal ajal viimistletud ja niimoodi ka programmiline, millest järeldasin, et autori keelekasutus pole kõigest hoolimata juhuslik. Nimetasin teksti ideoloogiliseks, selle eesmärged propagandistlikeks. Ka taoline sõnakasutus pole juhuslik, vaid selles väljendub siinkirjutaja eelhoiak, Gadameri sõnastatult **eelarvamus**, mis moodustab kogu järgneva töö tunnetusliku raami ning mis postuleerituna võiks väljenduda prantsuse kirjandusteadlase Gérard Genette'i õpetuses, et ähvardus, solvang ja etteheide pole väljenduslaadid, vaid sisud. Kaalukselleline on sellele järgnev täpsustus: „nad pole tõlgitavad. Tõlgitakse sõnu, mitte tähendusi.“⁷⁰

Selles nendingus avaldub kogu alljärgneva töö metodoloogiline keerukus, mis on kultuurianalüüsi kallakuga uurimusele omal moel paratamatu ning mille toob ilmekalt välja ka Gadamer: „Tõlkimise kogu viletsus seisneb selles, et ühe lause mõtte tervik ei ole tabatav lauseosade teise keele vastavatele lauseosadele pelga juurdeliigitamisega ja et nii tekivad need jubedad moodustised, mis meid üldiselt tõlgitud raamatutes vaevavad – kirjatähed ilma vaimuta.“⁷¹ Ta jätkab: „Mis sellises tõlkes puudub, kuid ilma milleta keelt pole, on see, et üks sõna annab teise, iga sõna on teiste sõnade poolt niitüleda juurde kutsutud ja hoiab ise oma poolt edasikõnelemise protsessi avatud.“⁷² Kuna mineviku ja ajaloo suhet võib tõlgendada samuti tõlkimisena, ilmneb Gadameri positsioonis kriitilisel määral lootusetust tabada minevikku sellisena, „nagu see tegelikult oli“. Õnnestunult on valdkonnaülese perspektiivitunnetuse sõnastanud mõisteajaloolane Reinhart Koselleck, kelle järgi seisab tänapäeva ajalooteaduse ees kaks teineteist välistavat nõudmist: „[...] esitada tõeseid väiteid ja siiski möönda oma väidete suhtelisust.“⁷³

Nii saab ajalookirjutajale osaks olla tõstetud ajaloo loomeprotsessi keskmesse, mida Gadameri järgi võib kirjeldada laiema kultuuriajaloolise ringina, kus toimubki tähenduse ootuse ehk eelarvamuse loomine. Ta ütleb: „Tõdemus, et igasugune mõistmine sisaldab paratamatult eelarvamusi, annab hermeneutilisele probleemile tõelise tõukejõu.“⁷⁴ Gadameri väite aluseks on printsiip, et eelarvamus (s.k. *Vorurteil*) on tekstide mõistmise eeltingimuseks, mis tähendab, et teksti jääb alati midagi ka tõlgendajast endast. Uuritav tekst tuleb küll paigutada ajaloolis-kultuurilisse konteksti, kuid tõlgenduses väljendub

---

⁷⁰ G. Genette. *Tekstist teoseni*. EKSA, 2018, lk 42.

⁷¹ H.-G. Gadamer. *Hermeneutika universaalsus*, lk 136.

⁷² Samas, lk 136.

⁷³ M. Kivimäe. Objektiivsuse mänguruumid ajalootunnetuses, *Tuna* 2002/2, lk 121.

⁷⁴ H.-G. Gadamer. *Hermeneutika universaalsus*, lk 272.

ühisosa teksti autori ja selle tõlgendaja horisontide vahel. Alles nende horisontide ühtesulamise teostub mõistmine.

Kuna hermeneutilise filosoofia kohaselt eksisteerib inimene maailmas ainult läbi interpreteerimise, tähendab see ühtlasi, et ainsa ja puhta teadmise poole püüdlemine on võimatu, kuna tekstidele saab sõltuvalt maailmavaatest, traditsioonidest ja konventsioonidest anda erinevaid tõlgendusi. See äratundmine heidab valgust alljärgnevale tööle kogu selle ulatuses ning kuna töö tulemus väljendub siinkirjutaja tõlgenduses, mitte mineviku lõplikus desifreerimises, jääb see diskussiooni edasiviivale kriitikale mitte üksnes tõrkumatu, vaid pigem varjamatu ootusega avatuks. Eesti spordihistoriograafia hetkeseisu pinnalt hinnates ei pruugi see ootus olla põhjendamatu.

1.6 Metodoloogilised „pöörded“: autorlus, lugu, väljend, hääl, fookus, narratiiv

Mõistes ajalugu mineviku kirjeldamise ühe võimaliku žanrina, on ajaloo osaks viibida lakkamatus ümberkirjutamise seisundis. Praegusele tööle olulist mõju avaldanud Gadameri õpetuste kohaselt on ajaloo uurimuse objektiivsuse ideaal vaid asja üks, ja isegi üksnes sekundaarne külg, sel ajal kui ajaloolise kogemuse enda eripäraks on see, et me seisame ühe loodumise sees, teadmata, kuidas meiega midagi toimub ja alles tagasivaates mõistame, mis toimus. Sellest tuleneb, et ajalugu peab saama iga uue kaasaja jaoks uuesti kirjutatud.⁷⁵ Niisiis säilitatakse ajalookirjutuses selle lõpuleviidamatus.

Taolise seisundi üheks põhjuseks võivad olla muutused poliitilis-ideoloogilisel maastikul, mille tagajärjel konkreetsetes tekstireas ajalootükke ümber paigutatakse, osa lausungitest tihendatakse ja võimendatakse, teisi samal ajal harvendades või kirjeldusreast üldse kaotades, ikka selleks, et need muutunud ühiskondlikes oludes endast taas märku annaksid. Ainuüksi Eesti XX sajandi ajaloo korduvalt ümber tõstetud ajalootükid on selle veenvaks kinnituseks. Paigutades aga ajaloo eemale poliitilis-ideoloogiliselt maastikult, on ajalugu žanrireegleid järgiv intellektuaalse mõtteloo kohtumispaik, kus kehtivaid tõekspidamisi suudavad lisaks uuenenud faktoloogiale mõjutada ka teoreetilised ja metodoloogilised „pöörded“, kui kasutada XX sajandil akadeemilisse sõnavarasse ilmunud koondmõistet, mille poolest sajandi teine pool lääne humanitaarteadustes eriti rikkalik oli. Nonde pöörete mõjud on selgelt tuvastatavad ka siinses töös, kusjuures pole ülearune rõhutada, et ka praeguse uurimistöö valdkond (spordiajalugu), mis iseenesest ei peaks

---

⁷⁵ Samas, lk 243.

akadeemilise diskursuse definitsioonis osalema, tuleb nende pöörete põhjustatud kaassaaduste hulka arvata.

Sissevaadet spordiajaloo historiograafiasse võiks alustada viitega ajaloolasele Donald G. Kyle'ile, kes 1980ndate aastate lõpus kirjutatud töös jõudis järeldusele, et nii nagu paljud ajaloovaldkonnad varasemalt, on ka spordiajalugu oma arengus jõudnud hetkeni, mil ollakse sisenemas revisionistlikku ja demütologiseerimise faasi.⁷⁶ Sellega pidas Kyle silmas, et nimetatud faasis leiab aset seni vaieldamatuks peetud faktide kriitiline ümberhindamine, mida ei põhjusta mitte uue faktoloogia käibeletulek, vaid teoreetiliste töömustrite muutumine. Eneserefleksiooni teadvustumine spordiajaloo väärib lähemat süvenemist.

Ajalugu kui oma valdkonna piires tunnustatud epistemoloogiliste alustega teaduslik distsipliin ulatub XIX sajandi esimesse poolde, tõukudes filosoofilises mõtlemises aset leidnud üleminekust teoloogiliselt ja metafüüsiliselt maailmakirjelduselt loodusteaduslikule. Prantsuse ja inglise positivismist lähtuv teadusteülene jagatud ühisosa põhines empiirilisel lähenemisel, mille kohaselt tuleneb maailma tõeline tundmine kogemusest või vaatlusest, mitte aga spekulatsioonidest või teooriast.⁷⁷ Positivismi klassiku John Stuart Milli järelduste kohaselt oli aga loodusteaduses kasutusele võetud meetodeid nagu vaatlus, eksperiment, mõõtmine ja induktiivne seaduste kindlakstegemine, võimalik kohandada ka vaimuteadustes.⁷⁸ Sedasama ideed kannab endas ka kaasaegsele ajalooteadusele suurt mõju avaldanud seisukoht, mille järgi tuleb minevikku uurida nii, „nagu see tegelikult oli“.⁷⁹

---

⁷⁶ **D. Kyle.** „E. Norman Gardiner and the Decline of Greek Sport“. Guttman, Mandell, Riess, Hardy, Kyle (toim), *Essays on Sport History and Sport Mythology*. Texas A&M University Press, 1990, lk 7.

⁷⁷ **D. MacRaild; A. Taylor.** *Social Theory and Social History*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2004, lk 154.

⁷⁸ **A. Tool.** „Hermeneutika“. E. Annus (toim), *20. sajandi mõttevoolud*, Tartu Ülikooli kirjastus, 2009, lk 387.

⁷⁹ Tegemist on XIX sajandi saksa ajaloolase Leopold von Ranke kuulsa postulaadiga, mille kohaselt on ajaloolase ülesanne näidata („zu zeigen“) kuidas see [minevik] tegelikult oli („wie es eigentlich gewesen“). Lähtuvalt siinse töö eesmärgist tabada uuritava autori ideelisi positsioone, pole kindlasti üleliigne täheldada, et XX sajandi postmodernistlikus voolus hakati Ranke seisukohale ette heitma liigset pretensioonikust, mille tulemusel see ideelise meetodina ajaloo uurimise äärealadele suruti. See omakorda tõi anglo-ameerika teadusruumis kaasa Ranke põhjalikuma uurimise, milles lähtuti autori positsiooni ja mõisteajaloo kriitilistelt lätetelt. Kahtluse alla hakati seadma Ranke kasutatud sõna „eigentlich“ ingliskeelse vaste „actually“ (tegelikult) täpsus. Saksamaal sündinud ameerika ajaloolane Felix Gilbert ütleb oma 1987. aastal avaldatud artiklis „What Ranke Meant“ (*The American Scholar*, 1987/3), et tegemist on mitmetähendusliku sõnaga ning inglise keeles võiks tõlkeks kasutada ka sõnu „essentially“ (põhimõtteliselt) ja „really“ (päriselt) (lk 393). Tõlke probleem tuleneb asjaolust, et Ranke tõlkimisse ja tõlgendusse ei olnud kriitilisel määral kaasatud

Taolisele arusaamale toetunud ajalookirjutuse on tabavalt kokku võtnud briti ajaloolane Alun Munslow, kes on öelnud, et enamik nii öelda „mis on ajalugu?“-tüüpi tekstidest algab sissejuhatava ülevaatega sellest, kuidas ajaloolased oma allikatele toetudes minevikus toimunu kohta teabe on hankinud, misjärel selgitatakse, miks konkreetsed sündmused toimusid nii, nagu nad toimusid.⁸⁰ Munslow ütleb: „Kõige olulisem on see, et jutustuse kaudu antakse „uurimistulemuste“ või „leidude“ abil tõlgendus tervikule kogu selle keerukuses. Teisiti sõnastatuna taastoodetakse selle lihtsa mehhanismiga mineviku „sidusat reaalsust“, mis analüütilise objektiivsusega ajalooliseks narratiiviks muudetakse ning mille taotluseks on mineviku edastamine tõesena. Sellepärast tajumegi taolisi tekste lugedes, et „siin räägitakse tõestisündinud lugu“.“⁸¹

Munslow jagab küll lootust, et praeguseks ajaks on enamikel erialase hariduse saanud ajaloolastest välja kujunenud kõrgelt arenenud arusaam, milline roll teoorial ja praktilial nende distsipliinis täita tuleb, kuid ta lisab, et kuna uurimustöodes peetakse viidete süsteemi jätkuvalt kõige olulisemaks teadusliku printsiibi eelduseks, jätab suur osa ajaloolastest selgituse ja tähenduse edasiandmisel ajaloolise materjali poeetilised ja kirjanduslikud aspektid tähelepanuta. Munslow ütleb: „Kuigi ajaloolased mõistavad, mida nad mõtleavad allikate, sündmuste, viidete, selgituste olemuse, objektiivsuse, tähenduse ja muu all, kiputakse olema vähem täpsed mõistete puhul nagu autorlus, lugu, väljend, hääl, fookus ja mis kõige tähtsam, narratiivi enda olemus.“⁸²

Munslow tähelepanekust nähtub, et probleem ei väljendu mitte viimati lisatud registrite täielikus eiramises, vaid neile pööratud tähelepanu vähesuses. Tema murest võib välja lugeda soovi tabada ajaloolaste töödest rohkem moodsa mõtlemise konteksti, sealhulgas ka haakumist ideeliste pööretega, mis XX sajandi teise poole filosooflist mõtlemist iseloomustab. Kuigi Munslow' kõrval on sarnaseid tähelepanekuid teinud ka paljud teised ajalooteoreetikud,⁸³ pole konkreetselt Munslow'le osutamine praegu juhuslik,

---

tema ideede terviklikkus. Gilbert juhib tähelepanu, et 1824. aastal ilmunud raamatus *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1514* sõnastatud kuulsale postulaadile eelneb autori tõdemus, et ajaloole on antud mineviku hindamise funktsioon, mis peab tulevikku silmas pidades jagama inimestele õpetust (lk 394). Selle pinnalt võib aga juba ettevaatlikul moel järeldada, et sõna „eigentlich“ annab oma sisu täpsemalt edasi sõnas „essentially“, ehk Ranke näeb ajaloolase ülesannet näidata minevikku sellisena nagu see oli *põhimõtteliselt*.

⁸⁰ **A. Munslow**. *Narrative and History*. Bloomsbury Publishing, 2007, lk 2.

⁸¹ Samas, lk 2.

⁸² Samas, lk 2.

⁸³ Vestluses Marek Tamme ja Märt Väljatagaga nimetas Reinhart Koselleck teoreetilisi küsimusi eiravaid ajaloolasi „teoreetiliselt süütuks jäänud ajaloolasteks“. **M. Tamm** ja **M. Väljataga** „Ajalugu, mälu ja identiteet, Intervjuu Reinhart Koselleckiga“, *Vikerkaar*, 2003/10-11, lk 146.

kuna ühest tema tööst tõukuvalt on alguse saanud üks viljakamaid teoreetilisi mõttevahetusi spordiajaloos, mille juurde peagi tulen.

Kriitika prantsuse-inglise loodusteadusliku positivismi ülekandmise suhtes vaimuteadustesse ilmus saksa filosoofiasse paralleelselt uue metodoloogia rakendumisega, mille üks olulisi ideelisi lähtepunkte seostub Wilhelm Dilthey „elu mõiste“ teoreetilise selgitusega. Ajalookirjutuse arengu seisukohalt on oluline tema tähelepanek, et kuigi elutegelikkus on meile kõigile igapäevases kogemuses tuttav ja lähedane, pole intellektuaalse tunnetuse võimuses seda jagamatuteks osadeks liigendada ja seetõttu ka mitte lõplikult seletada.⁸⁴ Gadamer seevastu peab aga oluliseks lisada, et Dilthey jäi omal moel loodusteaduste poolt pantvangi võetuks, kuna viimane jagas usku, et teaduse teaduslikkus luuakse eriteaduslike meetoditega, millised on võimalik välja töötada ka humanitaarias.⁸⁵ Kuigi Gadamer seda lootust ei jaganud, seob teda Diltheyga veendumus, et erinevalt loodusteadustest ei püüdle ajalooteaduslik tunnetus käsitada konkreetset nähtust ühe üldise reegli juhtumina.⁸⁶ Selliselt mõistetuna seisavad ajaloolased silmitsi omamoodi paradoksiga, sest kuigi nende tööks vajalik empiiriline materjal tuleneb elutegelikkuse käigus tekkinud faktidest, jäävad minevikusündmused tervikuna uurijale üheselt kättesaamatuks. Nii püstitub iga ajaloolase ees valdkonna tähtsaim küsimus: kuidas ületada lõhe representatsiooni ja representeeritava vahel?

Õnnestunult on seda seost konkretiseerinud Clifford Geertz, kelle õpetuse otseseks adressaadiks on küll antropoloogid, kuid mis on kindlasti teeninud ära ka ajaloolaste tähelepanu. Geertz ütleb: „[...] kuigi kultuur eksisteerib kaubapunktis, mägifordis või lambakarjamaal, eksisteerib antropoloogia raamatus, artiklis, loengus, muuseumiväljapanekus või tänapäeval mõnikord ka filmis. Sellest teadlikuks saamine tähendab mõista, et tõmmata eraldusjoont representatsiooni ja substantsilise sisu vahele on kultuurianalüüsi puhul sama võimatu kui maalikunstis, ning see fakt näib seadvat ohtu antropoloogiliste teadmiste objektiivse staatuse, vihjates sellele, et nende allikaks ei ole sotsiaalne reaalsus, vaid akadeemiline leidlikkus.“⁸⁷ Samal seisukohal on ka Gadamer, kuid tema astub sammu võrra kaugemale: „Fantaasia on otsustavaks ülesandeks uurija jaoks. Fantaasia ei tähenda siin loomulikult mitte üht ebamäärast võimet endale kõiksugust ette kujutada, pigemini esineb fantaasia siin hermeneutilises funktsioonis ja teenib meelt

---

⁸⁴ A. Tool. *Hermeneutika*, lk 389.

⁸⁵ A. Tool. „Saateks“. Gadamer. *Hermeneutika universaalsus*, lk 449.

⁸⁶ Samas, lk 448.

⁸⁷ C. Geertz. *Kultuuride tõlgendamine*. Tänapäev, 2017, lk 30.

küsimisväärse jaoks, tegelike, produktiivsete küsimuste avamis-suutlikkust.“ Ja lisab: „Hermeneutilise teadvuse [...] pärastine teokus on ikka selles, et suuta näha küsimisväärset.“⁸⁸

Seega ütlevad Geertz ja Gadamer otse, et ajaloo loomeprotsessi sisu määravate komponentide hulka tuleb lisaks empiirilistele allikatele, teooriatele ja töömeetoditele kaasata ka ajaloolase enda intellektuaalne võimekus, mis omakorda juhatab mõtteni, et postmodernistlikku väljakutset tuleks tõlgendada pigem taotlusena suurendada filosoofilist leidlikkust *eo ipso*, mitte aga tõlgendada seda akadeemilise suhtelisuse ja ebakindluse alusena, mille väärtust nähakse sageli üksnes seniste teaduslike hoiakute ümberlukkamises, olgu siis nendeks suured narratiivid, objektiivsustaotlus, empiirilisus või fikseeritud tähendus. Taolised reaktsioonid pole tundmatud ka spordikirjutuse akadeemilisel väljal.

1.7 „Pöörded“ spordiajaloo: eneserefleksiooni teadvustumine

Eelnevat kokku võttes tuleb aga siiski tõdeda, et sõltumata iga ajaloolase isiklikust valikust, on emotsionaalsed ja viljastavad arutelud teooriate ja meetodite üle kuulunud lahutamatu moodsa ajalooteaduse juurde ning neist arengutest antud fragmentaalne ülevaade oli praegusel juhul vajalik seetõttu, et juhtida tähelepanu, et praegu töös oleva temaatika ehk spordiajaloo raamesse on teoreetilised arutelud oma teed alles leidmas. Ma ei soovi sellega öelda, et eelpool viidatud Kyle'i kolm kümnendit tagasi tehtud tähelepanekud spordiajaloo eneserefleksioonist ennatlikud oluks, kuid enne XXI sajandit jäid teoreetiliselt pinnalt tehtud märkused pigem juhuslikeks ning ettevaatlikud katsed mõttevahetust organiseeritumaks muuta suuremaid tulemusi ei andnud.

Milles siis õigupoolest probleem? Kindlasti ei saa ajalooväljale tagasi vaadates väita, et sport uurimisvaldkonnana poleks üldse teadusdiskursuse tähelepanu pälvinud. Kaasaegse spordiajaloo alged võib tuvastada juba XIX sajandi hakul ilmunud Joseph Strutti töödest⁸⁹, kuid ometi jäi sport moodsas ajalooteaduses omalaadsesse suluseisu, kui otsida situatsiooni kirjelduseks sobivat terminit spordiväljalt. Sport uurimisvaldkonnana jõudis küll esialgu ülikoolide arstiteaduskondadesse, kuid selle sotsiaalsed, poliitilised,

---

⁸⁸ **H.-G. Gadamer.** *Hermeneutika universaalsus*, lk 151.

⁸⁹ Vt: **J. Strutt.** *The Sports and Pastimes of the English People*, (1801). Strutt kogus ja dokumenteeris andmeid XVIII sajandil Inglismaal harrastatud spordialade ja meelelahutuslike tegevuste kohta. Ta kirjeldab jalgpalli, kriketit, ratsutamist, jahti, vibulaskmist jne. On oluline märkida, et autor pöörab tähelepanu ka kirjeldatud alade ajaloole ja kultuurilisele taustale, mis kindlasti on hilisematel autoritel aidanud mõista ja mõtestada sporditegemise rolli nimetatud perioodil.

kultuurilised, majanduslikud ja spordisaavutuslikud aspektid institutsionaliseeritud teaduse kontekstis uurijate huvi ei äratanud. Ajaloolane Wray Vamplew on taolisest hoiakust põhjustatud tagajärgi uurides leidnud, et koolitatud ajaloolaste eemalejäämine spordiajalooost jättis valdkonna harrastusajaloolaste pärusmaaks, kelle töödele on aga iseloomulik liigne nostalgitsemine, vabanduste otsimine ning kuulujuttudel põhinev ja ajaloolist konteksti mitteamestav loomemeetod.⁹⁰ Nimetatud meetoditele tuginedes on spordiajalugu saanud kaetud paljude „tõestisündinud lugudega“, kui hoida kinni Munslow´ sõnakasutusest, kuid paljudel juhtudel on seni kehtinud lugude tõepärane sobitumine minevikuga moodsa ajaloo meetodeid rakendades kaheldavaks muudetud.⁹¹

Kuigi kindlat ajalist tähist teoreetiliste küsimuste jõudmisest spordiajalukku on keeruline üheselt määratleda, võiks ühe sümboolse tärmini paigutada aastasse 1974, mil hakkas ilmuma ajakiri *Journal of Sport History*, olles akadeemilisel spordiväljal esimene sellelaadne. Täenduslik on juba ajakirja avanumber, mis annab kinnitust, et väljaande eesmärkides ei piirduta üksnes minevikusüdmuste avastamise ja nende kirjeldamisega, vaid tähelepanu hakatakse pöörama ka ajalookirjutuse teoreetilistele küsimustele. Sissejuhatuse noisse aruteludesse teeb ameerika ajaloolane Marvin H. Eyer, kes oma artiklis uurib objektiivsuse ja selektiivsuse küsimusi ning peatudes põgusalt ka spordiajaloo uurimisel, ütleb, et viimasel ajal on objektiivsust püütud saavutada eeskätt sotsiaalteadustest pärinevaid mudeleid rakendades.⁹² Viidates oma Põhja-Ameerika kolleegidele ütleb Eyer, et spordiajaloolased on hakanud oma töödes rakendama meetodeid, mida pakuvad mänguteooria, konfliktide lahendamise teooria, rollianalüüs ja ökonomeetria. Eriti tänuväärseks peab ta spordiajaloolaste pingutusi „miks?“-küsimuse erialaväljale toomisel.⁹³ Küllap on viimases tähelepanekus otseselt märgatav „miks?“-küsimuse epistemoloogiline vastandumine minevikusündmusi kirjeldava küsimusepüstitusega „mis juhtus?“, millega spordiajalugu traditsiooniliselt tegelenud on.

Vahest kõige viljakama ja emotsionaalsema teoreetilise diskussiooni spordiajaloo on praeguseks ellu kutsunud Austraalia ajaloolane Douglas Booth, kes inspireerituna

---

⁹⁰ **W. Vamplew.** *Pay up and play the game.* Cambridge University Press, 2004, lk 12.

⁹¹ Piirdudes üksnes Vana-Kreeka olümpiamängudega, on hakatud tõsiselt kahtlema esimese olümpia toimumise ajast; ka on osutatud, et erinevalt kehtinud veendumusest olid paljud toonased sportlased elukutselised. Vt **P. Christesen.** „Whence 776? The Origin of the Date for the First Olympiad“, *The International Journal of the History of Sport*, 2009/2, lk 161–182.

⁹² **M.-H. Eyer.** „Objectivity and Selectivity in Historical Inquiry“, *Journal of Sport History*, 1974/1, lk 63-76.

⁹³ Samas, lk 73-74.

Munslow' 1997. aastal ilmunud tööst „*Deconstructing History*“, testis sealt saadud ideid spordiajaloo ning avaldas sellele järgnenud diskussiooni pinnalt 2005. aastal oma senise peateose „*The Field. Truth and fiction in sport history*“. Boothi huvide keskme moodustavad epistemoloogilised küsimused ning Munslow' väljatöötatud mõistete raamistikule toetudes võttis ta uurimiseks teadmiste päritolu ning nende edasiandmise spordiajaloo.⁹⁴

Lühidalt esitatuna eristab Munslow ajaloo uurimises kolme põhimudelit – rekonstruktivism, konstruktivism ja dekonstruktivism –, mis autori hinnangul võimaldab sõltumata uuritavast teemast ja perioodist määratleda iga uurija epistemoloogilis-filosoofilised koordinaadid. Noid mudeleid spordiväljal testides leiab Booth, et spordiajaloole on enim iseloomulikuks rekonstruktivism ja konstruktivism,⁹⁵ mille iseloomustavateks joonteks on empiirilised töömeetodid ning ajalooliste tõendite aktsepteerimine kinnituseks mineviku taastamise võimalikkusest. Seejuures peab töö objektiivsuse tagama läbipaistev esitusviis, mis eesmärgina peab avastama (ainulaadse) mineviku, nagu see tegelikult oli. Peamine erinevus rekonstruktivismi ja konstruktivismi vahel seisneb selles, mil määral viimases võetakse omaks teiste mõisted ja teooriad kui vahendid sündmustevaheliste suhete väljapakkumiseks ja selgitamiseks. Rekonstruktivismis ollakse aga *a priori* teadmise vastu põhjusel, et sedasi allutatakse uurijad „ettemääratud seletusskeemidele“, mis omakorda juhatab „tõendite kohandamiseni“.⁹⁶ Seevastu dekonstruktsionismis, Munslowi eristatud kolmandas mudelis, väljendub skeptilisus empiirilise ajaloo objektiivsuse suhtes ning ajalugu nähakse konstrueeritud narratiivina. Taolises konstruktsioonis puudub moraalne ja intellektuaalne aluspõhi ning selles peegelduvad hoopis kirjutaja maailmavaade ja tema huvid. Booth avaldabki lootust, et vargsi spordiajalukku tungiv dekonstruktsionistlik suund võimaldab valdkonna sees esile kutsuda viljakaid arutelusid.⁹⁷

---

⁹⁴ Lisa vaata: Booth, Douglas. „Sports History: What Can Be Done?“, *Sport, Education and Society*, 1997/2, lk 191-204; Sydnor, Synthia. „A History of Synchronized Swimming“, *Journal of Sport History*, 1998/2, lk 252-267; Booth, Douglas. „Escaping the past? The cultural turn and language in sport history“, *Rethinking History*, 2004/1, lk 103-125; Guttman, Allen. „Review: Straw Men in Imaginary Boxes Reviewed Work(s): The Field: Truth and Fiction in Sport History by Douglas Booth“, *Journal of Sport History*, 2005/3, lk 395-400; Guttman, Allen. „Review Essay: The Ludic and the Ludicrous“, *International Journal of the History of Sport*, 2008/1, lk 100-112.

⁹⁵ **D. Booth.** *The Field. Truth and fiction in sport history.* Routledge, 2005, lk 7.

⁹⁶ Samas, lk 7.

⁹⁷ Samas, lk 7.

Kokkuvõtlikult leiab Booth, et seni on spordiajalugu jäänud aga uute meetodite ja teooriate suhtes tähelepanuväärselt suletuks, mille üks paratamatu ja kahetsusväärne kaastulem väljendub nõrgas eneserefleksioonis. Booth ütleb: „Spordiajaloolastele ei valmista raskusi oma distsipliini äratundmine. See hõlmab mis tahes uuringuid ammuste ürituste, üksikisikute, rühmade, tavade ja spordiga seotud institutsioonide kohta. Aga paluge spordiajaloolastel formaalselt määratleda oma ala eesmärgid, selle eeldused, meetodid ja esitlusvormid ning teile räägitakse ebaselget juttu faktidest, jutustustest, kontekstist ja teooriast.“⁹⁸

Boothi esitatud väljakutsele reageeris tundlikult tema viljakas ja tunnustatud ameeriklasest kolleeg Allen Guttmann. Kuigi ühtviisi tunnistavad kõik diskussioonis osalejad, et Munslow' esitatud kolmikjaotus on tinglik ning oleks arutu paigutada üht konkreetset uurijat ühte suletud mudelisse, võib Guttmanni reaktsioonist välja lugeda kriitika just sellesama suletuse ranguse osas. „See, mida ma sisimas tunnen, on kirjeldatav kurbuse ja pettumusega,“ ütleb ta. „Ligi nelikümmend aastat tagasi, kui ma veel Amhersti kolledži inglise keele sektsiooni liige olin, vaatasin abitult, kuidas postmodernistlikud teoreetikud ülestõusu kuulutatavate lippude lehvides ning enamasti prantsuskeelsete lahinguhüüete saatel (nt „à bas la rationalité“) senistest piiridest üleastumist kuulutades kirjandusvälja vallutasid. Teadlasena põgenesin spordiuuringutesse ning ei ole oma valikut kahetsenud. Siis aga nägin ühtäkki, kuidas postmodernistid ka spordisotsioloogia järele haarasid ning olen pidanud seejärel tunnistama, kuidas nende eestkõnelejad eesotsas Sydnori⁹⁹, Boothi ja Phillipsiga¹⁰⁰ valdkonda tungisid ja seda laastama asusid.“¹⁰¹

Spordiajaloo teoreetilis-historiograafilised küsimused on kollektiivsesse arutellu jõudnud ka väljaspool ingliskeelset teadusruumi. Saksa keeles võib märke valdkonna

---

⁹⁸ Samas, lk 5.

⁹⁹ 2000. aastal avaldatud artiklis „Critical Postmodernism in Human Movement, Physical Education and Sport“ (*Journal of the Philosophy of Sport*, 2000/1, lk 108-110), kirjutab Synthia Sydnor, et kuigi postmodernismist tõukuvad ideed on muudes valdkondades rakendust leidnud 1970ndatest aastatest, suhtutakse spordiväljal traditsioonilisest spordifilosoofilisest mõtlemisest „üleasujate“ töödese kui kõrvalkaldesse. Sydnor arvab, et põhjuseid selleks tuleb otsida spordi kui teadusväärtusliku uurimisvälja suhtelisest noorusest. (lk 108).

¹⁰⁰ Murray G. Phillipsilt ilmus 2006. aastal raamat „Deconstructing Sport History: A Postmodern Analysis“ (State University of New York Press), milles näidatakse, et spordi ajalugu on loodud ja edasi antud läbi lugude (narratiivide). Autor ütleb, et sageli on spordiajaloo narratiivid konstrueeritud teatud huvirühmade või ideoloogiate poolt ning sel moel looduna võivad moonutada arusaama minevikust. Sellest tulenevalt rõhutab Phillips alternatiivsete lugude tähtsust, mis võivad täita olulist rolli mineviku mõistmisel.

¹⁰¹ A. Guttmann. „Review Essay: The Ludic and the Ludicrous“, *The International Journal of the History of Sport*, 2008/1, lk 101.

elavnemisest täheldada 1980ndate aastate keskpaigast,¹⁰² kuigi paradigmanihe, mõistetuna Thomas S. Kuhni sõnastatuna, toimus Arnd Krügeri hinnangul sellele eelnenud kümnendil. Krüger viitab Kuhni õpetusele, mille kohaselt määrab teadustegemise viisid hetkel kehtiv teadusparadigma, mille muutumisega kaasnevad muutused ka teaduse tegemises. 1970. aastate alguses spordihistoriograafias aset leidnud paradigmanihkele sisu andes ütleb Krüger, et kuni selle ajani käsitlesid ajaloolased sporti üldiselt apoliitiliselt, nimetades seda lihtsalt maailma kõige tähtsamaks tühiasjaks.¹⁰³ Ülevaate XX sajandi lõpukümnendite tähtsamatest arengutest saksa spordiajaloo pakuvad ühistöös Krüger ja Lothar Wieser.¹⁰⁴ Prantsuskeelses spordiajaloo toimunud arengute kohta on sisuka ingliskeelse ülevaate andnud Thierry Terret.¹⁰⁵ Ka tema leiab, et kuni 1960ndate teise pooleni oli sporditegevuse akadeemilised käsitlused sealses uurimiseruumis peaaegu tundmatud. „Tõenäoliselt ei uurinud ajaloolased sporti seepärast, et oli oht lasta end diskrediteerida kergemeelsusest ning saada seeläbi osa süüdistustest, et uurimiseks pole valitud sotsiaalselt sobivat teemat,“ ütleb Terret.¹⁰⁶ Sissejuhatavad ülevaated on tehtud ka Portugali,¹⁰⁷ Poola¹⁰⁸ ja Aasia¹⁰⁹ spordikirjutuse ajaloo arengutest. Põhja-Ameerikas jõudsid teoreetilis-historiograafilised küsimused spordiväljale 1980ndate aastate alguses,¹¹⁰ teistes keeleruumides toimunud

---

¹⁰² **H. Überhorst.** „Sinn und Aufgabe einer Sportgeschichte in der modernen Geschichtswissenschaft“, *General History* 1930/3, lk 7-25.

¹⁰³ **A. Krüger.** „Puzzle Solving: German Sport Historiography of the Eighties“, *Journal of Sport History*, 1990/2, lk 261.

¹⁰⁴ **A. Krüger; L. Wieser.** „German Language Sport Historiography of the 1980s.“, *The International Journal of the History of Sport*, Volume 14, Issue 1 (1997), lk 138-167.

¹⁰⁵ **T. Terret.** „Is There a French Sport History? Reflections on French Sport Historiography“, *The International Journal of the History of Sport*, 2011/14, lk 2061-2084.

¹⁰⁶ Samas, lk 2062. Spordi tõrjutust prantsuse kultuuris on täheldanud ka Eestis sündinud ja hariduse saanud, Teise maailmasõja ajal Eestist lahkunud ning Saksamaal ja Prantsusmaal teadustööle pühendunud keeleteadlane Fanny de Sivers, kes 1960ndate aastate kontekstis on öelnud: „Aga prantsuse intellektuaalseis ringkonnis ei peeta spordist lugu. Mõtleivate peade arvates on see tegevus sobiv „alamale“ rahvakihile.“ Vt. **F. de Sivers.** „Filosoof-mässaja Michel Foucault 1926–1984“, *Akadeemia* 1991/6, lk 1248.

¹⁰⁷ **F. Pinheiro.** „Making Sport History in the (Semi)Periphery: The Portuguese Perspective“, *The International Journal of the History of Sport*, 2017/10, lk 957-969.

¹⁰⁸ **M. Kurkowska-Budzan.** „Writing the History of Sport in Poland. The Underestimated Potential of the Cultural History Perspective“, *The International Journal of the History of Sport*, 2017/10, lk 992-1002.

B. Lenz. „Polish Sport and the Challenges of Its Recent Historiography“, *Journal of Sport History*, 2011/3, lk 349-360.

¹⁰⁹ **F. Huang; H. Fan.** „The Historiography of Asian Sport: Retrospect and Prospect“, *The International Journal of the History of Sport*, 2020/12, lk 1087-1100.

¹¹⁰ SPECIAL REVIEW ISSUE: „The Promise of Sport History: Progress and Prospects“, *Journal of Sport History*, 1983/1.

historiograafilistest aruteludest saab ülevaate 2011. aastal ilmunud *Journal of Sport History* kahest numbrist, milles vaadeldi kaheksat piirkonda Euroopas.¹¹¹

1.8 Eesti spordiajaloo seisundist: ümberkirjutuse ootus

Liikudes lähemale Eesti spordiajaloo historiograafiale, mis on vajalik juba ainuüksi seetõttu, et sedakaudu pääseda ligemale teoreetilis-ideelisele hetkepositsioonile, mille mõjuvälja ka sinne kirjatöö paratamatult kuulub, peab tunnistama, et seda teha polegi niisama lihtne. Alustada tuleks tõdemusest, et Eesti spordi ajalookirjutuse arengutest pole senini kirjutatud mitte ühtegi sissejuhatavat akadeemilist ülevaadet. Eesti spordielu sovetiseerimist uurinud Johannes Vedru avaldas 2016. aastal ilmunud magistritöös¹¹² lootust, et spordiuurimise puuduliku teadusliku seisuga osas suudab olulist täiendust pakkuda Eesti esimeseks akadeemiliseks spordiajalookäsitluseks pretendeeriv „Eesti Spordi Lugu“¹¹³, kuid sel lootusel polnud määratud täituda. Kogumik otsustati koostada referatiivse ülevaadena autorite hinnangul olulisematest minevikusündmustest ja persoonide elulugudest, seevastu valdkonna teoreetilis-historiograafilised küsimused tähelepanu ei väärinud. Selle valguses omandab mitmekordse tähenduse Olaf Mertelsmanni koostatud eessõna kõnealusele raamatule, millest mõned tema märkused praegu osutamist väärivad. Näiteks ütleb ta: „Akadeemiliste standardite järgi joonduv spordiajalugu peab alati olema ka kriitiline – seda nii allikate kui ka tegelaste suhtes. Selles kõites on kriitilisusele ehk veidi liiga vähe tähelepanu pööratud, kuid, nagu öeldud, on tegemist esimese katsega.“¹¹⁴

Küllap piiraksin Mertelsmanni kriitika haardeulatust, kui tõlgendaksin selle sihtmärgina üksnes konkreetse teose koostajaid. Probleem on laiapinnalisem ning sellele osutab sealsamas ka Mertelsmann ise, öeldes, et spordiajalugu pole Ida- ja Kesk-Euroopas saavutanud akadeemilise eriala staatust ning Eestit silmas pidades lisab: „Pole õieti kedagi, kes oleks oma doktoritöö kirjutanud spordiajaloo kohta.“¹¹⁵ Mertelsmann pakub välja, et muutuse senisesse praktikasse saaks tuua üksnes ülikoolid, kui rajataks riikliku rahastuse

---

¹¹¹ Itaalia, Hispaania, Skandinaavia, Austria, Tšehhi, Poola, Jugoslaavia ja Venemaa. Vt *Journal of Sport History* 2011/2-3.

¹¹² **J. Vedru.** *Nõukogulik spordipoliitika Eesti NSV-s stalinismist sula-ajani*, magistritöö, Tartu Ülikool, 2016, lk 8.

¹¹³ **K. Antons; K. Voolaid.** *Eesti Spordi Lugu*.

¹¹⁴ **O. Mertelsmann.** „Eessõna ehk Kuidas kirjutada Eesti spordiajalugu?“. K. Antons, K. Voolaid (toim), *Eesti Spordi Lugu*, lk 16.

¹¹⁵ Samas, lk 13.

toel professori või dotsendi vastavasisuline akadeemiline ametikoht, nagu seda tehti enam kui pool sajandit tagasi läänemaailmas.¹¹⁶ Kuna aga Mertelsmann toonitab sealsamas, et „Eesti Spordi Lugu“ on esimene katse anda ülevaade Eesti spordiajaloo akadeemilisi põhimõtteid järgides, lisab see küllap ka lootust, et need põhimõtted järk-järgult kinnistamist leiavad. Sellisena esitletud väide toetub äratundmisele, et viidatud lootus lähtub institutsionaliseeritud teadusdiskursusest (Mertelsmann astub kõnealus teoses üles Tartu Ülikooli Ajaloo ja arheoloogia instituudi uusima aja osakonna dotsendina), millest võib ettevaatlikul moel järeldada, et paigutatuna Kuhni paradigmanihke raamidesse, saab ka Eestis osutada märkidele, mis viitavad spordi kui uurimisvaldkonna tõsiseltvõetavusele akadeemilises ringkonnas.

Hetkeseisuga julgen aga veel väita, et Eesti spordiajaloo akadeemilisele väljale sattunud uurija leiab end sisuliselt tühjalt teoreetiliselt maalapilt, mis alles ootab sporditeoreetiliste ideede külvi. Eesti spordiajalugu vajab nii abstraktseid ideid kui konkreetset sõna- ja mõistevara, mis looks parema aluse mõistmaks valdkonda seda ümbritsevas ühiskonnas, milles võib ära tunda poliitilised, kultuurilised, majanduslikud, hariduslikud, soolised jm elemendid, ning neist lähtuvad huvid ja dialoogid. Sellises olukorras väljendub ajalookirjutajale üheaegselt nii avanev võimalus kui ka sellega kaasnev vastutus, kuna teooria pinnalt võrsunud probleemiasetustel, küsimustel ja arutelukäikudel on silmnähtav võime täpsustada ja ümber kujundada kehtivaid tõekspidamisi minevikust. Nagu õpetab Genette, on teooria see, mis ajaloo objektid esile tõstab¹¹⁷ ning Burke on aidanud mees hoida Albert Einsteini veelgi kaugemale ulatuvat väidet, mille järgi teooria määrab selle, mida me üldse vaadelda saame.¹¹⁸ Teisiti sõnastades – teooria lisandumisega kaasneb ajaloo ümberkirjutamine, mille ootuse seisundisse näib Eesti spordiajalugu olevat praeguseks jõudnud.

Kui aga Eesti spordiajaloo diskursuseväljalt pingutatult mõnd teoreetilist üldmõistet otsida, mis suudab välja pakkuda ajaloolise perspektiivitunnetuse ning millega iga uus uurija dialoogi võiks astuda, saaks osutada „katkestuse“-mõistele. Spordikirjutusse on mõiste jõudnud Hasso Krulli 1990ndate keskpaigas eesti kultuurile välja pakutud alusdefiniitsiooni „katkestuse kultuur“ kaudu, millest spordiväljal on kõige hasartsemalt kinni haaratud jalgpallikirjutuses. Mõistega on žongleeritud nii akadeemilises,

---

¹¹⁶ Samas, lk 13.

¹¹⁷ G. Genette. *Tekstist teoseni*, lk 121.

¹¹⁸ P. Burke. *Mis on kultuuriajalugu?*, lk 107.

populaarteaduslikus kui ka ajakirjanduslikus žanris¹¹⁹ ning ideena on see näidanud ka juba kinnistumise märke.¹²⁰ Selle mõiste raames on võimalik osutada, kui kaalukas on teooria roll Eesti jalgpalliajaloo ümbermõtestamisel. Väidan, et Eesti jalgpallihistoriograafia on „katkestuse“ mõiste piirilt võimalik ideeliselt poolitada, kuna mõiste jõudmisel kollektiivsesse aruteluruumi on minevikus toimunud võimalik vaadelda uuele teoreetilisele lähetelepositsioonile toetudes, mis seeläbi on ka minevikusündmuste tõlgenduse paigutanud uuele psühholoogilisele tunnetusväljale.¹²¹

---

¹¹⁹ **I. Schwede.** Ideoloogiate sõda Eesti klubijalgpallis, *Postimees*, 6. detsember 2017.

¹²⁰ Joosep Susi on Eesti jalgpalli kontekstis katkestuse mõistele lisanud epiteedi „anomaalia“. Vt **J. Susi.** Jalgpall kui elu hüperbool, *Jalka*, 2019/4, lk 17.

¹²¹ Siinkohal väärrib tähelepanu ajaloolase Sulev Vahtre nõukogude okupatsiooniperioodil tehtud jõuline metafoor, mille kohaselt ei saa Eesti enne iseseisvaks riigiks, kui Eesti poisid ei hakka jalgpalli mängima. Vt **I. Schwede.** *Väike jalgpalliipiibel*. K-Kirjastus, 2001, lk 34-35.

2. KRIITILINE DISKURSUSEANALÜÜS

2.1. Konteksti avamine: Tammer, sport, rekord

Enne empiirilise materjali juurde asumist pean vajalikuks teha veel mõned selgitused. Esmalt on vaja rõhutada, et kuigi uurimisallikaks on Spordileht, usaldan Tammerile kui ajalehe peatoimetajale **substantsilise iselemise**, mis Gadameri järgi tähendab, et sellisena mõistetud inimeses on enamat, kui tuleb esile selles funktsioonis, milles me temaga kokku puutume.¹²² Praeguse töö raames tähendab see, et kõik uuritava perioodil vaadeldavad publikatsioonid paigutuvad Tammeri loomingupagasisse, olgu siis otseselt (Tammeri enda kirjutatud) või kaudselt (toimetatud, tõlgitud, tellitud). Kuna siinse töö eesmärgiks pole lahata konkreetseid autoreid, kes väljaande loomes osalesid, vaid ära tunda selles esitletavat ideed iseenesest, siis piirdun erinevate autorite puhul üksnes nende markeerimisega, nende tegutsemismotiivid paigutan aga kollektiivsesse Tammerisse. Sellest tulenevalt ei pea ma vajalikuks ka läbiuuritava materjali lahterdamist ajakirjanduslikesse žanritesse iseenesest. Ühtviisi segunevad siin arvamused, reportaažid, intervjuud, fõljetonid ja arvustused.

Teiseks vajavad lahtiselgitamist spordi ja rekordi mõisted. XX sajandi esimesteks kümnenditeks ei oldud Euroopa tekstiväljal jõutud veel ühise äratundmiseni, mis nendes mõistetes õigupoolest paigutada sobib. Oma esimeses Spordilehe toimetatud numbris kirjutab Tammer: „Igal asjal on oma kaks külge: luule ja reaalsus. Igal isikul need kaks talutajat. Nii on see spordiski ja inimestel, kes talle anduvad. Ühed külluvad temast harjutades terwislikeks otstarbeks, tarvitades abinõuna raswamineku vastu, wõi werewaesuse eemaldamiseks, kuna teised, enam hingelised, enam kirgised, anduvad talle kogu oma olemusega, kõigi hingeliste ja ihuliste jõududega. [...] Sport on wäga laialdane mõiste, kuid langeb oluliselt kahte suurde osasse: kaswataw ja loow. Võib oletada esimeses puhtkehalist tegewust, kuna teises loow isik enam waimliselt ja hingeliselt tegew on kui kehaliselt.”¹²³ Tammer mõönab, et esimesel juhul on arstide huvi ja tähelepanu soovitatav, teisel juhul aga mitte.

Tammer kõneleb kahest erinevast spordisisust, mida rangelt võttes võib jaotada tervisespordiks (Tammeri järgi kasvatav) ning tulemus- ehk rekordspordiks (loov). Sellisena saavad spordi-idees üheks selle kaks eri sisu, mida aga sporti kaitsev kirjutus

---

¹²² **H.-G. Gadamer.** *Hermeneutika universaalsus*, lk 111.

¹²³ **H. Tammer.** Kahesuguselt spordist, *Spordileht* 34-38/1921.

iseeneslikult kokkukuuluvaks peab – igal isikul need kaks talutajat –, sellal kui kriitika üksnes spordi tervislikke aspekte väärtustada suudab (arstidelt soovitavas, kirjanikelt nõustavas toonis). „Samm-sammult võidab sport meil omale poolehoidu, tungides igasse seltskonnakihti. Juba teevad spordi küsimustega tegemist arstid, õpetajad, valitsusringkonnad jne. Leitakse sport sallitav olevat, koguni tervishoidliselt soovitav teatud määral,“ edastab Tammer 1922. aastal.¹²⁴

Rekordsport lõi aga ühiskonda kiilu. Tammer: „Sport ei püsi ainult poosil, liigutusel, silmapilkselt kaduwatel, waid ta loob oma reaalsed wäärtused, kunstteosed — saawutused, rekordid, igawesti püsiwad. Kas ei ole need ülinimlikud saawutused kunstteosed, loodud inspiratsiooni sädelawal tõusangul, momendil, kus hing ühineb jumalikkusega, kaowad reaalelu piirjooned.“¹²⁵

Tammeri paremaks mõistmiseks on siinkohal vajalik osutada ka rekordspordi suhtes kahtlejate seisukohtadele, millele üldjoontes vastab Johannes Vares-Barbaruse ajakirjas „Jõud ja Ilo“ öeldu: „Spordi rekordid aga kultuuri näha, noh see on küll wähenõudliku inimese enese lohotus. Waene Soome, kui sinu kultuuri toeks oleks ilmameister-maadleja – rätsepp Antila¹²⁶. Wabariigi ja rahwuse reklaamiks wõiwad olla rekordide saawutajad, mitte aga kultuuri tõukajaiks; kultuur ei ole kuul mida lihastega tõugata saaks, ei ole pomm mis tõsta anduks; wäga häid rekorde wõiwad saawutada ka ebakultuurilised rahwad. [...] kui Eestit ainult „linnutiwwuliste säärmarijadega ja tugewate lihastega“ Euroopasse wiia tahetakse, noh siis oleksime küll waesed ja mõni neegririik wõiks ses suhtes palju kultuuririkkam olla. Üldse ei tohiks rekord spordi lõppsihiks olla: selle saawutamine rikub sageli rohkem terwist, kui ta seda kosutab. Tuleks rohkem rõhku panna spordi esteetilise külje pääle ja ühen keha kultuuriga ta waimu kultuuri alal tegew olla. Ainult kehaline arenemine mõjub halwalt waimu tegewuse pääle.“¹²⁷

Osalt vastusena Barbarusele jätkab Tammer: „Kas on sport mõeldav ilma rekordideta? Ei ole. Ainult rekordid on need, mis kogu ilma sportlist liikumist vee peal kannavad. On tarvis midagi reaalselt, silmaganähtavaid, kägakatsutavaid tagajärgi, muidu kuivab ta kokku. [...] sest spordi ilu just seisab tema vormis, tehnikas, mida kõrgemale tagajärg tõuseb, seda suurem tema ilu element (sellest järgmine kord), mitte vastupidi – kus

---

¹²⁴ **H. Tammer.** Auahnus kui suurim tõukejõud spordis, *Spordileht* 38-39/1922.

¹²⁵ **H. Tammer.** Kunst ja sport, *Spordileht* 34-38/1922.

¹²⁶ Kalle Anttila (1887–1949). Kreeka-Rooma maadluse kahekordne olümpiavõitja (1920, 1924) ning kahekordne maailmameister (1921, 1922).

¹²⁷ **J. Vares-Barbarus.** Kehalise ja waimlise kultuuri rööbasjooned, *Jõud ja Ilo*, 1/1921.

ainule toores jõud tegutseb. Rekord ja mõõt on spordis samagi, kui luules oma rütmid ja meetrid...“¹²⁸

Nagu juba nähtud, polnud mõõduka tervisespordi osas ühiskonnas tähelepanuväärseid kokkupõrkeid,¹²⁹ põhjuse emotsionaalseks poleemikaks pakkus just **rekordsport**, millisenä mõistetakse sporti ka käesoleva töö raames. Selgitan. Arusaadavalt eeldas inimvõimete füüsiliste piiride kompamine, milles rekordspordi sisu väljendub, tervisespordiga võrreldes teistsuguseid tingimusi ja sellest tulenevalt ka ressursse, mida XX sajandi esimestel kümnenditel sai jätkusuutlikult pakkuda üksnes riik.¹³⁰ Ühe sellise meetme pakkus välja kultuurkapital, millega seonduv on aluseks kõikidele järgnevatele sporditegevust kaitsvatele tekstidele. Taoliste tekstide alusloogika on lihtne: sport ei saa eksisteerida ilma rekordita ning eemaldades rekordi kui eksistentsiaalse osa spordist, hävitatakse perspektiivis ka tervisesport. Sellisel juhul on aga kahju tehtud ühiskonnale tervikuna. Seega peaks sport saama osa ühiskondlikest ressurssidest jagatud hüvedest.

Mõistele „rekord“ omistatud Tammeri-aegne sisu väärneb nüüd laiendatud tähelepanu. Sellele võiks läheneda mitmel moel. Tehnika võidukäigu ajastul võiks lähtuda laiemast poleemikast, mille aluse võiks sõnastada küsimusena, et milleks üldse inimestele masinad, kui nende tehtava töö lõpuks inimene ikka enda kanda võtab? Kirjanik Mait Metsanurk (kodanikunime Eduard Hubel all) märgib kultuuriajakirjas „Agu“: „Mitmed spordiharud on lausa absurdseks, mõttetuks muutunud. Nii näituseks marathoni jook. Greekas oli mõnikord tarvilik jala kiiresti sõnumid viia, pikka maad ühe puhuga ära käia või jooksta. Aga nüüd ei ole enam küll kunagi tarvis 40 versta jooksta. Selle maa käib jalgratas, auto, tsiklett, lennumasin kümned korrad kiiremini ära.“¹³¹ Mõned aastad hiljem kordab kirjanik Oskar Luts: „Praegusel elektri ja raadio ajajärgul ei peaks see enam olema kuigi tähtis kui ruttu üks poiss saab teisest enne päralt; et üks inimene jõuab teisest kiiremini see on kindel, kuid kes nimelt on see kiirem jooksja, see nagu peaks igale olema ükskõik. Jah, täiesti saan aru, kui kogu rahvas harrastab sporti oma keha kinnituseks. Aga mistarvis need rekordid?“¹³²

---

¹²⁸ **H. Tammer.** Rekordidest, *Spordileht* 1/1922.

¹²⁹ Sellekohasele väitele saab otsida kinnitust ühiskonnas kaalu omanud isikutele viidates. Ajakirjaniku küsimusele „Teete ka sporti?“, vastab kirjanik Anton-Hansen Tammsaare: „Iga päev raiun ja saen puid.“ Igapäevast juttu Tammsaarega, *Waba Maa*, 15.12.1929.

¹³⁰ Jalgpalli pinnalt võib märkida, et eraalgatuslikke toetajaid leidis valdkonnas läbi terve esimese vabariigi perioodi, kuid ükski neist algatustest polnud kestev, piirdudes üldjuhul mõne aastaga.

¹³¹ **E. Hubel.** Terve vaim terves kehas, *Agu* 5/1923.

¹³² **O. Luts.** Sport, *Postimees*, 6.12.1929.

„Elektri ja raadio ajajärk“, nagu Luts seda ilusasti nimetab, muutis inimese senist elukorraldust, tuues endaga muu hulgas kaasa järkjärgulise tööaja lühenemise, mida spordi- ja rõhutatult jalgpalliajaloos on vaadeldud vaba aja tekke perspektiivist, mille pinnalt on otsitud selgitusi valdkonna populaarsuse kasvule.¹³³ Tammer ütleb: „Kui küsime, kuidas on sport tekkinud, siis jääb vist ainsaks vastuseks – mängust, s.o. lõbustamise ihast, energia ülejäägist.“¹³⁴ Energia ülejääk printsiibina pakkus oma sisuga aga võimalust ka sporti kritiseerida, kuna spordile kulutatud aega võis käsitleda „raiskamisena“. Siin on ideeliseks aluseks arusaam, et tulemusspordiga raisatakse eelneva tööga teenitud toidust saadud energia, mille tabas ära ka üks Spordilehe kaasautor: „Hiljuti väljamaal võistlustel olles, sattus kätte üks kodumaa ajaleht – Kaja – kes pajatas: „Põllumehel on ometigi ükskõik kas üks poisijõmpsikas teisest pool sammu ette jookseb või pool tolli kõrgemale hüppab“. On muidugi juba suur humaansus toetada vigaseid, pimedaid, kurte, pidalitõbiseid, labakindakorjajaid jne, misjaoks veel täitsa tervete inimeste pääle raha raisata.“¹³⁵ On igati põhjust uskuda, et oma eestlasest lugejale suutis „Kaja“ maapoiste sportimist raiskamisena selgitada juba ainuüksi seeläbi, et nooruslikust energiast pakatades võinuks poistest oma isadele ja vanaisadele maatöö juures hoopis rohkem kasu olla.

Allpool ilmneb mitmel puhul, et spordikirjutuse enesekaitse üks võtte väljendub temale tehtava kriitika ülekandmises teistele valdkondadele. Seda tehnikat kasutatakse ka praegusel juhul, mida Tammer rakendab kohe oma esimeses toimetatud numbris: „On öeldud, mis kasu on sellest kui inimene rändab suve läbi ühelt võistlusele teise, kulutades selle peale kogu oma vaba aega. Asudes sellele seisukohale (mis ikkagi barbaarne on) küsime meie sportlased: mis kasu on sellest, kui inimene määrab värwidega puhtaid lõuendisi, kriipseldab paberid täis waresejalgu, mis rasked arusaada ja moonutab näitelawal oma nägu ja röögib? [...] sportlaste peale waadatakse kui mingi alamat tõugu, ahwisarnaste olewuste peäle, soovitades neile aega, mida nad oma ülemas õnne joowastuses mööda saadawad, kasulikumalt ära tarwitada näit. puusaagimisega, kraawikaewamisega jne., wist ka mustuse wäljawedamisega.“¹³⁶

---

¹³³ Näitena akadeemilise spordiajaloo kaugemast uurimisajast vaata: **W.-J. Baker**. „The Making of a Working-Class Football Culture in Victorian England“, *Journal of Social History*, 1979/13, lk 241-251. Autor käsitleb jalgpalli populaarsuse kasvu tööstusrevolutsiooni tingimustes, osutades rõhutatult tööliste ellu tekkinud vabale ajale ning uute kogukondade tekkimisele linnakeskkonnas.

¹³⁴ **H. Tammer**. Auahnus kui suurim tõukejõud spordis, *Spordileht* 38-39/1922.

¹³⁵ **Er.** Riiklus ja sport. Pessimistlikud miniatüürid, *Spordileht* 42-43/1922.

¹³⁶ **H. Tammer**. Kahesuguselt spordist, *Spordileht* 34-38/1921. Mõnikümmend aastat pärast siin viidatud arutelusid viib Itaalia semiootik Umberto Eco tulemussporti defineeriva raiskamise-idee uuele tasandile, nimetades sportlaste kõrval raiskajatena ka pealtvaatajaid. Eco sõnastatuna

Kuna praeguse töö raames uuritakse spordikirjutuse püüdlusi tõestada spordi jagatud ühiskondlikku väärtust, on rekordi-kriitika veelgi olulisemaks aluseks arusaam, et **rekordipüüdlus piirab spordi võimalusi**.¹³⁷ Kui lähtuda A.K nimelise autori tähelepanekust, et „ei või igamees rekordi omanik ollagi, selleks ei jätkuks spordi mooduseid“¹³⁸, ilmneb selle kriitika loogilisus. Kriitika lähtub arusaamast, et kui rekord pole mitte otseselt norm, siis vähemalt püüe, jäädes aga sellisena enamusele paratamatult kättesaamatuks, mis omakorda muudab spordi ühiskondlikest vahenditest toetamise vajaduse kaheldavaks. Juba viidatud artiklis täheldab seda ka Luts: „Olgu lugu bolschewikkudega kuidas on, kuid nad väga õigesti ütlevad: „Sport olgu kogu rahvale!“ Ja sport peabki olema kogu rahvale, olgu see eesti või wene rahwas, ta koguni ei tohi olla äravalituile, kes tahawad teha ülihüppeid ja võtta rekordeid.“¹³⁹

Sisuka arusaama ajastu perspektiivitunnetusest annab paljudel kordadel Spordilehele kaastööd teinud arst ja eugeenik Juhan Vilms,¹⁴⁰ kelle alljärgnev artikkel peaks oma laia haarde ja tiheda sisu poolest kuuluma eesti spordiajaloo klassikasse.¹⁴¹ Noppeid sellest: „Vastuvaidlematuks tõsiasi on saanud kehalise kultuuri võidukäik meil Eestis! [...] Ainult – sääl lähevad arvamised lahku, kus spordi otstarb muutub – saades rahva kasvatuliseks teguriks ja tervise tõstjaks, parandajaks. Kui isiklise spordi harrastajad ja teoreetikud vastu võtaksid uue põhilause: „terves ja ilusas kehas – terve, arenend vaim,“ ning võistlusel ja mujal näitaksid ka spordi ilu ja mitte ainult rekorde (rekord ja ilu ei lange alati kokku – vahel küll) – siis ei saaks kellelgi – isegi mõnel tarapiitlasel spordi vastu midagi olla. [...] Nagu eelpool tähendasin, ei saa isikline sport laiade hulkade tarvitamiseks

---

kulutavad viimased oma tööga teenitud energia vaatamisele, kuidas sportlased oma energiat raiskavad, nimetades sellist tegevust röpaseks vuajerismiks. Vt. **U. Eco. Reis hüperreaalsusse.** Vagabund, 1997, lk 222.

¹³⁷ Siin ja edaspidi rakendan topeletrõhutust fikseerimaks töö käigus tehtavad järeldused, millel usun olevat piisavalt jõudu väärimaks tähelepanu ka iseseisvana. Töö viimases osas toon kõik sedasi märgistatud järeldused kokku ning nendest lähtuvalt visandan lühikommentaari vormis potentsiaalsete uurimusteade võimalikud suunad.

¹³⁸ **A.K.** Väike veste, *Spordileht* 32-33/1922.

¹³⁹ **O. Luts.** Sport, *Postimees* 6.12.1929.

¹⁴⁰ Ajaloolane Ken Kalling on nimetanud Vilmsi „kehakultuuriteoreetikuks“. Artiklis „Kultuurirahvaste mentaliteet peab saama enam kollektivistlikumaks“ märgib Kalling, et Vilms mõistis keha harimist osana vaimu arendamisest, olles seega üks osa rahvuslikust ülesehitustööst (lk 97). Autor lisab, et Vilms püüdis tunnustust leidmata kehakultuuri vallas viljeleda oma teooriat, jagades veendumust, et kehakultuuril ja spordil puudub töö kasvatav mõju: „... ta on ja jääb füüsilise töö aseaineks“ (lk 98). *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XLIII (2015)*.

¹⁴¹ **J. Vilms.** Isikline ja rühmsport. Kehakultuuri ülesanded, *Spordileht* 29-30, 1922.

küllalt kõlbulik olla – esiteks, spordiplatside ja abinõude vähesuse tõttu. [...] ja seks kõlbavad ainult sarnased spordi harud, kus hulk inimesi korraga tegevuses oleksid [...] Puudub ju rühmspordis isiklise spordi – rekord. [...] Rühmspordi alla kuuluksid kõige päält jalgpallimäng, siis jääpall, volley pall, baskett pall, võrkpall jne. [...] Seeläbi saab hulk inimesi korraga sportida, päälegi kasvatusliselt ja tervishoiuliselt võrdlemisi hääs olukorras. Sest distsipliini ja seltsimehelikkuse mõttes mõjuvad rühmspordi harud kõigeparemini ja on seetõttu kõige kohasemad rahvale laialilaotamiseks. [...] Jalgpalli võidukäiku – mis vaja veelgi suurendada! Jalgpall on rühmspordi kõige huvitavam haru! Edu temale. Terve ja ilusa keha ning hinge loomise põhimõttelise ülesande täitmisel saavutab rühmsport palju kiiremini isiklisest spordist suuri tagajärgi rahva tervishoidlisel alal. Sest on kolm tähtsamat sotsiaal patoloogilist hädaohtu, mille vastu peab võitlema: 1) alkoholism 2) tiisikus 3) suguhaigused. Kõigi nende kolme vastu on sport ülihää võitlusabinõu.“

Jälgimaks spordi ja seda ümbritseva ühiskonna sulandumisprotsessi, pakub Vilmsi artikkel mitmeid mõtlemiskohti. Lihtsalt äratuntavalt võib edasisi arutelusid jätkata sotsiaalsetelt (rühm vastandatud indiviidiga), majanduslikelt (sporditegemiseks vajaminev infrastruktuur) või tervishoidu puudutatavalt alustelt (spordi hüved haiguste ennetamisel). Autor lisab ka väärtuslikke kübemeid Eesti spordiajalukku, osutades näiteks jalgpalli populaarsuse põhjusena ühiskondlik-ideelisele hoiakule kui sellisele (rühmspordis puuduv rekord ja sellest tulenev spordivastatus iseenesest), millele jalgpallikirjutuses seni tähelepanu pööratud pole.¹⁴² Kõige olulisemana tuleb hetkel aga siiski tähele panna, et Vilms jagab spordi suhtes toetavat seisukohta juhul, kui sellesse kaasatud tegijate hulk on võimalikult suur.

Jäädes küll töös seatud ajalisest raamist välja, peab siiski lisama, et ideena ei suutnud rekordsport esimese vabariigi ajal ühiskonnas ühemõtteliselt kinnistuda. Ühe sellekohase kinnituse andis juba Luts (1929), kuid sellise leiab ka 1937. aasta Postimehest, mis vahendab võimlemispedagoogi Ernst Idla maanoorte päeva raames peetud kõnet Jänedal. Selles öeldakse: „Kui vaatleme esiivanemate pärandust, siis näeme, et meie omame väga palju rahvuslikke mängu. Põllutöö on ühekülgne töö, sellepärast et ta arendab jõudu ja lihaseid, mis teeb inimese kohmakaks. Et seda wältida, peab harastama ka wõimlemist, mängu ja tantsu, mis teeb inimese kergeks, terweks ja plastiliseks. [...]

---

¹⁴² Sellest vaadatakse mööda ka seni kõige põhjalikum asimese vabariigi aegset jalgpalli käsitlevas töös **I. Schwede**. *Eesti jalgpalli ajalugu I*. Eesti Jalgpalli Liit, 2022.

Rekordspor on meil noorsoole palju maksuma läinud, sellest tuleb loobuda ja hoiduda. Meie eesmärgiks ei tohi olla rekordid, waid terwis!“¹⁴³ Nagu öeldud, kõneles Idla 1937. aastal, mis näitab veel korra, kuivõrd uus võis olla idee rekordist sellele eelnenud kümnendi alguses.

Viimaks on vajalik ka lisada, et osalt rekordspordiga kaasnevalt moodustas täiesti omaette probleemipesa elukutselisusega seonduv sport, kuid praeguse töö rõhuasetusest tingituna sellest tulenevatele küsimustele vastuseid otsima ei hakata.

2.2. Sporditegevust kaitsvad aladiskursused: noppeid Spordilehest vahemikus

1921–1925

Lähtudes tööd koos hoidvast alusküsimusest „kuidas (uuritav tekst sündis)?“, seatakse sporditegevuse kaitseks loodud aladiskursuste fikseerimisel eesmärgiks ära tunda autorite kavatsus (hääl, väljend), teksti toetava konteksti elemendid (lugu, fookus, narratiiv) ning teksti ideoloogiline kallak (kantuna siinkirjutaja eelarvamusest). Aladiskursuste sõnastamisel viidatakse uurimisperioodi ajavahemikku jäävale 47-le Spordilehes ilmunud artiklile. Neist kaks kolmandikku (32) pärinevad 1922. aastast ehk Tammeri esimesest täisaastast peatoimetajana. Selline suhe vajab hetkelist järelemõtlemist. Esmalt tuleb arvestada väljaande ilmumissagedusega: 1922. aastal ilmus 31, 1923. aastal 14 ning 1924. aastal taas 31 numbrit (jätan praegusest loetelust välja aastad 1921 ja 1925, mis puudutavad uuritavat perioodi üksnes riivamisi). Siit nähtub, et 1922. ja 1924. aastal ilmus Spordilehe numbreid võrdselt, kuid see ei tähenda iseenesest, et nende kahe aastakäigu mõju praegu uuritavat tekstiloomet silmas pidades ilmingimata võrdne peaks olema. Pigem tuleb tõsiselt arvestada võimalusega, et oma esimesel aastal püüdis Tammer jõuliselt otsida ja selgitada Spordilehe ühiskondlikku funktsiooni, mille raames tõstasid äratuntavamalt ka teemad, mis praeguses töös uurida on võetud.

Siiski püüdsin aladiskursustele sisu andes lähtuda põhimõttest, et nende tunnused lubaks end tuvastada kogu uuritava perioodi ulatuses. Sellega püüdsin vältida olukorda, et sporti kaitsva diskursuse sisu piirduks mõne juhusliku päevakajalise sündmusega, mis konkreetsel hetkel võis küll olla intrigeeriv, kuid millel puudub ajaline ja ruumiline haare. Sellest tuleneb, et omaette väärtus on omistatud ka diskursuse moodustavate elementide tekstides esinemise sagedusele iseenesest, mis annab hea võimaluse meenutada propagandatekstide uurija Jacques Elluli leidlikku tähelepanekut, mille kohaselt peitub

---

¹⁴³ E. Idla. Maanoored Jänedal, *Postimees*, 9. august 1937.

sõnumi kuuldavaks tegemise edukus lõputus kordamises – ühekordne sõnum võib tunduda naljakana, kuid paljukordsel lugemisel mõjub usutavalt isegi intellektuaalidele.¹⁴⁴

Kuna uurimisele võetavad diskursused moodustuvad erinevatest elementidest, peab paratamatult tunnistama, et kõikidele elementidele pole pööratud kvantitatiivselt võrdset tähelepanu. Samuti peab lisama, et kuna enamikel juhtudel on diskursuste osad äratuntavad ka uuritavast perioodist välja jääval ajal, olen töö paremat lõpptulemust silmas pidades mõnel juhul neile ka viidanud. Esineb ka olukordi, kus diskursuse elementide omadus ilmneb nende sobivuses vähemalt kahes diskursuses. Sellisel juhul olen lahendanud olukorra põhimõttel, et paigutan elemendid diskursusse, kus nende ülesanne näib olevat kandvam. Diskursuste kirjeldamisel ja analüüsimisel ei ole ma nende arengut jälginud kronoloogilisel põhimõttel, kuna selles ei väljendu töö eesmärk.

Aladiskursuste sõnastamisele järgnevalt olen lisanud kaks juhtuminaidet, milles diskursuste elemendid endale viidata lubavad. Esmalt võtan uurida Tallinnasse Kadriorgu plaanitud Eesti Staadioni rajamisega seotud arutelud, mille väärtus lubab end tuvastada tõdemuses, et staadionis kehastus perspektiiv, millisena spordikirjutus tulevikumaailma esitleda püüdis. Teiseks vaatlen eraldiseisvana 4. veebruaril 1925. aastal ilmunud Spordilehte, mis jääb siinse töö ajalisse raami paigutatuna viimaseks, kuna päev hiljem võttis Riigikogu vastu kultuurkapitali seaduse. Võimatu on kindlalt väita, et viidatud lehenumbrit koostades toimetuses ka kõnealust sündmust silmas peeti ning sellest tingituna erakorralisi tegevusplaane arutati, kuid numbri sisu annab alust arvata, et niisama käed rüpes ei istunud.

Töö ülesehitusele osutades pean veel vajalikuks lisada, et lähtudes loetavuse huvidest olen enamikel kordadest artiklites öeldu võtnud kokku refereeringuna. Mõnel juhul on aga autorite omasõnastusest tulenev väärtus siinkirjutaja hinnangul sedavõrd kõrge, et pikemad tsitaadid on osutunud mõneti vältimatuks. Kuna enamus viidatavatest tekstidest pole Eesti spordiajaloo ülesmärkimist leidnud, püüan terviklikuma osutamise kaudu puistata nois tekstides peituvad ideed historiograafilisele väljale lootuses, et neis on piisavalt jõudu idanemiseks, mis seeläbi suudaks rikastada Eesti spordiajalugu.

Teisalt soovin pikemate tsitaatide kaudu edastada ka uuritava ajastu ajakirjanduslikke hoiakuid. Püüan süvendada veendumust, et ilma laiapinnalise ja mahuka poleemikata spordi tähenduste ja väärtuste üle poleks Spordilehe järjepidev väljaandmine

---

¹⁴⁴ **J. Ellul.** *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes.* New York: Alfred A. Knopf, 1965, lk 14.

olnud mõeldav. Allpool jõuan täpsustada oma seisukohta, et XX sajandi esimestel kümnenditel polnud Eesti ühiskonnas veel võimalik sportlikke tulemusi edastada iseseisvana, omaette väärtusena, mille ühiskond loomulikuna vastu oleks võtnud ning sporditulemuste kõrval pidi alaliselt viibima ka selgitus, miks sporditulemusi üldse avaldatakse. Minu hinnangul väljendub selles Spordilehe kõige kaalukam omaväärtus.

2.3. Aladiskursus (1): sport kui rahvuslik ülesanne

Kuna praeguse töö tinglikke ajaraame hoiab koos riiklikult finantseeritud kultuurkapitali loomisega seonduv, võiks Spordilehe kõige kaalukamaks narratiiviks sporditegevuse kaitsel pidada tekste, mis kirjeldavad sporti rahvust koondava ning seda distsiplineeriva ja hariva valdkonnana. **Kavatsus**, ka juhul, kui see polnud autoritel iseenda jaoks otseselt sõnastatud, on kõigiti arusaadav. Kirjeldades üht valdkonda ühiskonna loomuliku osana, millel on selgelt väljatoodavad hüved just selle omakultuurile, luuakse **kontekst**, mis lubab edaspidi juba igati asjakohaselt eeldada, et ühiskond ka omapoolseid vastuhüvesid pakub. Järgnevatest tekstidest nähtub aga, et olukordades, kus sporti kaitsev kogukond tema poolt oodatavaid vastureaktsioone muu ühiskonna poolt täheldada ei suuda, kujundatakse hoiak, et ühiskond on veel toores, asjatundmatu ning kohati isegi õel, kelle üle mõistab kohut ajalugu: „Tulevased põlved saavad kohut mõistma meie üle, kes meie praegu ajaloolisel pöördepunktil seisame, uut ajajärku rajame. Needmine ja põlgus on meie tasu, kui meie küllalt nooruse nõudeid tähele ei pane ja käed süles kõhklemes.“¹⁴⁵

Paigutades need Tammeri kirja pandud kaks lühikest lauset van Dijki loodud ideoloogilise ruudu kõlakotta, selgineb ja võimendub arusaam, et autori eesmärk ei väljendu mitte konkreetse situatsiooni kriitilise analüüsi katses, millena seda näidata püütakse, vaid öeldu aluseks on rangete piiride tõmbamine enda ja teiste vahele. Sellisel moel maha veetud piiridel on juba omaette eesmärk, sest tõlgendades Tammeri keelt metafoorsena, püütakse Fairclough’le toetudes sellise keelekasutuse abil „koondada jõud“ parasjagu esitletava vastase vastu.¹⁴⁶ Seeläbi hakkavad aga nähtavale ilmuma ka teksti **ideoloogilised tahud**.

Küllap leiab märke kõnealuse diskursuse ilmingutest ka varasemast perioodist, kuid siinse töö ajaraamidesse paigutuva tingliku algtekstina saab osutada artiklile „Kool ja

---

¹⁴⁵ **H. Tammer**. Sport kui ilmavaade, Joseph Waitzerile toetudes, *Spordileht* 12/1922. Joseph Waitzer oli saksa kerjajõustiklane, kes osales 1912. aasta suveolümpiamängudel.

¹⁴⁶ **N. Fairclough**. *Discourse and Social Change*, lk 130.

sport“¹⁴⁷. Tammer kirjutab: „Ei ole kunagi ühiskondlik moraal nii madalale langenud kui nüüd, pääle sõdasid, võõrutavaid eemale loovast, järjekindlast tööst, õpetavaid kasutama vaid momenti, elama tänapäevale.“ Autor avaldab muret, et sõjaga saavutati küll iseseisvus, kuid see olla üksnes välispidine, mis aga õigeid arenemisradu leidmata möödapääsematu kokkuvarisemiseni juhatab. „Ainus pääsetee on sport, noorsoo kehalik kasvatus!“. Kuna artikli põhirõhk on suunatud koolide võimlemisõpetajate tegevusele, paneb Tammer õpetajatele südamele, et nood peaks „alati meeles, et võimlemine ja sport on tähtis rahvuslik ülesanne!“ Mida täpsemalt Tammer „rahvusliku ülesande“ all silmas peab, selle saab välja lugeda Spordilehe järgmises numbris avaldatud artiklist: „Selles mõttes omab võimleminegi oma rahvuslise tähtsuse, sest ka tema toob inimestele enam selgust oma orgaanide funktsioonidest ja kõrvalproduktina kultuuri ja tervist.“¹⁴⁸

Niisiis kirjeldab Tammer spordi pakutavat hüvede spektrit avarana, mille väärtused ei piirdu üksnes väljendatuna kehalises pingutuses, ammugi mitte seda piiravas rekordis. Spordi tegelik ülesanne tuleb praegusel juhul ilmsiks alles autori märkuses, milles ta teeb juttu ühiskonna „möödapääsmatust kokkuvarisemisest“. Siin on kirjutaja hoiakus äratuntav juba ajastu vaim ehk mure globaalse katastroofi äärele jõudnud inimkonna pärast, mis Esimese maailmasõja põhjustatud senitundmatus õuduses väljendus. See on mure, mille üle valutasiid südant ka Tammeri kodused vaenlased tema kujuteldaval sõjaväljal. Kirjanike rühmitustes Siuru ja Tarapita, kuhu kuulus ka Artur Adson, Spordilehe lugejale tuttav kui „närvipalavikus jamsiv setukeelne laulik“, teadvustati ja väljendati samuti muret kultuuri täbara olukorra üle ühiskonnas.¹⁴⁹ Siiski võib Adsoni ja Tammeri sõnasõja lahinguvälja eri pooltele paigutada põhjusel, millele eespool viidatud sai. Erinevalt kirjandusest ei kuulunud sport nende valdkondade hulka, mis kehtinud arusaama kohaselt saanuks kuuluda

---

¹⁴⁷ **H. Tammer.** Kool ja sport, dr. Schaperi ainetel, *Spordileht* 3/1922. Siinkirjutaja ei ole suutnud välja selgitada, keda konkreetselt Schaperile osutades silmas peetakse. Riivamisi spordiga seondult võiks kaaluda võimalust, et tegu on saksa skulptori Wolfgang Schaperiga (1895–1930), kes 1920ndatel hakkas oma töödes kujutama sportlasi. Üheks tema tuntumaks teoseks on 1927. aastal loodud „Kettaheitja“, mis asub tänaseni Berliini olümpiaaadiioni lähistel. Schaperi nimi pole päris tundmatu ka olümpiamängude ajaloos, kuna ta on ROK-i ametlikus statistikas fikseeritud võistlejana 1928. aasta Amsterdamis olümpiamängudel, kus ta osales võistluse raamesse kaasatud kultuuriprogrammis skulptuuri kategoorias. Andmed tema saavutatud tulemuste osas siiski puuduvad: <https://olympics.com/de/athleten/wolfgang-schaper> (vaadatud 12.04.2024).

¹⁴⁸ **H. Tammer.** Naine ja sport, Saksa spordiõpetaja A. Abrahamile toetudes, *Spordileht* 4/1922.

¹⁴⁹ Näiteks väljendub Eesti luuletajate maailmaparandamise püüe tarapiitalaste Johannes Barbaruse ja Marie Underi luulekogudes „Katastroofid“ ja „Verivalla“.

traditsioonilisse kultuurisfääri.¹⁵⁰ Üks pool ei mõistnud, miks teda kuulata ei soovita, teine ei saanud aru, miks seda tegema peaks.

Eks see annab ka muidugi selgust, miks pidi spordikirjutus iseenda tõestamiseks eraldi pingutusi tegema. Kuigi uue valdkonnana sooviti olla ühiskonnas tervitatud, tajuti samas, et ühiskonda siseneti ilma neile eelnevalt esitatud kutseta. Sageli öeldi see spordile ka otse välja. Niisiis pidi sport otsima erinevaid võimalusi näitamaks, et nii nagu traditsioonilised kultuurivaldkonnad, pakub ka sport kogu ühiskonda kaasahaaravaid hüvesid. Tekst tuli muuta teravamaks, üheselt arusaadavamaks.

Üks selline funktsioon tuvastati praegusel juhul konkureerivate valdkondade sarnastest ühiskondlikest ülesannetest, mida globaalse katastroofi hirmu tingimustes möödapääsmatuna esitleti ning mis end seeläbi ka ladusalt sõnastada võimaldas. Autorinime „Vana“ all avaldatud artiklis öeldakse: „Eluvaenulised väed looduses ja röövjõudude kohutused sunnivad organisme endid kaitsma ja vastupanema, ähvardes kaitsjat organismi hävitusega. [...] Mida kõrgemal inimese kultuur, seda tugevam tema ühiskond. Seda abitum ja kaitsetum aga ka iga üksijäetud ehk ühiskonnast väljatõugatud liige – võitluses olemise eest.“¹⁵¹ Sarnased ülesanded konkurentidega võimaldasid spordikirjutusel laiendada semantilist ühisnimetajat.

Artiklis tuletatakse meelde, et grupiline koondumine on ellujäämise ehk tugeva ühiskonna seisukohast vältimatu, mis annab võimaluse näitlikustamiseks, et spordisse koondunud inimesi tervikuna kõrvale heites demonstreerib ühiskond end madala ning seeläbi ka haavatavana. Niisiis väljendub spordis, nagu ka teistes (kultuuri)valdkondades kollektiiviks kujunemise üks meetodeid, kusjuures ükski neist kollektiividest ei saa olla eraldiseisvana kaitstud, nagu ei saa see olla ka teiste üle lõplikult valitsev. Kui aga selliseid eraldumiskatseid ka tehti, väljendusid need viimaks sõjaõudustes, mille tunnistajaks Spordilehe kaasaegne lugeja ise olla võis.¹⁵² Nii püüab spordikirjutus tunnustuse spordile

---

¹⁵⁰ Võib lisada, et omal moel kuulub tollesse traditsiooni ka käesolev kirjatöö, kuna erinevalt Eesti tolleaegsest kirjanduselt pole spordivaldkonnas käibel olnud ideed võrreldavat tähelepanu ajaloo poolt pävinud.

¹⁵¹ **Vana.** Mõtted spordi otstarbe ja hügeeni üle. Elu on võitlus!, *Spordileht* 5/1922.

¹⁵² Siinkohal oleks sobilik märkida, et XX sajandi kolmanda kümne alguses polnud spordile ühiskonnas kohta otsivad tekstid avastanud veel moodust kirjeldada sporti kui ilma relvadeta peetavat sõda, mille elumärgid annavad endast märku ligemale pool sajandit hiljem, kui sport valdkonnana hakkas jõudma sotsiaalteaduste huviorbiiti. Moodsast spordist sõja elementide tuvastamine osutus leidlikuks ja populaarseks selgitusviisiks ning on tänaseks kinnistunud eelkõige populaarteaduslikus kui ajakirjanduslikus žanris. Ühe esimese sellekohase tähelepaneku tegi briti sotsioloog C. E. Ashworth, kes 1971. aastal avaldatud töös täheldas, et moodsas ühiskonnas kuuluvad inimesed loendamatusse rühmadesse: põlvkonnapõhistesse, seksuaalsetesse,

siduda ühiskonna laiema arenguga, seejuures ka riigi võimekusega, mis noore Eesti riigi tingimustes oli juba vaieldamatult eksistentsiaalne küsimus.

Selle küsimuse taustal rõhutatakse spordil olevat valdkonna sisust tulenevaid omadusi, mis pakuvad välja töökindlaid ja kõigile kättesaadavaid lahendusi. Juba viidatud artiklis visandab „Vana“ kujundliku pildi, kuidas rahvaste- ja klassidevahelise võitluse taustal „kuldse“ kesktee otsingul võib ära tunda hoopis kaks teineteisest eraldatud elusihti: „... unise ilmega, lõtvenend näojoonte ja lodeva liikmetega, aukuvajunud rinnakastiga isiku kõrval näeme tugevat, õitseva tervisega meest, kelle olekust ja vaatest julgus ja teguvõim välja paistavad.“ Autorit vaevab mure ühiskonnaliikmete vaimsete ja kehaliste võimete pärast, mis olla aluseks ühiskonna langusele, või siis tõusule. Tekstist ilmneb selgelt, kummale poole sport end sel teelahkmel paigutab, kusjuures sellise pildi loomisel ei jäeta ka kahtlust, et ilma spordita ootab inimkonda uus katastroof. Spordilehe järgmises numbris ilmunud artikli teises osas ütleb „Vana“ selle ka otse välja: „Kui kaks uppumat lauapäikist kinni haaravad, mis ainult ühte vee peal kannab, siis ei päästa ennast selle abil vaga, kes kiriku õpetuse järel taeva saab; mitte patune, kes põrgu läheb ja ka mitte see, kellel juristide otsuse järel õigus, vaid tugevam!“¹⁵³

Praeguse aladiskursuse raames on sobilik märkida, et üks omariikluse tunnuseid lisaks kättevõidetud territooriumile ja seal end kehtestanud kultuurrahvale on ka teiste riikide tunnustus sellele, mis verinoore Eesti riigi puhul oli 1920ndate alguses üks olulisemaid riiklikke teemasid.¹⁵⁴ Tammerile ja Spordilehele ei saanud see kindlasti märkamatuks jääda ning kuna erinevate riikide spordiorganisatsioonid olid sellele eelnevatel kümnenditel otsinud muu hulgas elujõudu läbi rahvusvahelise koostöö,¹⁵⁵ lülitati ka sellest saadud kogemused sporditegevuse kaitsekõnnesse. Spordis avastati olevat olemuslikku sidematerjali, mis rahvaste ja riikide ülest koostööd võimaldab ning mis

---

usulistesse, elukutset tähistavatesse, piirkondlikesse, rahvuslikesse. Ashworth ütleb, et need rühmad on üksteise suhtes samaaegselt nii tõmbuvad kui tõukuvad. Erihuvidest täidetud ringide mitmepinnalise suhtluse üheks kaastulemiks on frustratsioon, kuid „tsiviliseeritud ühiskonnas“ ei saa frustratsiooni avalikult välja paisata ning Ashworth näitab, et selleks pakuvad tribüüni võistlusmängud. „[Võistlus]mänge võib nimetada tsiviliseeritud vägivalda vormiks,“ ütleb ta, ja lisab: „Inglise karikamängud tähistavad „tsiviliseeritud kodusõda“, olümpiamängud aga „tsiviliseeritud maailmasõda“. Vt **C. E. Ashworth**. „Sport as Symbolic Dialogue“. E. Dunning (toim), *Sport: Readings from a Sociological Perspective*, University of Toronto Press, 1971.

¹⁵³ **Vana**. Mõtted spordi otstarbe ja hügeeni üle. Elu on võitlus!, *Spordileht* 6/1922.

¹⁵⁴ Sellele osutab ka ajalugu ise, kuna Eesti diplomaatia ajalugu ulatub Maanõukogu otsusega loodud välisdelegatsiooni näol 1917. aasta sügisesse, olles sellega vanem kui iseseisev Eesti riik.

¹⁵⁵ Mainides üksnes suuremaid organisatsioone: Rahvusvaheline Olümpiakomitee loodi 1894. aastal ning Rahvusvaheline jalgpalliorganisatsioon FIFA kümme aastat hiljem.

taolise väitena polnud kindlasti ülepaisutatud. Sporti kooshoidev eksistentsiaalne sisu – tahe olla oma vastasest parem – pidi varem või hiljem juhatama soovini võrrelda oma võimeid esmalt lähemate naabritega, siis juba kaugemate rahvastega, mida XIX sajandi mitmetasandilise tehnoloogilise arengu tingimustes järk-järgult ka realiseerima oli võimalik hakata. XX sajandi kolmanda kümnendi alguseks ehk Tammeri toimetatud Spordilehe algusaastateks olid Eesti sportlaste välisreisid oma uudsuse kui sellise iseenesest juba kaotanud, kuid sporti kaitsva teksti jaoks oli tegemist siiski veel piisavalt eksklusiivse materjaliga, mille kaudu valdkonnale ühiskondlikku legitiimsust luua. Küllap Tammer mõistis, et piirdudes leheveergudel üksnes võistlustulemuste lakoonilise täheldamisega, loobutaks vabatahtlikult väärtuslikust tekstimaterjalist, mida sportlaste välisreisid toota võimaldavad. Üks sellekohane näide.

Artiklis „Eesti sport Euroopas“¹⁵⁶ annab Tammer ülevaate Eesti kergejõustiklaste võistlusreisist läbi Londoni, Pariisi, Frankfurdi ja Düsseldorfini ning ütleb lõpetuseks: „...ilmuvad korraga kusagilt tundmata rahva esitajad, jooksevad, hüppavad, viskavad – kõik hää eduga, jättes sagedasti tuntud favoriite oma varju. See loob luulelise ettekujutuse mingist sennitundmatust kõrgekultuurilisest (vähemast spordikultuurilisest) rahvatõust, – ning tihti kuuldusid, ka Londoniski, rahvahulgast mõtteavaldused, kui mõni väljamaalane hää eduga esines – see on eestlane. [...] ainult spordi abil võime praegu näidata, mis on „Islandi“ ja „Estlandi“ vahe.“

Sama aasta Spordilehes nr 42-43 artiklis „Eesti Staadion“, milles arutletakse Kadrioru plaanitava staadioni vajalikkuse üle, märgitakse aga muu hulgas: „Nähtavasti, praegune, õigem, läinud valitsus,¹⁵⁷ on liig vähe tähelepanu pööranud selle pääle, kui suurt reklaami, rääkimata spordi kasvatuslisest ja kõlblisest tähtsusest, teevad meie sportlased väljaspool Eestit oma esinemistega rahvusvahelistel võistlustel.“¹⁵⁸

Viidatud tekstid on mitmeti tähelepanuväärsed. Esmalt tuleb möönda, et need on varjamatult pretensioonikad, loodud häbenematult julgete tõmmetega („tihti kuuldusid, ka Londoniski, rahvahulgast mõtteavaldused, kui mõni väljamaalane hää eduga esines – see on eestlane“), ent kui palju on nois tekstides soovmõtlemist, luulelist ettekujutust, kui haarata kinni Tammeri enda sõnakasutusest, see jääb tegelikult

---

¹⁵⁶ *Spordileht* 29-30/1922.

¹⁵⁷ Viidatakse 21. novembril 1922. aastal ametist lahkunud Konstantin Pätsi esimesele valitsusele.

¹⁵⁸ Artikli autoriks on märgitud keegi **A. Stömbling** toimetusepoolse kommentaariga: „Eelolev kirjutus on tulnud avaldamiseks Spordilehe lugejate ringkonnast.“ Tulen kõnealuse artikli, selle autori ning toimetuse kommentaari juurde allpool tagasi.

selguset. Muidugi võib ju mõelda, et kaasaegsed lugejad Tammeri kirjutatuga kõige siiramas usus tutvust tegid, kuid praegusel juhul ei piirdu probleemi sisu üksnes küsimusega, kuidas mõisteti Tammerit tema kaasajal. Probleem on laiahaardelisem.

Kuna Tammer on Spordilehe tribüüni haaranud jagamatult ning taolisena ülesehitatud tekstid, mida kirjandusteadlase Hayden White'i järgi võib nimetada loomult mõiste-eelseks ehk poeetiliseks, korduvad läbi terve uuritava perioodi, avaldavad nad oma järjepidevusega mõju ka juba ajaloolise arusaama kujunemisele laiemalt. White'i tähelepanekutest konkreetsemalt kinni haarates tuleb osutada tema massiivsele ja tihedale tööle,¹⁵⁹ milles ta XIX sajandi mõjukaid ajaloolasi ja mõtlejaid uurides äratundmisele jõudis, et nende „staatus võimalike eeskujudena ajaloo kujundamisel ja mõtestamisel ei sõltu sellest, mis laadi on „andmed“, millega nad oma üldistusi toetavad, või teooriad, mille abil nad neid seletavad; pigem määrab selle järjekindlus, kooskõlalikus ja valgustuslik jõud, mis iseloomustab neist igatühe versiooni ajalooväljast. Just sellepärast ei saa neid „ümber lükata“ ega nende üldistusi „kehtetuks kuulutada“.¹⁶⁰ Väljakujunenud hoiakud Eesti spordihistoriograafias, mille oluliste allikate hulka kuulub ka esimese vabariigi aegne Spordileht, võivad White'i õpetuse järgi osutada põnevaks näiteks. Järjekindlus (samade ideede pidev ülekordamine), kooskõlalikus (ühiskonnas kehtivate väärtushinnangutega) ja valgustuslik jõud (spordivaldkonna sisust tulenevate väärtuste rõhutamine) on komponentidena Spordilehele iseloomulikud kogu selle ulatuses, mis White'i järgi tagab sellisena ka iseenda ümberlökkamatuse.

Tammeri viimati viidatud teksti juurde tagasi tulles tuleb siiski möönda, et sõltumata selle viibimisest ümberlökkamisele vastu hakkavas ajalookujutluses, pakub see ometi võimaluse tuvastada ka kübemeid, mis sellesama teksti pakutava üldtõekäsitluse vähemalt osalt kahtluse alla võimaldab seada. Praegusel juhul näitlikustab seda fakt, et sporti ümbritsev muu ühiskond spordi suurtest kordaminekutest, mida Tammer äsja kirjeldas, kohe kuidagi kinni ei soovi haarata. Sellekohase tõe lobiseb autor ise välja: „...läinud valitsus on liig vähe tähelepanu pööranud selle pääle“. Ka Tammeri kategooriline väide, et „ainult spordi abil võime praegu näidata, mis on „Islandi“ ja „Estlandi“ vahe“, riivab vahest liiga valusalt kriitilise lugeja silma. Sest isegi juhul, kui väidet ennast kummutada ei õnnestu (Haydenile toetudes võib küsida, kas seda üldse ongi võimalik teha), väljendub selles ometi varjamatu ükskõiksus ning isegi lugupidamatus

---

¹⁵⁹ H. White. Metaajalugu. EKSA 2023.

¹⁶⁰ Samas, lk 19.

teiste valdkondade suhtes, mida aga sport teistelt enda suhtes programmilise järjepidevusega nõuab.

Sport kanalina oma riigi rahvusvahelisel tutvustamisel on läbi moodsa spordi ajaloo ilmnenu enam seoses Rahvusvahelise Olümpiakomitee (ROK) läbiviidud suveolümpiamängudega ning erandiks ei olnud ka XX sajandi esimesed kümnendid, mil ROK-i initsiatiivile ei olnud veel esitatud tõsisemaid väljakutseid.¹⁶¹ Pigem võib öelda, et Esimese maailmasõja järel koondus rahvusvahelise spordielu epitsenter suveolümpiamängude ümber tugevamalt kui ühelgi teisel ajastul ning värskelt iseseisvuse saavutanud Eesti riigi oludesse paigutatuna ei saa kohaliku spordielu väljakujunemist mitte kuidagi lahutada 1920. aastal Antwerpenis peetud olümpiamängudest. Antwerpen polnud eestlastele siiski esimeseks olümpiakogemuseks, kuna Vene Impeeriumi koosseisus osaleti olümpiamängudel ka 1912. aastal Stockholmis, mis praeguse aladiskursuse raames väärrib mainimist tänu Hermann Jürgensoni artiklis tehtud osutusele: „... algab ju meie Eesti sport õieti Stokholmi 1912 a. olümpiaadiga, kus Klein¹⁶² meid ehk küll Vene lipu all, kuid siiski, osalt ilmale spordi suhtes tutvustas.“¹⁶³ Jürgenson ütleb otse, et spordi vahendatuna oli võimalik eestlasi omaette kultuurina tutvustada juba kaugelt enne seda, kui teised valdkonnad sellisele võimalusele omariikluse kaudu üldse ligi pääsesidki.

Kuid lisaks otseöeldule annab siin välja toodud Jürgensoni napile ütlusele väärtuse ka subtiilsemal tasandil ilmnev aspekt, mis on iseloomulik Tammeri-aegsele Spordilehele tervikuna. Nimelt **kujutatakse sporti viibivat väljaspool oma aega**, mida võib pidada spordi kaitsele asunud kirjutuse loodud **narratiivi** peamiseks kooshoidvaks raamiks. Sellesse raami sobitus materjalina paigutada kõik parasjagu sobiv, ja seda isegi juhul, kui mõni konkreetne tükk raami jaoks liiga suureks osutus. Selgitan.

Sporti hakati kirjeldama valdkonnana, mis oli etterutanuna jõudnud tulevikku, ära näinud selle pakutavad hüved – tihti lähewad kaugest tulewikust unistajate mõtted täpisealt täide¹⁶⁴ –, kuid ometi leidis sport oma kaasajas tegutsedes, et muudes valdkondades ei

---

¹⁶¹ Kõige tuntuma ja edukama väljakutse esitas ROK-ile Rahvusvaheline jalgalliorganisatsioon FIFA, kes oma egiidi all käivitas maailmameistrivõistlused 1930. aastal, millele järgnevalt pole jalgpalliturniir olümpiamängude kavas enam kaalukat rolli täitnud.

¹⁶² Martin Klein (1884–1947), esimese eestlasena olümpiamängudel medali (hõbe, Kreeka-Rooma maadlus) võitnud sportlane.

¹⁶³ **H. Jürgenson.** Kehakasvatus kolme-neljakümne aasta eest ühes tervise normeerimisega, *Spordileht* 2/1922.

¹⁶⁴ Libisedes küll töö ajalistest raamidest veidi välja, väärrib siiski osutamist Järvamaa spordiseltsi „Malewa“ asutajaliikme Karl Tannebaum kommentaar, kes oma seltsi tegemisi tutvustades ütleb: „Järvamaa Spordi Selts „Malewa“ kinnitati 1914. aastal. Nii kui nimest näha oli „seltsi üheks

soovita tema ettekuulutatud tõdesid kuulda võtta. Ühtepuhku avastab spordikirjutus, et reaalsel elu ei saa sobitada tema väljapakutud kirjeldusega, mis aga omakorda sundis spordikirjutust enda loodud narratiivist veelgi tugevamini kinni haarama. Lähtudes siinse töö teoreetilisest alusküsimusest „kuidas?“, ilmneb, et üks tõlgendusvõimalus avaneb võimaluses mõista seda spordikirjutuse enda punutud tekstilise lõksuga, mille haardesse kirjutus oli sattunud, ning võimetuna selle ohjast vabaneda, mässib end selle haardesse üha tugevamalt. Taolise olukorra teket võib mõista ka paratamatusena. Spordikirjutuse võimalused olid äratuntavalt piiratud, sest muul juhul oleks see pidanud hakkama flirtima mõttega, et tema esitatud nägemusel puuduvad adekvaatselt selgitatavad tõetunnused. Sellise ülestunnistuse tegemine eeldanuks aga tugevamat ühiskondlikku positsiooni, mis spordil noore valdkonnana puudus.

Muidugi võib ju mängida ka ideega, et spordikirjutus uskuski omaenda loodud maailmapilti selle kõige siiramas tähenduses ning siis muutub sellest lahtilaskmine peaaegu võimatuks. Gadameril on selle kohta teravmeelne märkus: „Kas pole tegelikult nii, et see, mis meid kunstiteosena on enda võimusesse haaranud, ei jäta meile üldsegi enam vabadust teda veel ükskord endast eemale lükata ja meist lähtudes aktsepteerida või kõrvale heita?“¹⁶⁵ Siinkirjutajale arusaadavalt kõneleb Gadamer omatahte pealesurumise võimatusest, millegi loodu ülemvõimust intellektuaalse kalkuleerivuse üle, mis nüüd juba tulenevalt tõlgendaja motivatsioonist on tunnuseksena tuvastatav ka spordikirjutuses.

Omariikluse järel haaras spordikirjutus olümpiamängudest kui võimalusest oma valdkonda kaitsta jõuliselt kinni. Pool aastat enne 1924. aasta Pariisi olümpiamänge kirjutab Tammer: „Kui meie Antverpeni [ROK-i korraldatud 1920. aasta suveolümpiamängud] ja Göteborgigi [1923. aastal peetud Göteborgi maailmamängud, nimetatud ka tööliste olümpiamängudeks¹⁶⁶ – autori märkus] vastu vaatasime külma rahuga, naiivses lootuses hää õnne pääle kuidagi ikka midagi saavutada ja tähelepanu äratada, Euroopale oma olemasolu teatavaks teha ja pilku meie poole pöörama sundida, on olud meie ja välisilma vahel Pariisi olümpiaadiks muutunud ja annavad põhjust ärevust

---

tähtsamaks salamõtteks üleüldise spordi nime all tugewate ja moraalsete meeste kasvatamine, kes pidid aluseks saama Eesti malewale wõitluseks wene barbaarse ikke maharaputamiseks, millest küll tol korral iga harilik kõhutäissööja undki ei uskunud näha, mida aga „Malewa“ kindlas sihis edasi jätkas. Tihti lähewad kaugest tulewikust unistajäte mõtted täpipealt täide.“ „Järvamaa „Maleva““, **K. Tannebaum**, *Spordileht* 10/1920.

¹⁶⁵ **H.-G. Gadamer**. *Hermeneutika universaalsus*, lk 140.

¹⁶⁶ Praeguse töö raames tuleb märkida, et Göteborgi mängudel võitis kaks medalit ka Harald Tammer ise. Raskekaalu tõstmises kulla ning kuulitõukes pronksi.

tunda. Meie oleme oma lähidama sihi – Eesti tutvustamise – saavutanud, oleme enam-vähem tuttavaks saanud.“¹⁶⁷

Võimatu on hinnata, kas Tammer ka tegelikult sporditegevuse otsest sisu ehk võistlusmomenti vähem oluliseks pidas kui sellega kaasnevaid kõrvalsaadusi (praegusel juhul „riigi tutvustamine“), kuid taoline fookusega mängimine veab minu hinnangul pinnale tõekübemed, mida Spordileht oma põhiosas ehk võistluste kajastamisega siiski varjata üritab. Siin tuleb ilmsiks, et sporditegevuse otseses sisus puudusid väärtused, mille ühiskond iseeneslikult vastu oleks võtnud, mistõttu pidi sport iseenda eksisteerimise õigustuseks juurde lisama elemente, mille tagasilükkamine ühiskonna poolt võinuks viimasele juba mõningaid komplikatsioone valmistada. Noore riigi tutvustamine rahvusvahelisel tasandil seda eesmärki kindlasti täitis.

Ühes teises kohas on Tammeril mõneti vastuolulise olukorra selgitamiseks välja pakkuda ka lahendus. Ta leiab, et eestlased on teiste kultuurrahvastega kokku puutudes päranduseks saanud spordi välise kesta, mis instinktiivselt on täidetud sisuga, mis erineb näiteks inglaste omast, kuid vastab eestlaste hingetarvidustele. „...kui ei ole meie veel sedavõrd täiskasvanud, et spordil meie sisemises elus oma kindel ase oleks, sport meie „mina“ lahutamatu osa, meie mõistuse kriteeriumiks ja tunnete distsipliiniks oleks, siis omab sport meie kohta siiski „välispidise“ tähtsuse ja väärtuse rahvuslise.“¹⁶⁸

Niisiis veenab Tammer oma lugejat, et hetkel, mil spordil puuduvad Eestis tähendused, mis on sellele omased välismaal, ei tohi spordi suutlikkust välisilmaga dialoogi luua mitte mingil juhul alahinnata või koguni maha kanda. Tammer näitab, et sport on vahend, mis aitab ületada keele- ja kultuuribarjääre, olles sedasi universaalselt mõistetav. Sport on keel, millega on võimalik ka tutvustada noort Eesti riiki. Sellised järeldused on Tammeri enda hinnangul suuresti ka paratamatud, kuna viidatud artikli alguses tuletab ta meelde: „Modern-sport on suurlinnalase loodud, nagu kogu praegusaja kultuur ja säält edasikantav, kui kunst, mood või kõik muu. [...] Meie kultuurelu on küla või alevi ajajärgus“.¹⁶⁹ Siit nähtub, et Tammer mõistab ajalugu etteantuna, lineaarsena, edasiviiva ehk positiivsena, mis tähendab, et tema arusaamist mööda peab tulevik kuulutama ka spordi võidukäiku. Seda muidugi üksnes juhul, kui Eesti noore riigina Vana-Euroopa endale eeskujuks seab. Nimelt ilmneb Tammeri viimatises märkuses **linna ja maa vaheline**

---

¹⁶⁷ **H. Tammer.** Pariisi olümpiaad — katseproov meie kultuurilisele arengule, *Spordileht* 20-22/1923.

¹⁶⁸ **H. Tammer.** Gladiaatorlik sport, *Spordileht*, 1/1923.

¹⁶⁹ Samas.

vastasseis, mis Eesti omakultuuri kontekstis on maa suunas alati suuremat sümpaatiat väljendanud.

Viimaks ei saa jääda ka märkamatuks, et Tammeri idees on võimalik ära tunda kaks tänaseni elujõulist spordikirjutuse metafoori. Üks neist, nagu juba nimetatud, vaatab sporti universaalse keelena, kultuuribarjääre ületavana; teine aga kirjeldab sporti ühiskonna peeglina, mis tähendab, et spordis toimuva kaudu on võimalik mõtestada ka ühiskondi koos hoidvaid ajaloolisi, kultuurilisi, majanduslikke ja ideelisi käänakuid. Tõsi, peegli-metafoor on tänasel päeval sõltuvalt piirkonnast seostatav pigem väljakujunenud spordialadega, nagu jalgpall Euroopas, Aafrikas ja Lõuna-Ameerikas, ning pesapall Põhja- ja Kesk-Ameerikas.

2.4. Aladiskursus (2): spordi panus omariikluse tekkes

Tammeri juhitud Spordilehes ilmus Eesti Vabadussõda sporditegevusele õigustuse andmisel kaitsekiibina esimest korda pildile 1922. aasta novembris peatoimetaja enda poolt kirjutatud artiklis, milles autor kritiseerib haridusministeeriumi spordile eraldatud rahajaotuse põhimõtteid.¹⁷⁰ Üksnes parema arusaamise huvides olgu märgitud, et Tammerit ärritas fakt, et ministeerium suunas lõviosa eraldatavast summast Eesti Spordiliiduga mitte seotud seltsidele. Tammeri hinnangul oli tegemist ressursside raiskamisega: „Selajal kui Liit kiratseb ainelises kitsikuses, ei jõua kuidagi tegutsevatele ühingutele treeneri soetada ega vastavat kirjandust välja anda, kingitakse spordi edendamiseks määratud summad skoudi sõpradele, mingisugustele üleöö tõusnud „rahvaliku spordi“ juhtidele ja paberil asuvatele ühingutele [...], kuna üksikutele sportlastele organisatsioonidele huupi, ilma vajaduste tundmiseta, raha loobitakse.“

Tammeri reaktsioonile saab anda arusaadava selgituse. Oli ju spordiliit võtnud enesele tsentraliseeritud spordiliikumise eestvedaja rolli, andes muude tegevuste hulgas välja ka Tammeri toimetatud Spordilehte. Praegusel juhul, nagu juba öeldud, on aga artikkel oluline seepärast, et uue teemana kaasatakse keskjuhitud sporditegevuse kaitse narratiivi Vabadussõda. Tammer: „Kulla kõrged härrad [haridusministeeriumis], päästke ka meid meie patuselt teelt, tehke meid ka rahvaliku spordi poolehoidjateks, näidake meile mis see rahvalik sport on ja kuidas teda tehakse. Muidu tuleb välja kurbmäng – meie, kes endid pidasime rahvuslase mõtte õhutamiseks ja kandjateks, esimestena rahva kaitseks vaenuväljale astusime ja väljamaa spordiväljadel kodumaale võitusi kiskusime, oleme rahvavaenlased, nurkaheidatud, põlatud.“

---

¹⁷⁰ **H. Tammer.** „Rahvalik sport“ Vestelised tõsiasjad, *Spordileht* 42-43/1922.

Enne veel, kui siit edasi minna, väärib tähelepanu Gadameri öeldu, et kui me „ei mõista üht teksti ja üksik sõna seal vaatab meile vastu oma mitmetähenduslikkuses, pakkudes erinevaid seletusvõimalusi, siis tähendab see ilma kahtluseta arusaamise keelelise teostamise häiritust.“¹⁷¹ Ei ole võimatu, et selliselt mõistetuna ilmneb häiritus ka praegusel juhul, kuna esimesel lugemisel võib lausekatke „esimestena rahva kaitseks vaenuväljale astusime“ kahe silma vahele jääda, nagu võib ka põhjendatult küsida, mis vaenuväljast üldse juttu tehakse. Gadamer annab probleemist ülesaamiseks julgust: „Me oleme aga veendunud teksti mõistmises siis, kui algne näiv mitmetähenduslikkus lõpuks ei osutu ületamatuks, kuna vahepeal on ühetähenduslikult selgeks saanud, kuidas teksti lugeda tuleb.“¹⁷² Spordilehe edasised tekstid lubavadki seepärast uskuda, et Tammeri sõnakasutus pole mitte kujundlik, vaid ta kõneles otsesõnu Eesti omariikluseni viinud sõjast.

Ühe sellekohase kinnituse annab sisuliselt samas sõnastuses peetud institutsionaalselt oluline kõne, mis Spordilehe toimetuses võis rõhutatud rahulolu pakkuda põhjusel, et see hääl kõlas Riigikogu saalis. Arusaadavalt vahendas seda ka Spordileht. Tegemist on 1924. aasta märtsis toimunud haridusministeeriumi eelarve aruteluga, kus sõna saanud rahvusvabameelne Ernst Veberman palus kolleegidel meenutada, kes olid need, kes näitasid vabaduse eest võitlemisse astumisel initsiatiivi: „Kas ei olnud need meie sportlased? Kas ei olnud need need mehed, kes alles astusid välja koolipingist, ja siis, kui isegi mitmed küpsed mehed ei uskunud Eestisse, oma kõige kallimat noort elu ohvriks tuues lahinguväljale meie Eesti iseseisvuse eest läksid.“¹⁷³

Hetkel tuleb sellest kõnest kaasa võtta teadmine, et spordikirjutuse raames kirjeldati koolipingist sõjatandril läinud koolipoisse sportlastena, kuid samas tuleb möönda, et Eesti ajalookirjutuse tervikmaastikul see idee idaneda pole suutnud. See äratundmine väärib mõningast tähelepanu. Võidukalt lõppenud Vabadussõda on Eesti iseseisvuse alus, moodustades rahvuslikus identiteedis omaette peatüki. Oma magistritöös 1920ndate aastate ajakirjanduse põhjal rahvuslikku identiteediloomet uurinud Helen Rits toob välja, et Vabadussõjast sai juba uue riigi esimesel kümnendil rahvusliku uhkuse ja identiteedi nurgakivi,¹⁷⁴ millest võib järeldada, et sellele hakati omandipretensioone esitama ka erinevate rühmituste tasandil. Riigijuhtimise pinnal esitas ajalooliselt atraktiivseima

---

¹⁷¹ **H.-G. Gadamer.** *Hermeneutika universaalsus*, lk 81.

¹⁷² Samas, lk 81.

¹⁷³ Sport Riigikogus, *Spordileht* 5-6, 1924.

¹⁷⁴ **H. Rits.** *Rahvusliku identiteedi konstrueerimine Eesti päevalehtedes*, magistritöö, Tartu Ülikool, 2011, lk 86.

väljakutse 1929. aastal loodud Vabadussõjalaste Keskliit, mis sellisena polnud siiski esimene. Juba 1920. aasta Riigikogu valimistel moodustati sõjas osalenutest valimisnimekiri Sõjameeste Võit, mis aga edu ei saavutanud, jäi valimistel viimaseks ning taandus sedasi ka ajaloo uurimise äärealadele. Rits annab vabadussõjalaste edule võrreldes „sõjameestega“ küllaltki usutava selgituse, juhtides tähelepanu, et mida suurem on ühiskondlik rahulolematuse, seda enam konstrueeritakse minevikku suunatud identiteeti.¹⁷⁵

Mõne muu töö raames võib konkreetselt uurida, kes olid need organisatsioonid, kes Vabadussõja pärandile omandipretensioone hakkasid esitama ning sellele toetudes omaenda identiteete rajama, kuid võib uskuda, et Tammeri juhitud Spordileht kuulus esimeste selliste hulka. Siin viidatud Tammeri artikli ilmumise ajal oli sõja lõpust möödunud vaid veidi enam kui kaks ja pool aastat. Praeguse töö raames on aga olulisem küsida, miks Tammer sellisele teele sattus, miks kaasati Vabadussõda sporti kaitsvatesse tekstidesse? Ühe usutava põhjuse võib pakkuda viidatud Ritsi selgituskatse. Võttes kaasa kogu senise teadmise spordivälja pretensioonikast **häälest**, võiks esitada eelnevaga sobituva hüpoteesi, et spordiringkondade minevikku suunatud identiteedi konstrueerimise aluseks oli rahulolematuse ühiskonna hoiakuga nende edendavasse valdkonda. Nägime juba varem, ja näeme ka hiljem, et mineviku järele sirutumine avaldub spordikirjutuses ka teiste näidete kaudu.

Nagu eelpool osutatud sai, on kaasajaga kõnelev hääl spordikirjutuses paigutatud suurel määral tulevikku, mis on võttena tuvastatav ka praeguse aladiskursuse rüpes. Omariiklus oli edukaks osutunud sõjaga küll kätte võidetud, kuid selle hoidmine polnud iseenesest mõistetav ning eeldas mitmetasandilist pühendumust. Muu hulgas sõjalist valmisolekut, mille ühe olulise alusena hakati spordikirjutuses propageerima rahva tervislikku seisundit ehk selle puhtfüüsilist valmisolekut oma riigi kaitsel. Teema on mahukas ning väärrib kindlasti käsitlemist ka eraldiseisvana, sest ka Eesti sündmuste pinnalt võib edasiseks arutluseks valida paljude erinevate teede vahel. Praeguse töö raames piirduakse arusaadavalt üksnes väga kitsa ehk sporditegevuse kaitses loodud teksti kui eraldiseisva funktsiooni raamistikuga, ning kuigi teemaks on üldrahvalik tervis, ei minda vastuollu ka töös püstitatud eesmärkidega. Kuigi eelnevalt sai spordi mõiste defineeritud läbi rekordspordi, sai ka lisatud, et uuritava perioodi spordikirjutuse seisukoha järgi annab rekord spordile eksistentsiaalse sisu, mille eemaldamine hävitaks ka tervisespordi. Seega ei saa praegu mööda vaadata ka neist sporti kaitsvatest tekstidest, milles rangelt võttes

---

¹⁷⁵ Samas, lk 95.

kõneldakse tervisespordist. Enne konkreetsete näidete juurde pöördumist võib tähelepanu juhtida ka sellele, et terviktöö raames sobiks rahvatervislikud küsimused paigutada ka järgmisesse aladiskursusesse, milles vaadeldakse välismaailma kõigutamatu autoriteedina, mistõttu pean lisama, et minu hinnangul võimenduvad rahvatervisliku seisundi üle arutlevates tekstides riigikaitse vajadustest lähtuvad seisukohad ning viited välisilma eeskujudele on pigem sisule raami loova ülesandega.

Selle kujuteldava raami kõige olulisem lüli on seotud Saksamaaga, millest Spordilehe lugejad olid teadlikud juba enne Tammeri asumist lehe etteotsa¹⁷⁶ ning Tammeri perioodil korrati väljakujunenud arusaamad mitmel juhul lihtsalt üle. Artiklis „Spordi sotsioloogia“¹⁷⁷ öeldakse: „Ajaliselt ja ruumiliselt seisame meie alati ühe jalaga igavikus. Sellesse ilmasuhtumisse passib sport täielikult. Ta on ainult vorm, väljapääsutee, mida aheldud individuum otsib. Turnimine ei ole ses mõttes individuumi ahelate purustamine, vaid otse vastupidi, veel suurem aheldumine, üldise mehaniseerumissüsteemi erikuju, selle ülekanne kehaharjutuste valda. Tema tekkimine Saksamaal on seotud Saksa vabadussõjaga.“ Autor tuletab lugejale meelde, et kõnealusel ajal lähtus turnimine üksnes riigi sõjalistest vajadustest.

Traditsioonilise teadmise kohaselt ulatub arusaam „kehaharjutuste“ vajalikkusest Saksamaal XIX sajandi algusesse, mil Preisi armee Napoleoni vägedelt lüüa sai ning mis seejärel armee reformimiseni viis. Preisi armee lüüasaamine on aga endale koha leidnud ka spordiajaloo, mille klassikalise kirjelduse järgi jõudsid „kehaharjutused“ Friedrich Ludwig Jahni initsiatiivil riigi tulevikku silmas pidades ka koolidesse, mis pidi olema aluseks riigi kaitsevõime parandamisel.¹⁷⁸ Jahni nimi polnud Spordilehe lugejale võõras

---

¹⁷⁶ Erandkorras väärub viitamist töö ajalisesest raamist välja jääv artikkel „Sport ja spordikultuur Eestis“, mis ilmus kuu aega enne Tammeri asumist peatoimetajaks ning milles autor A.T ütleb: „Kui Saksamaa enam kui saja aasta eest Napoleoni alt wabanes, siis oli üks tema esimestest ülesannetest wõimlemise ja spordi tõstmine. Tulisehingeline wõimsa waimuga isamaa sõber Ludwig Jahn hakkas otsekohe ühes kuulsa Fichte [Johann Gottlieb Fichte] ja teistega Saksa noorsoosse uut waimu koguma. Igal wõimalikul juhtumisel toonitas ta awalikult ja igalpool wõimlemise suurt tähtsust, tõmbas enesega kaasa laiasid hulkasid ja pani wõimlemisele kindla rahwaomase põhja. Isamaalik-rahwuslises waimus kaswiski Saksa wõimlejate liit maailma kõige suuremaks. Samasugust tõusuajajärku näeme Saksamaal praegugi. Saksa wabariigi president Ebert [Friedrich Ebert] tähendab aasta tagasi muu seas: „Rahwa jõud ja töö on ainsad Saksa tulewiku põhieeldused. Töörõõmu sünnitamise ja ülewalpidamine on kehalise kaswatus ülem ülesanne.“ *Spordileht* 24-27/1921.

¹⁷⁷ Spordi sotsioloogia, Heinz Risse samanimelisest brožüürist, *Spordileht* 10/1923.

¹⁷⁸ Ajalookirjutusse on minevikusündmused jõudnud siiski mõneti lihtsustatult, kuna Jahn pidi olema teadlik juba 1804. aastal ilmunud raamatust „Gymnastic für die Jugend“, mille autorit Johann Christoph Friedrich Gutsmutshi on hakatud tasapisi ka saksakeelses ajaloos lisama. Siiski tuleb mõnda, et keelekasutus ei jäta kahtlust, et ajaloo tuleb Gutsmutshil leppida Jahni

ning teda mainitakse ka jutuks olevas artiklis: „Kahtlemata püüab „turnimine“, nagu Jahn teda plaanitseb, tervet kehaharjutuste kompleksi, mida meie praegu suuremalt osalt spordiks nimetame, endas ühendada“.

Spordi positsiooni olulisust riigikaitstes on mõistetud ka mujal Euroopas, kirjutab Spordileht. „Spordi ja riigikaitse otsekohene suhtumine üksteisele on Kesk-Euroopas tunnustatud tõsiasi. Saksas, Poolas ja Tsheho-Slovakkias on sportline liikumine ja sportlised organisatsioonid suurel määral oma kodumaa ja selle kaitse teenistuses.“¹⁷⁹ Sealsamas arutletakse ka spordi finantseerimisega seonduva üle ning jõutakse otsapidi kultuurkapitalini: „Kuna spordi liikumine oma laiaulatuslikkuse peale vaatamata ei ole ega saa olla mingiks kapitaale andvaks ettevõtteks, siis on välisriikides loomulikuks riiklise toetuse andmine spordiliikumisele, mis lubab viimast rohkem areneda kodumaa kaitse alal. Ka Eesti spordi juhtivates ringkondades valitseb valmisolek meie sportlaste kogu rakendamiseks tööle kodumaa heakäekäigu tarvis. Ühe selle järelalusena on peale vabadussõjaaegset sportlastest koosnenud Kalevi malevat nimetada nüüdset üldisesse kaitseliitu kuuluvat.“¹⁸⁰ Edasi väljandatakse muret, et riikliku ametliku tunnustuse saamine spordile edeneb visalt ning lisatakse, et kultuurkapitali seaduse jõustumisega astutaks esimene taoline samm. Eraldi tuuakse välja, et sarnaselt Prantsusmaale väärub sport ka Eestis süvendatud läbiviimise ja teadusliku aluse loomiseks riigi hoold.¹⁸¹

On võimatu mitte märgata sujuvust, millega spordikirjutus selgitab, et hoolimata spordi laiaulatuslikust haardest pole see mitte üksnes suuteline, vaid ei saagi olla finantsiliselt kasumlik, kuid tulenevalt spordi endistest ja tulevastest teenetest ühiskonna ees on see vastuvaidlematult ära teeninud riigi hoole. Vähemalt iseendale on spordikirjutus omaenda asjaajamise arusaadavaks teinud, mis arvatavasti annab aluse tal endal tema enda loodud tekstides sisalduvatest vasturääkivustest mööda vaadata. Näiteks jäetakse taoliselt üles ehitatud tekstides uurimata, mis üldse annab aluse väiteks, et sport ei „saa olla mingiks kapitaale andvaks ettevõtteks“, ammugi ei võeta uurida, kuidas oleks võimalik „laiaulatuslikule platvormile toetatuna“ panna sport toimima kasumlikuna. Lähen veel

---

varju jäämisega. Sellele osutab talle antud kujundlik lisanimi „Großvater der deutschen Turnkunst“ (saksa võimlemise vanaisa), mis on tuletatud Jahnile omistatud nimest „Turnvater“ (võimlemise isa). Gutsmuthsi ajaloo äärealadele jäämist kinnitab omal moel ka esimese vabariigi aegne Spordileht, mille veergudelt olen tema nime suutnud tuvastada vaid korra, artiklis „Kehaline kasvatus – vanelaps eesti haridusprogrammis“, J. Laurson. *Spordileht* 39/1930.

¹⁷⁹ Sport ja riigikaitse. Prantsusmaa sammud sel alal, *Spordileht* 32/1924.

¹⁸⁰ Samas.

¹⁸¹ Samas.

kaugemale. Julgen väita, et kategoorilisusega, et sport „ei ole ega saa olla mingiks kapitaale andvaks ettevõtteks“, püütakse eos vaigistada ka vastavasisulised arutelud iseenesest. Mõnevõrra hüpoteetilisemal viisil väljendatuna võib ka arutleda, et spordikirjutuse taolise hoiaku tagant võib avastada tahte näidata, et isegi juhtudel, kui mõned kitsad huvigrupid on suutnud sporditegevust finantsiliselt kasumlikult toimima panna, on tegu anomaalia või pehmemalt sõnastatult erandiga.

Taoline hinnang tugineb muidugi spordikirjutuse enda väljapakutud ideedele. Sport oli sisenenud ühiskonda esindamaks ja kaitsmaks võimalikult laia ühiskonnagrupi huve, soovides seega olla mõistetud läbi sotsiaalse ja kultuurilise paradigma, mis seeläbi andis teatava aluse majandusliku abituse ehk ise mitte hakkamasaamise õigustuseks. Sellekohaste näidete otsimisel muudest valdkondadest spordikirjutus hätta ei jäänud. Juba oma esimeses numbris ütleb Tammer: „Kas on mõeldavad kunstile mingisugused argipäewsuse nõuded, ainelik kasu? Niisama ei ole nad ka spordile. Sport on kunst, millele andub inimene kogu oma olemasoluga, ennastsalgawa ohvrimeelsusega, pühendades talle oma elu paremad aastad.“¹⁸²

Selliste tekstidega loodi ümberlukkamisele sitket vastupanu osutav selgitusloogika: sport oli, on ja saab ka tulevikus olema ühiskonnale hädavajalik, aga et spordil endal puudub võime iseennast ülal pidada, pidi selle ülesande enda peale võtma riik. Ühes teises kohas allpool ilmneb, et spordikirjutuse hinnangul oli riik selleks lausa moraalselt kohustatud, nii nagu riik on kohustatud seda tegema traditsiooniliste kultuurivaldkondade puhul. Siit lähtuvalt saab vahepealse kokkuvõttena öelda, et kui eelmist aladiskursust (sport kui rahvuslik ülesanne) võib tõlgendada spordikirjutust koos hoidva narratiivse raamina, siis praeguses aladiskursuses (spordi panus omariikluse tekkes) on tähelepanu keskmes konkreetse **loo jutustamine**. Selle loo kooshoidvaks ideeliseks hoiakuks on rõhumine ühiskondlikule moraalityundele, mis pidi spordikirjutusele pakkuma adekvaatset tuge teda rünnanud kriitika vastu (loo jutustamise raames avaneb ka järgmine aladiskursus).

Siiski pidi spordikirjutus arvestama võimalusega, et arusaam iseseisva riigi toimimismehhanismidest võis noore Eesti riigi tingimustes jääda veel paljudele võõraks, mistõttu pidi Spordileht oma lugejateni jõudmiseks nihutama fookust ning kasutama ka teistsuguseid selgitusmeetodeid. Üks selline võte avaldub idees, mis võimaldas vastastikuse koostoitimise kirjelduse paigutada perekonnamudeli tasandile, kus sarnaselt riigile moodustuvad erinevad sisemised hierarhiad ning mille elujõud ja pingutuste

---

¹⁸² **H. Tammer.** Kunst ja sport, *Spordileht* 34-38/1921.

motivatsioon oli rajatud kestmajäämisele. „Noorsugu — see on natsiooni tulevik. Nii siis juba rahvuse eluinstinkt sunnib mõtlema rahvuse paremaid jõude oma tuleviku, s. o. noorte pääle. Arusaadav sellega, mispärast pühendatakse niipalju rahvuse energiat noorte kasvatusesele, niihästi perekonnas kui ka riiklises ühiskonnas. Perekonnas on toitjate jõupingutused juhitud laste ülevalpidamiseks ja kasvatusesele, et enestele vanaduspäevadeks tuge luua. Riigis on ses suhtes täielik analoogia tingimustes, kuid noorsugu on siiski õieti vähese tähelepanu osaliseks saanud.“¹⁸³ Paralleelide tõmbamine riigi ja perekonna vahel andis spordikirjutusele võimaluse riigi keerukate funktsioonide ja tähenduste lahtiselgitamisest üle libiseda, kuna pakituna perekonnamudelisse pidid need olema lugejale mõistetavad iseenesest. Ja see omakorda tähendas, et vastuhakk sellisele tekstile tähendanuks juba otsapidi käe tõstmist perekonna vastu. Sellega oleks aga pandud toime kuritegu, mille ühiskond üksmeeles hukka oleks mõistnud ning kurjategijale ka karistuse määranud. See pole ainus kord, kui spordikirjutus oma kritiseerijale tekstiliselt kavala lõksu üles seab.

Perekonna kaudu ning omariikluse kaitse raamidesse paigutatuna ilmneb ka üks neist harvadest juhtudest, kui siin fikseeritud diskursustesse saab kaasata naise. Täna saab juba öelda, et sooajaloo kitsamates raamides hakkab spordiväljal mehe kõrval subjektsust omandama ka naine,¹⁸⁴ mis praeguse töö raames väärrib tähelepanu seetõttu, et seni on selle vaikiva subjektsuse moodustanud mees. Viited naisel seevastu ilmnevad rõhutatult. Taolise rõhutamise tagamaad ulatuvad moodsa sporditegemise algusaegadesse, mille sisu moodustasid suuresti vaid mehed. Nii näiteks polnud rahvusvahelise spordielu ühendajaks pretendeerinud Pierre de Coubertini hinnangul naised sportimiseks sobilikud. Ta lähtus kahest printsibist. Esiteks paigutas ta naised koos laste, vanurite ja haigetega ühiskonna väetimate hulka, millele toetudes leidis, et meestega võrreldavalt pole naised sportimiseks füüsiliselt võimelised ning sport olla naistele koguni ohtlik. Teiseks toetus Coubertin moraaliküsimusele, viidates tavapärasest riitusest enam keha paljastavale spordiriitusele. Coubertin väljendas muret, et pooleldi paljastatud naiste nägemine võib meestest moodustunud pealtvaatajates esile kutsuda primitiivseid tunde.¹⁸⁵ Kõik need teemad

---

¹⁸³ L. P. Keskkoolide spordiringide liidu asutamise puhul, *Spordileht* 17/1922.

¹⁸⁴ Vt **P.A. Vertinsky**. „Gender Relations, Women's History and Sport History: A Decade of Changing Enquiry, 1983–1993“, *Journal of Sport History*, 1994/1. Autor annab artiklis sisuka sissevaate valdkonna historiograafilisest arengust perioodil, mida võib nimetada ajaks, mil spordiajalugu hakkas avastama naist.

¹⁸⁵ **F. Carpentier; J.P. Lefevre**. „The Modern Olympic Movement, Women's Sport and the Social Order During the Inter-war Period“, *The International Journal of the History of Sport*, 2006/7, lk

tõstasid aja jooksul ka Spordilehe veergudel, mis moodustavad osa laiemast selgitusringist, milles spordikirjutus nii iseendale kui ka oma lugejale naise ilmumist spordiväljale selgitama pidi.

Artiklis „Naine ja mees spordis“ kirjutab Jürgenson: „Mehe hing võib end aheldada rekordi numbriga, naise hing mitte, mehe hingeelu hindab jõudu, kiirust, vastupidavust, et kohe võita, naine ei pane nende omaduste pääle rõhku, valminendes, et võidetud saada! Naine võib hää klaveri jne. mängija jne. olla, iial pole ta suutnud aga sennini suureks komposiitoriks saada, naine naudib kunstisid oma struktuuri tõttu arvatavasti sügavamalt, iganes ei jõua ta aga otsusele, et ka helisid võib fikseerida, geniaalseid teoseid ise luua.“¹⁸⁶

Nagu öeldud, ilmub naine Spordilehe veergudele peaaegu alati rõhutatult ning laiendades arusaama peamisest erinevusest, mis mehe ja naise suhetes spordiga end Spordilehe veergudelt tuvastada lubab, väljendub teistsuguses seotuses neid ümbritseva keskkonnaga. Kui kombinatsioonis „mees ja sport“ väljendus selle sisemine loomulikkus ning spordikirjutuses uuriti, kuidas sellesse loomulikkusesse kaasata ühiskond, siis kombinatsioonis „naine ja sport“ tunti ära selles avalduv sisemine vastuolo ja mõeldi, kuidas seda kombinatsiooni selgitada arusaadavalt ühiskonnale, sealhulgas ka iseendale. Teisisõnu öelduna otsiti esimesel juhul puudusi ühiskonnast, teisel juhul aga „naine ja sport“ kombinatsioonist. Üks sellekohane näide, mida praegune aladiskursus koos hoiab.

Artiklis „Naine ja sport“ kirjutab Tammer saksa spordiõpetaja Abrahami töödele toetudes: „Naine, kes spordile andub, toob ühes proportsionaalse, loomuliku keha; ta tunneb, et ta võib näidata ennast spordiülikonnas. Nende normaal tüdrukute ja naiste kehade läbi selgub meile naiste hingelaad, iseloomu avaldusvormid, mis mitmeski sihis meeste omist ei erine. [...] Kui aga arvesse võtta naiste tegevust sõjas ja ülesandeid, mis praegune aeg emadele ja tütardele säeb, kui tahetakse näha, kui vali ja toores on praegu olemasolu võitlus igal pool naistelegi, siis mõistetakse, et võistlussport vähem naise esteetilist ilmet kannab kui otsekohest ajamärki: enesekaitse avaldust.“¹⁸⁷

Aladiskursuse raames on oluline märkida, et Esimese maailmasõja lahinguvälja

---

1113. Naised jõudsid olümpiamängudele 1900. aastal, kuid esimese veerandsajandi jooksul ei ületanud nende osakaal võistlejate koguarvust viite protsenti (1924. aastal Pariisis 4,4%), mis tähendas, et hoolimata kohalolust jäid naised olümpiamängudel suures osas tõrjutuks. Statistika allikas: Rahvusvahelise olümpiakomitee koduleht: <https://olympics.com/ioc/gender-equality/gender-equality-through-time> (vaadatud 10.04.2024).

¹⁸⁶ H. Jürgenson. Naine ja mees spordis, *Spordileht* 13/1923.

¹⁸⁷ H. Tammer. Naine ja sport. Saksa spordiõpetaja A. Abrahamile toetudes, *Spordileht* 4/1922.

katsid suuresti mehed, kelle sõjale eelnenud igapäevatöö naised üle pidid võtma, kuid kes tõrjuti sõja lõppedes vähemalt spordimaastikul pikaks ajaks taas oma endistele positsioonidele. Uuemas ajalookirjutuses on elavat arutelu pakkunud sündmustik Inglismaa jalgpalliväljal, kui sõja ajal suure populaarsuse pälvinud naiste jalgpall sõja lõppedes kohaliku alaliidu poolt keelustati, mis püsis seadusena pool sajandit.¹⁸⁸ Tammer viimaks: „Nüüd peab mees nägema naises enam kui ärritust oma tundeorganidele, ta peab lubama talle, tema (mehe) hääks, mitte ainult korsette, kleita ja kübaraid, vaid peab näitama teid ja abinõusid, kuidas kehaliselt niivõrd karastuda, et aja survet jõu ja iseteadvusega kannatada. Ja mis meie näeme, loomulikud (normaal) naised tulevad ise sportima. Nende instinkt näitab neile teed. Tervitagem seda!“

Jättes teksti koos hoidva varjamatu eelarvamuse šovinismiajaloo uurijate pärusmaaks, väärib kirjutatu praegusel juhul viitamist põhjusel, et see toob ilmekalt välja, millisesse kimbatusse spordikirjutus sattus, kui püüdis naisi oma valdkonda paigutada. Alles seejärel, kui „naisnoorsoos“ suudeti avastada mehe tegutsemismotiivid, leitakse ka naine olevat „loomulik (normaal)“, mis lubab teda ühiskonnale esitleda ning tema olemist spordivaldkonnas tervitada. Tammeri toimetatud Spordilehe eelarvamuses pole midagi sellist, mis selle kaasaja lugejat üllatama oleks pidanud. XX sajandi esimeste kümnendite eesti naiste emantsipatsiooni uurinud töödes jõutakse ühiselt äratundmisele, et ainuüksi naise katsele saavutada mehega võrdväärne ühiskondlik positsioon vaadati ajakirjanduses umbusuga. Aastatel 1925–1940 ilmunud pilkelehe Kratt pinnalt bakalaureusetöös teemat uurinud Inger-Helene Värat ütleb, et ühiskondlikult ja poliitiliselt aktiivne naine tekitas mehele ebamugavust, sest selle arvelt oli naisel kodu jaoks vähem aega. Kõrgharidust omandavate naiste suhtes kujundati seisukoht, et tegemist on üksnes aja raiskajaga ning väljaspool kodu töötavale naisele heideti ette perekonnast eemaldumist, tundevaegust ning liigset kõrkust.¹⁸⁹ Kõrghariduse kontekstis lisab 1920ndate aastate Postimehe ja Päevalehe põhjal bakalaureusetöös sama teemat uurinud Kai Reinfeldt, et levinud veendumuse kohaselt polnud naistel teadustööks vajalikke iseloomuomadusi ning laste kasvatamiseks polevat kõrgharidus vajalik.¹⁹⁰ Kriitika

---

¹⁸⁸ Vt Fiona Skillen, Helena Byrne, John Carrier, Gary James. „The game of football is quite unsuitable for females and ought not to be encouraged: a comparative analysis of the 1921 English Football Association ban on women's football in Britain and Ireland“, *Sport in History* 2022/1.

¹⁸⁹ **I.-H. Värat.** *Emantsipeeruva naise kuvand ajakirjas Kratt aastatel 1925–1940*, bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, 2021, lk 44.

¹⁹⁰ **K. Reinfeldt.** *Naise emantsipatsiooni küsimus Eestis 1920. aastatel Postimehe ja Päevalehe põhjal*, bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, 2013, lk 39.

naiste ühiskondlike pretensioonide osas väljendus ühtviisi nii poliitilisel, majanduslikul, hariduslikul kui ka eneseväljenduslikul tasandil, mis aga mõnel juhul läks vastuollu elu reaalse tegelikkusega. Statistika kinnitab, et maailmasõdade vahelisel perioodil oli keskhariiduseni jõudnute seas naisi meestest rohkem, ka oli kõrge naisüliõpilaste osakaal.¹⁹¹

2.5 Aladiskursus (3): välisilm eeskujuna

Eesti oli noor riik ning arusaam, kuidas üks riik toimima peab, võis veel omajagu küsimusi põhjustada. Üheks meetodiks riigiasjade toimima saamiseks oli toetumine vanemate Euroopa riikide kogemustele,¹⁹² mis spordikirjutuses võttis juhtudel, kui konkreetses riigis võis täheldada spordielulisi edasiminekuid, imetleva vormi. Taoline hoiak lubab end tuvastada ühes Tammeri märkuses. Selles öeldakse: „Püüdes tunnustama sundida Euroopat Eesti spordikultuuri, tähendab nõutada lugupidamist meie tervele kultuurilisele iseolemisele.“¹⁹³ Siit nähtub, et Tammeri hinnangul ei saa ükski kultuur olla piisavalt terviklik ilma spordi osata selles ning tunnustus kultuurile võrdub alati tunnustusega kultuurilisele iseolemisele laiemalt, mille üheks ilminguks on ka poliitiline iseolemine. Tammeri konstruktsioonis võib ära tunda needsamad elemendid, mille võib omistada siinse töö Eesti spordihistoriograafia ülevaate joonealuses viidatud ajaloolase Sulev Vahtre 1980ndate aastate metafoorile, mille järgi ei saa Eesti enne vabaks riigiks, kui Eesti poisid ei hakka mängima jalgpalli.

Tammeri-aegsesse välisilma imetlusse kuulus Eesti riigi rõhutatud tõlgendamine noore ja kogenematuna, kelle kohus on eeskujuks toodud riikidelt õppimine, kusjuures iseennast kirjeldas spordikirjutus sellekohase eeskujuliku näitena, mis võimaldas tal enesele võtta evangeelse sõnumivahendaja rolli. Tammer väidab, et ainult Eestis arvatakse, et sporti tehakse üksnes tervist silmas pidades, kuid välismaal on sellisena sõnastatud idealismist kaugemale mindud: „Sääl on sport lihtsalt sport, mitte mõni surrogaat väikekodanliste muumiate jäädvustamiseks või karskusühingute vee pääl hoidmiseks, sääl on sport kestev võistlus ja süstemaatlik treening, mille teenistusesse tehnika ja teadus

---

¹⁹¹ Vt **A. Lepp**, „Lõpetanute arv õppeasutis 1919-39“, *Eesti Statistika kuukiri* 1940/5, lk 217-234.

¹⁹² Vastava viite võib leida juba Spordilehe kõige esimesest numbrist, kus väljaande ees seisvaid ülesandeid sõnastades muu hulgas öeldakse: „Olgu väljamaa edenenu sport meile õpetajaks ja ergutajaks.“ Spordilehe juhtkiri 1/1920.

¹⁹³ **H. Tammer**. Pariisi olümpiaad – katseproov meie kultuurilisele arengule, *Spordileht* 20-22/1923.

andund ja rahva kultuurilisele arenemisele sellega määratud kasu toovad.“¹⁹⁴ Siinkohal jäetakse küll otseselt nimetamata, mis „määratu kasu“ sisu moodustab, kuid selles võib väljenduda autorile endale märkamatuks jäänud taotluslikkus. Kuna spordihääl kõneles oma kaasajaga tulevikust, kus spordi pakutavad hüved olid juba ära nähtud, võis juhtuda, et asjakohastest selgitustest mõnel korral märkamatult üle libiseti. Seevastu strateegia, mis kasutas välismaailma eeskujuna, võimaldas taolist libisemist ka planeeritult, kuna viide välismaailmale tähistas juba väärtusele viitamist iseenesest. „Et spordiliikumine aga hoogu võtab ja võtma saab veel, on kindel, oleme ju ka iseseisvusega seekord vist küll ka Skandinaavia rahvastele palju lähenenud, oleme ju kõik siin põhjalased, ja omane, armas meile lumi, uisud, suusad kui ka vaba sport igalpool ilusal kodumaal,“ kirjutab Jürgenson.

Autor toob välja ka mõned konkreetsed sammud, mis üldsõnalisusest kaugemale lähevad. Jürgenson rõhutab „valitsuse rahvabioloogilise instituudi“ rajamise vajadust, nagu see on loodud Rootsisis Upsala ülikooli juures. „...et rassihügieenilisi printsiipe saaks uurida spordi ja rahva juures, et rahva tervenemist teaduslised saaks uuritud, teatud normid väljatöötatud, kodumaa rahva biopsüühilised momendid ses suhtes noteeritud. Sunnib ju põhjamaa iseenesest tugevasti inimest võitlema loodusega, on temal ju siin tarvis kareda looduse vastu rohkem jõudu, kui lõunamaal näituseks sport, gümnaastika jne saavad siin alles oma füsioloogilise väärtuse, elulise tarvilikkuse.“¹⁹⁵

Jürgensoni tekst näitab taas, et kuigi sellesse on lisatud konkreetne ja oma ajastu teaduspõhimõtetega sobituv tegevusplaan (rassihügieen kui eugeenika üks vorme), jõutakse lõpuks siiski tagasi ettemääratuse juurde iseenesest: „sunnib ju põhjamaa iseenesest tugevasti inimest võitlema loodusega“, mis peab lugejat veenma, et sport, mille hüvesid on välisilmas juba mõistetud, on lahendusena vältimatu. Välisilma eeskujudele viitamise peamise aluse saab fikseerida idees, millesse on koondunud mure noorte pärast, mure tuleviku pärast. Spordikirjutus loob nooruse ja oma valdkonna vahel kattuva semantilise tähendusvälja. Ümbritsetuna ikka veel sõja loodud hingitsevast hirmust, on eesmärgiks hoiduda kollektiivsetest vigadest. Lõppenud sõjas väljendub XX sajandi alguse vana Euroopa suurim pärand, mille õudused Euroopas ja Eestis praegu uuritava perioodil värskelt meeles olid, ning eeskujut otsimine õuduse põhjustanud Euroopa riikidelt kannab endas ideed õppimisvõimest. „Päälle kaotatud

---

¹⁹⁴ **H. Tammer.** Auahnus kui suurim tõukejõud spordis, *Spordileht* 38-39/1922.

¹⁹⁵ **H. Jürgenson.** Kehakasvatus kolme-neljakümne aasta eest ühes tervise normeerimisega, *Spordileht*, 2/1922.

ilmasõja on aga sport Saksamaal otse pöörase tõusu omand, kisendav nälg ja janu käib santidekarjaga koormatud rahval kehalise ilutsemise, vaimu kasvatamise ja karastamise järel. Nähakse spordis päästeinglit vaimlises ja kehalises kokkuvarisemises.¹⁹⁶“

Loomulikult väljendub sellistes tekstides omajagu naiivsust, muinasjutulikku ettekujutust tulevikust, mis küllap tekkis vastukaaluks hirmule, kuid mis sellisena kandis ajastu vaimu. Paigutatuna ühiskonda laiemalt, võiks tollest vaimust kantud naiivsete ettekujutuste ajalooliseks kulminatsiooniks pidada 1928. aasta suve lõpus sõlmitud Kelloggi-Briandi pakti, mis sõja kui rahvusliku poliitika edendamise hukka mõistis ning sedasi oma idees sõdadele kui sellisele igavese lõpu pidi tegema. Tõlgendades toda lepingut aga lühinägeliku kollektiivse poliitrumalusena, naiivse ettekujutusena tuleviku võimalikkusest, satutakse mitte üksnes anakronismi eksitavatele radadele, vaid lülitatakse vabatahtlikult välja ka võime tunnetada uuritava ajastu ideesid ja meeolusid.

Noist meeoludest kantuna oli spordikirjutuse kohaselt praeguse põlvkonna kohuseks tingimuste loomine noorsoole, mis omakorda pidi olema aluseks ilusamale homsele. „Meil on olemas mitmed spordiliidud eri aladel ja lähemas tulevikus on veel uusi oodata. Neis töötavad juba suurema vilumusega ja elukogemustega mehed. Oleks otstarbekohasem noortel kontakti luua nendega, organiseerimis- ja korraldamistöid nende hooleks jättes, et oma vaba aega päevamuredest vabana isiklikeks arenemiseks kasutada. Väljamaalgi on see nii.“¹⁹⁷ Jürgenson lisab, et spordi ja füüsilise kasvatuse probleemidega seonduv ulatub Saksamaal enam kui kolmekümne aasta taha, mil juba siis kuulus kohalikku võimlemisliitu¹⁹⁸ peaaegu kaks protsenti saksa rahvast, ning tuues arutelu Eesti tasandile, leiab autor: „Vahest uued arstid, keda Tartu ülikool praegu alaliselt välja laseb, kui ka riigimeeste arusaamine kord füüsilise kasvatuse tähtsusest, lubavad meid varsti sammuda Rootsi ja teiste kultuurriikide järele ses suhtes, et suuta oma sporti jne kord juhtida teaduslised normeeringud, õigetele radadele.“¹⁹⁹

Mujal lisab Jürgenson, et välisajakirjandusele toetudes võib rahuloluga täheldada, et kehalise kasvatuse küsimus nii Euroopas kui ka Ameerikas suure tähelepanu on pälvinud, kuid mis eriti oluline, valdkond on leidnud arstide tunnustuse. Eesti arengute üle järele mõeldes peab Jürgenson siiski möönma, et kultuurriikidega, nagu ta eeskujuna esitletavaid

---

¹⁹⁶ Sportline tõus Saksamaal, *Spordileht* 7/1922.

¹⁹⁷ Noorte alalt, *Spordileht* 14-16/1922.

¹⁹⁸ Die Deutsche Turnerschaft, tegutses 1868 – 1936.

¹⁹⁹ **H. Jürgenson.** Kehakasvatus kolme-neljakümne aasta eest ühes tervise normeeringuga, *Spordileht* 4/1922.

riike nimetas, võrreldavaid samme tehtud veel pole. „Väljamaa pakub siin aga ülitähtsat materjaali oma kehakasvatuse ülikoolidega (Hochschule für Leibesübungen), kui ka alaliselt uute ja uute uurimistega vastavates asutustes ja teaduslised väärtusliste eritöödega, õpperaamatutega.“²⁰⁰ Siin vihjatud spordi-kõrgkooli loomise idee oli Eestis nimetatud perioodil omajagu aktuaalne. Samasse aega kuuluvad ka Juhan Vilmsi mõtted: „Sest on rida ülesandeid, mis ühisel jõul ainult võimalik teostada. Esmalt oleks vaja luua spordi ülikool, kus saaksime väljamaast iseseisvalt kehakultuurilist haridust.“²⁰¹ Kui siin toodud näidetes jäädakse veel loosunglikult üldsõnaliseks, siis mõnel juhul võivad Spordilehe välisilmast leitud materjalid olla juba hoopis arvestavama veenmisjõuga. Kaks sellekohast nopet.

Esmalt kõneldakse autorile viitamata, et Prantsuse valitsus on spordi eest „eriti suurt hoolitsust üles näidanud. Valitsuse poolt antakse igat spordi eriala juhtivale liidule toetust, kuna Prantsuse sõjaministeeriumi juures on kehalise kultuuri kõrge kommissaar oma laialdase osakonnaga. Sama on Prantsuse president Gaston Doumergue²⁰² suur spordi pooldaja ja Prantsuse spordiaiakirjandus nimetab teda sportliseks presidendiks.“²⁰³ Lisatakse, et Prantsuse parlamendis on organiseeritud parteideülene saadikute grupp, kes seisavad hea spordipoliitika edendamise eest saadikutekojas. Konkreetselt puudutavat see kehalise kasvatuse sunduslikuks tegemist, riikliku spordiametkonna loomist, kehalise kasvatuse rahvusliku instituudi asutamist ning õpetajate vastutavuse sisseseadmist sportmängudel õpilastega juhtuvate õnnetuste puhul.

Norras seevastu, kus kehaline kasvatus koolides on kohustuslik, nagu Spordileht informeerib, minnakse Prantsusmaa spordipoliitikaga võrreldes sammu võrra veelgi kaugemale: „Oktoobris [1924] peeti Kristiaanias üldist Norra koolide esitajate kongressi, millel vastu võeti dr. Schiøtzi²⁰⁴ projekt, et koolides õpilased kehalise kasvatuse tundideks tulevad jaotada gruppidesse mitte kronoloogilise, vaid füsioloogilise vanuse järele.

---

²⁰⁰ **H. Jürgenson.** Lähemale klassikaaja kehakultuurile!, *Spordileht* 34-35/1922.

²⁰¹ **J. Vilms.** Isikline ja rühmsport. (Kehakultuuri ülesanded), *Spordileht* 29-30/1922.

²⁰² Prantsusmaa president 1924–1931.

²⁰³ Sportline grupp Prantsuse parlamendis, *Spordileht* 23/1924.

²⁰⁴ Tõenäoliselt viidatakse Norra arstile Carl Schiøtzile (1877–1938). Schiøtz on läinud ajalukku mitmete põhjalike uuringutega kooliõpilaste tervise kohta. Tema olulisemaks ideeks peetakse „Oslo hommikusöögi“ nime all tuntud projekti, mille raames hakati Oslo algkoolides alates 1929. aastast õpilastele pakkuma hommikusööki. Vt **A. Andresen** ja **K.-T. Elvbakken.** From poor law society to the welfare state: school meals in Norway 1890s–1950s. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2007/5.

See võimaldaks õpetajatel igat gruppi arendada õpilaste täite võimete kohaselt.²⁰⁵

Kõnekad on mõlemad näited. Küllap on Norras välja käidud idee omas ajas sedavõrd uudne, et juba ainuüksi seetõttu võis see kaasaja Spordilehe lugejal kahe silma vahele jääda. Püüan oma sellekohast kahtlust kaitsta ja väidan, et sporti haridusmaastikule tuues püüti vähemalt sellekohastes selgitustes panna alus täiesti uuele hariduslikule moraalile, mille iseeneslik tulem pidi väljenduma endisaegsete kollektiivsete vigade vältimises. Seepärast ei tohiks Norra-näitest välja lugeda üksnes seda, et klasside füsioloogilise võimekuse alusel moodustamise idee põhineb arusaamal laste erinevast arengukiirusest, vaid pigem seda, et uue morali tingimustes oli jõutud äratundmiseni, et erinev arengukiirus võib ealistel alustel loodud gruppides põhjustada vastastikuseid pingeid, moraalilangust, töövõime kõikumisi, mis perspektiivis võivad kanduda ja kinnistuda ühiskonnas laiemalt ning olla sedasi aluseks edaspidisele kollektiivsele katastroofile.

Kõikide taoliste otsuste taga on mõistagi institutsioonid, kuid päris mööda ei saa vaadata ka konkreetsetest inimestest. Kui Schiøtziga seonduvat mõju võib käsitleda peamiselt tema enda piiritletud valdkonna raames, millesse kindlasti ei paigutu võim ja selle elluviimine, siis Prantsusmaa uudisnupu puhul, milles sporditegevuse kaitsjana nimetatakse erinevate institutsioonide kõrval president Gaston Doumergue'i, avaneb juba laiem tõlgendamisväli. Doumergue täidab küll riigi presidendi institutsiooni, kuid ajakirjanduse poolt lisatud „sportline president“ tuletab meelde, et institutsioonide poolt vastu võetud otsuste tagant võib alati avastada inimesed nende oma isiklike valikute ja sümpaatiatega. Sellise käiguga lisab Spordileht Prantsusmaa presidendile isiklikku aupaistet, mis eesmärgina peab osutama, et sarnast isiklikku hoiakut ootab Spordileht poliitikutelt ka Eesti tasandil. Vastasel juhul kaotaks Doumergue'i **fookusesse** paigutamine igasuguse funktsionaalse mõtte.²⁰⁶

Selliste näidete taustal võimenduvad ka kriitilised osutused, mida Spordileht spordile osaks saava ühiskonna leige vastuvõtu osas sageli tegema oli sunnitud. „Missugusi kangelasi ei näe meie koguni omas väikses Eestis! Klumberg, Lossmann, Tammer, Ever ja teised, mille poolest on nad halvemad Homeeruse Ajaksist, Odyseusest ehk Achillesest? Ainult imestad, kui loed meie Eesti sportlaste suursaavutusi. Kuidas oskame meie aga

---

²⁰⁵ Reform kooli kehalise kasvatuse alal Norras, *Spordileht*, 24/1924.

²⁰⁶ Spordiajaloo seisukohast väärrib viitamis ka fakt, et 1924. aastal Pariisis korraldatud suveolümpiamängud kuulutas avatuks Doumergue.

hinnata oma paremaid kehailma kangelasi? Sellest on piinlik osalt rääkida. Külmus, külmus! Vist muud midagi, nii suudetakse arusaada meie kangelastest tänapäev. Lugesed kirjeldusi ajalehtedest, kus meie Kalevid jälle väljamaal loorberi päрге omanud, imestad kui vähe meie diplomaatiline korpus ja Eesti esitajad tihtigi meie sportlastele vastu on tulnud, et on häbi meie Eesti kangelaste ees, rääkimata veel väljamaa ringkondade ees.“²⁰⁷

Taas antakse lugejale mõista, et isegi nois ringkonnis (diplomaatiline korpus), mis tööst tulenevalt välismaailmaga igapäevaselt kokku puutuvad ja peaksid seeläbi olema teadlikud ühiskondade arengusuundadest (mille hulka kuulub ka spordi edenemine ühiskondlikus hierarhias), pole omandatud isegi elementaarseid oskusi, kuidas kehailma kangelastesse suhtuma peaks. Nagu ilmneb, paneb see spordikirjutuse mitmekordselt häbi tundma.

Olen teinud seda varem ja teen seda mitmel juhul ka hiljem, et viitan töö käigus juba varem osutatud artiklitele. Tuleneb see asjaolust, et sageli on mõnesse artiklisse koondunud nii suur hulk ideelisi veendumusi, et neid siin ühe aladiskursuse raamidesse sisse paigutada pole lihtsalt võimalik. Seda ennekõike põhjusel, et nii võivad tuvastamist vääriavad ideed neid ümbritsevast raamistikust määratud saada ning ideede potentsiaalne sisu ei pruugi seeläbi ka lõpuni äratuntav olla. Ühe sellise sisutiheda artikli juurde tuleb ka praegu tagasi pöörduda. Kirjatöö autoriks on „Vana“, kes artiklis „Mõtted spordi otstarbe ja hügeeni üle. Elu on võitlus!“ võtab praegusse aladiskursusesse sobivalt jutuks riikide püsijäämise ja äratuntavalt lääne kultuuriruumile viidates hoiatab: „Võitjad suudavad niisugustena ainult niikaua püsida, kui neil selleks ülevõimu jätkub. Ajalugu näitab, et võidu vilja maitstjad harilikult pidutsevad, selle tõttu vedelaks ja laisaks jäävad ühiskonna kohuste täitmisel, oma tegevust ja valvet teiste, ehk sõjas omandatud orjade hooleks jättes, üleüldseoma jõudude arendamisest loobuvad. Tasumisejumalanna – Nemesis – aga ootab ukse taga ja vaenlane varitseb nõrkuse tundemärke.“²⁰⁸

Viitamata kontekstile, mille raames autor viimastise tähelepaneku teeb, on Spordilehe veergudel avaldatuna taolises sõnakasutuses võimatu mitte märgata sporditerminoloogiat (võitjad, võit, jõudude arendamine), mis sellisena peab aitama lugejal meeles pidada, et spordiga kaasnevad noisse terminitesse paigutatud väärtused iseeneslikult. Isegi juhul, kui konkreetne inimene ise spordis aktiivselt ei osale, peaks spordivaldkonna täisväärtuslikuks tunnistamise tingimustes needsamad mõisted jõudma

---

²⁰⁷ **H. Jürgenson.** Rohkem lugupidamist meie Eesti Kalevitele!, *Spordileht*, 31/1922.

²⁰⁸ **Vana.** Mõtted spordi otstarbe ja hügeeni üle. Elu on võitlus!, *Spordileht*, 5/1922.

tolle konkreetse inimeseni iseenesest. Sport (rekordist määratud) ei saa püsida paigalseisul, või poosil, nagu ütles Tammer, kuna paigalseisja peab tunnistama, et temast silmapilkselt möödutakse.

Isegi nii lihtsalt vormistatuna ilmneb, et sport oma olemuses võimaldas luua arusaadavat ja kujundlikku keelt, mille abil oli võimalik analüüsida ka ühiskonnas toimuvaid protsesse ning neid protsesse hinnata. Kui nüüd sellisena esitatud väidet edasi arendada, siis peaks avanema ka arusaam, et **spordivaldkonna üheks eesmärgiks oli tekstiloome iseenesest**. Spordileht pakkus küll spordiideedele tribüüni, oli ideedest alguse saanud tekstide vahendaja, kuid tehes seda kontrollitult, rangelt omaenda valdkonna huvisid kaitstes, väljus Spordileht vahendaja vaikivast rollist ning temast endast sai ühiskonna ja spordi vaheliste suhete aktiivne mõjutaja ja häälekas kaasrääkija. Nõudlikuma ajalookäsitluse raames jääb selline äratundmine mõneti aga lahkjaks, mistõttu oleks hermeneutilist väljakutset silmas pidades kasulik kaasata teemasse ka üks Gadameri tähelepanek, mille kohaselt on kõnelemine „sedavõrd vähesel määral meie eelarvamuste pelk levitamine ja maksmapanemine, et ta pigemini toob just meie eelarvamused mängu.“²⁰⁹ Sel moel tuletatakse meelde, et eelarvamustest ei saa vabastatud olla ka praegu uuritav materjal, mis paigutatuna avaramale historiograafilisele väljale lubab väita, et spordihäält koos hoidvate eelarvamuste tunnistamist, nende võimetekohast äratundmist ja kriitilist analüüsi võib pidada Eesti spordiajaloo üheks kõige atraktiivsemaks väljakutseks.

Aladiskursuse lõpetuseks on paslik viidata, et kuna kultuurkapitali arutelude taustal kujutas spordikirjutus oma suurima vaenlasena kirjanikke koondavat boheemlaskonda, pöörduti tunnustatud välisautorite autoriteedile viidates mitmel juhul ka tolle rühma poole. Artiklis „Ääremärkused“ öeldakse, et kuna sport ja kehaarendamine taotlevad samu sihte, on üllatav, et kirjanikud spordi suhtes ülekohtused on. Mujal olla asjalood teisiti. „Kirjanduslistest nimedest tarvitseb tähendada niisuguseid, nagu: Maeterlinck, Maupassant, Jack London, Edschmid, isegi Tolstoi võiks sellest küljest tähendatud saada jne, ühesõnaga – palju energilisi, hakkajaid, tihtipääle just elujaatajaid mehi, päälegi et nende sport oli just üldulatuslistes piirides.“²¹⁰ Mujal lisatakse: „[...] tuletame meelde edasi kas või suuremat Saksa kirjanikku geniaalset Goethe´t, kes oma imponeeriva, väljaarenenud kehaehituse juures ühekorraga Saksamaa suuremaks kirjanikuks saanud.“²¹¹

---

²⁰⁹ H.-G. Gadamer. *Hermeneutika universaalsus*, lk 247.

²¹⁰ Sportlane. Ääremärkused, *Spordileht* 4/1922.

²¹¹ H. Jürgenson. Lähemale klassikaaja kehakultuurile!, *Spordileht* 34-35/1922.

Viimaks on vajalik ka täpsustada, et välismaailmaga seonduvalt moodustavad täiesti omaette peatüki erinevate spordialade edendajateks palgatud välismaalased, kuid nendega seonduvat siinsesse aladiskursusesse paigutada pole võimalik, kuna tegemist on üksnes spordi sees aset leidnud valdkonnasiseste protsessidega.

2.6. Aladiskursus (4): sport keha, hinge ja vaimu ühteliitjana

„Inimkeha ilma hingeta ei suuda moodustada tervikolevust – elavat inimest. Inimhing ilma kehata ei saa esineda inimesena, reaalsete mõistete piirjoones,“ öeldakse Spordilehe artiklis „Kehakultuur ja kunst“,²¹² kus kirjelduse ideaaliks on tervikinimene, kelle „kunstiliseks loominguks tarvikminevat tervist ja energiat toodab kehakultuur ja sport“. Teiste sõnadega korratakse selles üle eelmises aladiskursuses öeldu, kus sporti kirjeldatakse inglina, mis suudab päästa inimese vaimsest ja kehalisest kokkuvarisemisest.

Praeguse töö raames on tegemist kõige laiahaardelisema sporditegevust kaitsva strateegiaga, mis ühelt poolt haarab endasse imetlust vääriva antiigi, teisalt põlguse ära teeninud keskaja ning mis oma keerukas kaasajas viibides usub teadvat, milline on õige homne. „Ainult keskaegade fanatism ja viimaste aastasadade üliloomulik tehniline edenemine on loonud vildaku mõiste inimesest ja ilmast, on upitanud ainuvalitsejaks kärsitu, uuriva vaimu, unustades keha, kelle aset täidab raudne masin, tapariist. Valu ja vaevarikkad kogemused ilmasõjas on aga katastroofiliselt purustanud selle ilmavaate, on sundinud pilku tagasi pöörama loodusesse, kolmainu inimterviku: keha, vaimu ja hinge pääle, kes on pööranud põrmu vaimu ainuvalitseva militarismi ja piinavast puhastustulest tõusnud ürgjõulisena ja uuestsündinuna.“²¹³

Sporti kaitsev kirjutus on võtnud endale keerulise ülesande, mis nõuab kollektiivselt tunnustatud faktide sujuvat sidumist kirjutuse enda soovmõtlemisega. Selle tulemusena ilmneb, et sageli ei nähta sporti enam mitte üksnes lahendusena ühiskonna ees seisvatele probleemidele, vaid hoopis kutsutud autoriteetse päästjana, mis annab ka selgust, miks tekst mõnel juhul piibellikud dimensioonid omandab. Järgmine löik on selle kinnituseks, ning soovist mitte lõhkuda teksti rütmi ja selle sisemisi seoseid, olgu selle põhiosa esitatud kärbeteta.

Kirjutab Tammer: „Kahtlemata elab inimsoo kehaline uuestsünd praegu suurimat tõusu. Mis meile tänapäev silma puutub, on vaid uue veel tagajärgis tundmata, mõistmata

---

²¹² A. Antson. Kehakultuur ja kunst, *Spordileht* 14-16/1922.

²¹³ H. Tammer. Sport ja sõjavägi. Sportline kasvatus meie sõjaväes, *Spordileht* 10/1922.

kultuurilise voolu kristalline, sätendav läte, algjooks. Nii kui keskaegil tärganud hingelis-vabavaimlise pöörangu sünnitatud renessansi vaid aastasadanded hiljem mõisteti, nii algab meie päivil uus kultuuriline liikumine, mis uuest vaatevinklist välja läheb, inimese kui orgaanilise terviku – keha, esiplaanile tõstab ja rõõskvärskena ja võimsana kullatud, pehkimalöönud ebajumalate kõrvale asetab. Valgudes õigeisse rööbastesse jätab see orgaaniline enesemääramine kõik oma varju, mis inimsugu senni läbieland on. Ta hoiab isiku vaimlise arenemise tarvilikus tasakaalus, äratab uuestsündind kehas tahtejõudu ja suurtsugustab ilu ja jõu vastuvõtlikkustunnet.“ Ja Tammer lõpetab: „Õnnelik on see rahvas, kes esimesena seda suudab teostada!“²¹⁴

Nii nagu avaldatuna Spordilehes, sobinuks Tammeri viimane tekst ette kanda ka pühapäeva hommikul koguduse ees seisval kirikuõpetajal, kes oma hingekarjalistele teejuhiseid jagades lõpetuseks kuulutab, et nood tema õpetust järgides väljavalituteks võivad osutada: „Õnnelik on see rahvas, kes esimesena seda suudab teostada!“ Aga Tammeri tekst ütleb ka palju muud.

Alustada tuleks mööndusest, et taas kord on tekst loodud kujuteldava tuleviku perspektiivist, mille ideoloogilisus on peidetud näilise objektiivuse taha. Kahtlemata ei saanud lääne ühiskond pärast Esimest maailmasõda mööda vaadata hirmutavast teadmisesest, et kollektiivselt oldi jõutud huku ääreni, mis juhataks arusaamiseni korrektiivide vajalikkusest jagatud väärtustes. Niisiis ei lähe ka Tammer mitte mingil moel vastuollu oma aja vaimuga, mille kohaselt mõistis läänemaailm end asuvat stardijoonel, „uuestisünni“ seisundis, lootuses, et viibitakse „sätendava läte“ pakul. Spordil avanes siin tõesti võimalus üht taolist, uutel väärtustel tuginevat ühisplatvormi pakkuda, ja seda juba ainuüksi seetõttu, et tegemist oli lääne kultuuris veel küllaltki uue eluvaldkonnaga. Tõsi, tegemist polnud siiski täiesti uue äratundmisega. Juba XIX sajandi lõpus oli oma projekti käivitades sellise võimaluse läbi näinud rahvusvahelise olümpialiikumise ellukutsuja Pierre de Coubertin, kuid see ei muuda siiski fakti, et XX sajandi kolmanda kümnendi alguses oli sport valdkonnana ikka veel uus; ning just uue otsingul lääs oligi.

Seletusliku efekti loomine tulevikuperspektiivist kannab endas ka teist ülesannet. Selle võttega kaitseb Tammer end kaasaegse kriitika vastu, seda eriti veel juhul, kui näidete puhul pöördutakse ühiskondlike autoriteetide poole („renessansi vaid aastasadanded hiljem mõisteti“). Sellisena avastab lugeja end taas olukorrast, kus loetav tekst ei luba end kummutada, mis teisisõnu öelduna väljendub eespool viidatud Thomi õpetuses, mille

---

²¹⁴ **H. Tammer.** Sport kui ilmavaade, Joseph Waitzeri põhjal, *Spordileht* 12/1922.

kohaselt ei avaldu propagandatekstides maailm, mis oli tegelikult olemas, vaid maailm, mis peaks olemas olema. Ja kindlasti ei saanud tollesse maailma kuuluda „pehkimalöönud ebajumalad“.

Olles küll Tammeri kaasajas praktikana veel uus, ei tähendanud see samas, et sport inimkonna varasemas ajaloos täiesti tundmata oluks. See teadmine võimaldas ka spordikirjutusel keha ja vaimu ühteliitmise eeskujud suures osas antiigile viidates kriitikavaba tsooni paigutada.²¹⁵ Siiski asusid antiigis võistlemise sügavamad tähendused mujal (võisteldi jumalate auks) ja ka kaasaja spordi eksistentsiaalset sisu (rekordit) praeguse teadmise järgi ei tuntud. Kahe ajastu erinevused tunti ära ka Spordilehe veergudel. „Kaasaegse inimesele kerkivad igatahes, kui ta meie tänapäevast kergejõustikku silmitseb, pildid antiikajast, mis välispidiselt teatud sarnasust meie tegevusvormidega omavad. Kas aga kreeka kehakultuur seespidiselt, s. o. oma seisukohaga üldise kultuuri vastu meie omaga vähemasti sarnasust on omanud, on kaheldav. [...] Eemaldatud olid sportlisest tegevusest orjad, sunniviisil töötajad. Ilma nendeta ei ole aga terve antiik elu ettekujutatav.“²¹⁶

Autori viimane märkus väärib hetkelist tähelepanu. Esiteks tuleb öelda, et kirjutatuna sada aastat tagasi [1922], vastab see üldjoontes teadmistele, mis leidnud kinnitust ka kõige värskemal kirjanduses. Kreeka maailma kirjeldustes on tänaseks jõutud sõnastuseni, mille kohaselt oli spordi peamiseks eesmärgiks selge piiri tõmbamine

---

²¹⁵ Eesti omakultuuri kontekstis tuleb lisada, et spordiga seonduvaid eeskujusid on püütud paigutada ka kriitikavabasse muinas-Eestisse. „Muistsetel eestlastel olid kehalised harjutused suures aus, nagu meie võime järeltada Eesti vana-ajaloo uurimistest. Kuid raudrüütlitega koos meie maale tunginud keskaja vaim suretas ka meie rahva seas huvi kehalise kasvatus vastu. Alles Eesti ärkamisajal koos enesetunde kasvamisega hakkas kehaline kasvatus uusi juuri ajama.“ „Viisteistkümmend aastat“, **A. Adorf**, *Spordileht* 2/1935. Taolise seisukoha kujunemine on selgitatav võimlemisõpetaja ja rahvatantsupedagoogi Anna Raudkatsi kirjatöödega, kes vahemikus 1924–1933 uuris läbi kaheksa kõite rahvamängude ja -tantsude ajalugu. Peab siiski mõnna, et Raudkats ei anna tõendeid, et kehalised harjutused muistsete eestlaste seas au sees oluks. Võib uskuda, et eestikeelne spordikirjutus on sellisele järeldusele jõudnud iseseisvalt, toetudes üksnes Raudkatsi kaudsetele tõenditele. Saksa, rootsi ja inglise allikatele toetudes koostatud raamatus „Mängud I“ (Loodus, 1924) ütleb autor: „Mängud on sama vanad kui inimessugu. Igal ajal on kasvav põlv end nende abil elu vastu valmistanud, omandades ja arendades jõudu, kiirust, osavust ning julgust — omadusi, mis ülitähtsad võitluses olemasolu eest. Alati on mängud olnud nii noortele kui ka vanadele lõbu- ja mõnuallikaks, mis neid kõiksuguste kahjulikkude, eluviisist tingitud mõjude eest on kaitsnud ning neis kehalist ja vaimlist värs alal hoidnud. [...] Võib oletada, et juba ürginimene oma madala kultuuriastme peale vaatamata lõbuta oma päevi ei veetnud, vaid end vabadel tundidel ning rõõmsate sündmuste puhul kõiksuguste tantsudega, pantomiimiliste ettekannetega, jõukatsetega ja mängudega lõbustas.“ (lk 4). Praeguse töö ajaliste raamide sisse paigutuvaid autoreid suutsid Raudkatsi viidatud tööd siiski üksnes riivata ning spordikirjutusel polnud veel võimalik nende järele haarata.

²¹⁶ Spordi sotsioloogia, Heinz Risse samanimelisest broshüürist, *Spordileht* 40-41/1922.

vahendeid ja vaba aega omavate suhteliselt jõukate vabade meeste ning teiste rühmade vahele, kuhu paigutusid naised, orjad ja vaesed.²¹⁷ Nüüd aga tuleb tähele panna, et kuigi Spordilehe autori viimane märkus heidab antiigi autoriteedile varju, ei saa seda tõlgendada väljalibisemisena spordikirjutuse enda loodud kaanonist. Asi on selles, et kaasaja spordiliikumise viited antiigile on olnud alati valikulised ehk suvalised ning seda tulenevalt spordi edendajate otsestest eesmärkidest, millesse aga kriitilistele alustele toetuv mineviku-uurimine kuuluda ei saagi.

Ahvatus antiiki eeskujuna hoida võimaldas osava kriitika ja leidliku sõnakasutuse korral ka mineviku kahtlase väärtusega hoiakud enda kasuks pöörata. Tammeri juhtimisel ning võõrkeelsele kirjandusele toetudes haarati Spordilehes sellest võimalusest innukalt kinni. Sisuka ülevaate väljaande väärtustavast hoiakust annab Jürgensoni artikkel „Lähemale klassikaaja kehakultuurile!“, milles autor kinnitab, et juba ammu ajast oskasid vanad kreeklased kehalist kasvatust hinnata: „Pikk rida seaduseandjaid (Minos, Lykurgos, Solon) oskasid õieti hinnata kehalise kasvutuse väärtust nii rahvakasvatustisest, kui ka sotsiaal-hügieenilisest seisust kohast. [...] Greeklaste kasvatus ülesanne oli kasvatada ei mitte hinge, ei keha, vaid kõige päält inimest.“²¹⁸ Autori sulg visandab lugejale ühiskonna, kus iga inimene püüdleb filosoofiliste harjutuste, kunsti ja kehalise kasvatuselise kombinatsioonis harmoonilise, esteetilise ja eetilise elu mõtte pole. „Õeldes sõnaga, greeklaste sihid olid juhitud kõige parema poole, soovides kätte saada korraga nii vaimlist kui kehalist tusedust, tervist — arendada ennast hästi mitmekülgselt.“²¹⁹

Lihtne on ära tunda, et siin kirjeldati juba loomuldasa ühtsena toimivat ühiskonda ning selle killustatus, millele mujal viidati, oli kõrvale heidetud. See aga tähendab, et kuigi tekst lähtub minevikust, kõneldi vaikimisi selles juba omaenda kaasajast. Spordikirjutuse sihiks polnud liikumine minevikku, vaid üksnes tulevikku, millesse olid kaasatud vähem või rohkem valusad minevikulised kogemused. Praegu võiks esimesel juhul selle kogemuse sisu täita kauged ja isiklikud kogemused mitte pakkuv antiik, teisel juhul omaenda kaasajast lähtuv sõjaõud. Mõlemal juhul väljendub aga üks sellistest kogemustest õppetundides, mis osutavad vajadusele ühiskondliku kaasatuse järele. Spordikirjutuse eesmärkidest lähtuvalt saab seda mõista keha, hinge ja vaimu ühtetoomisena, millele sport oma välise identiteedi rajanud on. Ja kui lisada siia ideena ka ühiskondlik kaasamine, siis sotsiaalse tegelikkuse

---

²¹⁷ P. Christesen; R. MacLean. „The Purpose of Sport“. P. Christesen; P. Stocking (toim), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury Academic, 2021, lk 43-44.

²¹⁸ H. Jürgenson. Lähemale klassikaaja kehakultuurile!, *Spordileht* 34-35/1922.

²¹⁹ Samas.

praktilises vormis polnud seda ühe valdkonna piires võimalik realiseeridagi. Koostöö otsimine teiste valdkondadega oli sellisesse strateegiasse paratamatult sisse kirjutatud ning vajadusel võis seda mõista ja esitleda koguni möödapääsmatuna. Nii sai spordikirjutus sisse võtta ka pretensioonikamaid poose.

„Kunas saame me Eestis [...] kord ka kehakultuurilisteks?!“ küsib Jürgenson oma järjekordses teemakohases artiklis.²²⁰ „... miks asuvad kehakultuuri harrastamise asjus me esteetid, kunstnikud me sportlastest tihtigi nii väga kaugel, kus just nemad seda ideed peaks esimestena propageerima?! Me looksime siis ühe trio sportlased, esteetid ja me arstid, ning looks uue väärtuse – kehakultuuri paremas mõttes.“ Küllap aimab Jürgenson ka ise, et üksnes iseendale toetudes võib tema hääl osutada liiga nõrgaks, jääda ehk isegi kuuldamatuks, mistõttu võtab ta endale vahendaja rolli, ümbritsedes end autoriteetidega, kelle hääle suhtes poleks tohtinud kurdiks jääda ükski endast lugupidav ja haritud inimene. Autor kaasab kriitika vaigistamiseks Platoni, Pytagorase, Sofoklese ja Sokratese²²¹, ja lisab mujal: „Eks Praksiteles´i Hermes ole paremaks kujuks greeka kultuurist, kus kõlbliselt, eetilisel ja esteelisel arenenud keha saanud, on inimese vaimu pühamaks, õnnelikuks templiks, kristall selgeks inim-hinge peegliks. Greeklane ütles: Inimene on nii harimata, et ta ei ujuda, ega kirjutada kui ka lugeda ei oska!”²²²

Antiigist kostvate häälte kuuldavaks tegemine oli kaval võte, mida Spordilehes kasutati korduvalt. Lisaks eeltoodule oli see väärtuslik ka põhjusel, et keha ja vaimu harmoonilise koosluse lagunemine keskajal võimaldas osutada ka ühe võimsa kultuuri lagunemisele. „Kõigi ülaltoodu kaitseks kõneleb Greeka kehakultuuri hõitsvusaeg, millega käsikäes olid kunstide kõrgemad saavutused. Kas ei varisend viimasedki esimese hävinemisel. [...] Kunst ei saa ealeski eitada kehakultuuri, sest see oleks tal ühtlasi ka enese osaline eitamine.“²²³

Siit järeldub juba, et Spordileht ei püüa enam tõestada mitte seda, et kultuuri hävinedes hävineb sport, vaid pöörab perspektiivi ümber, veendes, et spordi hävinedes hävineb hoopis kultuur. Kahtlemata on tegemist ühe elujõulisema spordikirjutuse ideega, mis annab endast olümpialiikumise raames märku ka tänasel päeval. Seda on lihtne ära tunda, sest kuuldes spordikirjutust ütlevat, et antiigis maeti olümpiamängude ajaks

---

²²⁰ H. Jürgenson. Esteetika ja kehakultuur, *Spordileht* 44-48/1922.

²²¹ Samas.

²²² H. Jürgenson. Lähemale klassikaaja kehakultuurile!, *Spordileht* 34-35/1922.

²²³ A. Antson. Kehakultuur ja kunst, *Spordileht* 14-16/1922.

sõjakirves, tähendab see teisipidi ka seda, et mängude lõpulejõudmisega jõudis lõpule ka rahuaeg. Hävineb sport, hävineb rahu. Hävineb sport, hävineb kultuur.

Mineviku järele sirutumist võib jälgida ka veidi teise nurga alt. Ühelt poolt pidi see võttena muidugi näitama, milline homne päev olla ei tohi, samas võimaldas mineviku järele sirutumine ümbritseda kirjutusel end ka rohke hulga vaenlastega. Nende võtete kombinatsioonis väljendus uus hüve, mille kirjutus iseenda kaitseks kasutusele sai võtta. Nimelt lubas lai vaenlaste hulk paigutada nad kõik ühise nimetaja alla, mis tähendas, et samalt platvormilt sai ühtviisi hinnata nii keskaja kehasuretajaid kui kaasaja boheemlaskonda. Oma esimeses toimetatud numbris ütleb Tammer: „Ilutunne on paratamatult seotud iga inimese liigutusega ja ei saa eitada, et spordi juures, mis ju wanasti seisis kõrgel, kõrgemal vast kui praegu, oma ilutunne puuduks. On ainult pimedaks, kurdiks ja tummaks jäädud sportlise ilu vastu, mis igatahes keskaegade lihasuretamise pärandus on, kus waim taewastes hulkus ja kehas ainult patu ja kõikide inimlikude kiusatuste pesa leidis.“²²⁴

Sarnased patupesad avastab spordikirjutus ka kaasaja boheemlaskonda kirjeldades. „Meie spordi- ja jõustiku-vastasteks on ainult salgakene degenerereerunud, elujõulisema publikumi poolt ignoreeritud, ärapummeldanud boheemlasi, kes kunstisse inetust, kirjandusesse haiglast – „kollast“ anormaalset, nilbet, – isegi sadistlist tendentsi sissekannavad; kes selle mustuse kallal mäletsevad, mis prantslased juba väljahigistanud ja praegu ühes oma „Landruga“²²⁵ maha pesevad.“²²⁶ Ofer Zuri tähelepanekutele tuginedes on Spordilehe mahlakas tekstis äratuntavad mitmed vaenlase hävitamiseks kasutusele võetud dehumaniseerimise tehnikad,²²⁷ mille eesmärgiks on varustada tekst õigusega võidelda vaenlasega vahendeid valimata.²²⁸ Arusaadavalt on eesti boheemlaskonna selgelt tajutav võrdlemine massimõrvariga sedavõrd meelevaldne, et sellisena võiks see kaduda ajaloo äärealadele, ometi annab aga nii lennukalt loodud võrdlus võimaluse ja ajendi küsida, mis annab taolisteks võrdlusteks põhjuse. Nagu kohe nähtub, tuleb arvestada

---

²²⁴ **H. Tammer.** Kunst ja sport, *Spordileht*, 34-38/1921.

²²⁵ Spordilehes osutatakse 1922. aasta alguses Prantsusmaal Versailles'is giljotiini läbi hukatud massimõrvar Henri Désiré Landrule, kes süüdistuste kohaselt oli tapnud kümme naist, kellega ta eelnevalt oli loonud intiimsed suhted.

²²⁶ **Vana.** Mõtted spordi otstarbe ja hügieeni üle, *Spordileht* 6/1922.

²²⁷ **O. Zur.** The Love of Hating: The Psychology of Enmity. *History of European Ideas*, 1991/13, lk 345-369. Zur on jaganud dehumaniseerimisprotsessi seitsmeosaliseks: inimene, näotu, humanoid, loom, naiselik, elutu objekt ning abstraktsioon, lk 362-363.

²²⁸ **K. Raudsepp; K. Hiimaa.** Vaenlase kuvandi loomine 1920.-1930. aastate NSV Liidu eestikeelses õppekirjanduses, *Tuna* 2013/2, lk 88.

võimalusega, et teisi mooduseid enese väljendamiseks ei pruukinud tekstiloojal enam käepäraselt olla. Teisiti öeldes viibis tekstilooja lootuse puudumise tingimustes. Püüan tuua selgust järgmise näite abil.

Tagajärgede suhtes ükskõiksust üles näidates ning vaid lõpptulemust silmas pidades vahendeid valinud, sobitub praeguse töö raamesse näide, kuidas Spordileht sõnas ja pildis hakkas kujundama Artur Adsonit. Pärast sinise töö sissejuhatanud „sõjakäigu“ väljakuulutamist pälvis Adson mitmel juhul Spordilehe tähelepanu, milles kõige personaalsem ilmus kõrvuti „sõjakäigu“ kuulutusega 1923. aasta jaanuaris. Spordileht avaldas kirjanikust karikatuuri koos sinna juurde kuuluva pikema allkirjaga. Muu hulgas öeldakse seal, et Adson „teistsuguste orgaanidega mõtleb kui harilikud surelikud“,²²⁹ misjärel luuakse mulje, justkui soovivat kirjanik, et tema auks ausammas püstitataks. Omaenda lennukast kujutlusvõimest haaratuna püüab Spordileht seejärel lugejale juba selgeks teha, kuivõrd naeruväärne selline soov on, panemata muidugi tähele, et sellist soovi Adson väljendanud polegi. Niisiis põletab Spordileht sildasid küll ülima rahulolutundega, kuid võttes toeks Gadameri õpetuse, võib selles aimata muude valikute puudumist: „Mitte alusetult on üteldud, et millegi ironiana käsitlemine pole tihti midagi muud kui interpreedi lootusekaotamisest tulenev tegu.“²³⁰ Lootuse puudumine võib ühtmoodi väljenduda ironias Adsoni vastu, kui ka vastutustundetuses, mis ilmnes kirjanike ja massimõrvari meelevaldses võrdluses.

Aga mitte alati pole spordikirjutus sedavõrd hoolimatu, mitte alati ei väljendu tema hääles rõhutatud üleolevus, väljakutsuv põlgus teise suunas, mitte alati ei piira teda valikute puudumine. See teadmine ilmutab end kõige paremini just praeguse aladiskursuse raames. Senise äratundmise pealt hinnates on Spordileht poleemilistesse aruteludesse sisenenud emotsionaalselt laetult, kuid samaaegselt peab möönma, et selline seisund on ka omamoodi tasakaalutu. Ilmeks tuleb see tekstides, kus enesekriitikast vabastatud pursked, nagu äsja nähtus, vahelduvad viimistletud mõtiskluste käigus tehtud järeldustega, millesse on kaasatud range veendumus omaenda eksimatuse võimatusest. Taoliste arutelude väärtus ilmneb nüüd aga juba tulemustes, milles kogu senine spordikirjutuse loodud tekstiline enesekaitse uuele platvormile asetub ning vastuhaku sellele senisest märkimisväärselt keerulisemaks muudab. Üks sellistest juhtudest väärrib praeguse aladiskursuse raames

---

²²⁹ Arthur Adson, *Spordileht* 2/1923.

²³⁰ **H.-G. Gadamer.** *Hermeneutika universaalsus*, lk 266.

eraldi tähelepanu, kuna enesesse vaatamise kõrval sõnastatakse ka keha ja hinge koosolemise vajalikkuse tingimus Eestile ajaloo-omases võtmes.

Kuigi praeguse töö eesmärgiks pole artiklite autoritele viitamine iseenesest, tuleb siinkohal siiski mõningast kahetsust tunda, et jutuks võetava mõtte autor ajaloo jaoks kaduma on läinud. Viidatavast tekstist lähtuv tõlgendus väärriks sel korral algteksti autorile osutamist juba ainuüksi seepärast, et võimaldaks historiograafilisi jälgi mööda liikudes selgeks teha, kas konkreetne idee jäi autoril hetkesähvatuses või on tegemist tema programmilisema seisukohaga. Kuid nagu öeldud, on teksti autor vähemalt siinkirjutajale teadaolevalt kaduma läinud.

Kõnealune artikkel ilmus 11. aprillil 1922. aastal avaldatud numbris pealkirja all „Kevadine spleen. Tõukekuul“, milles autor väljendab muret, et kaasajas puudub inimene selle sõna täiuslikus mõttes. Lugejat veendakse, et täiuslikus inimeses väljenduks austus teiste vastu, see inimene suudaks üldsuse heaks loobuda isiklikust kasust ning teda iseloomustaks hingeline tasakaal. Autor aga sellist täiuslikkust oma tänapäevas ära tunda ei oska: „Väiklus, närusus ja omakasu igal sammul, kõrgemast võimumehest kuni uksehoidjani ja kaabakani. Koolis, kodus, kirikus, poliitikas, kirjanduses, kunstis, spordis jne, jne. [...] Õpetlane saab matemaatikuks, kirurgiks; sportlane kiirjooksjaks, kuuliloojaks; kunstnik-kirjanik imazhinistiks-ekspressionistiks, kuid inimeseks ei keegi.²³¹ Nimetuks jäänud autor visandab siin oma arusaama kollektiivsest väärtusruumist, kus iga pisemgi liige selles üksnes tänast päeva silmas pidades iseendale elab. Homsele mõtlemine eeldab aga ühtehoidmist, koostööd, üksteisega arvestamist ehk kõike seda, millest ka spordikirjutus ise sageli ei hooli ning mis viimati Adsonit kujutlevas töös väljendus. Praegune nimetu autor tundis selle ära: sportlane kiirjooksjaks, kuuliloojaks, aga mitte inimeseks.

Tuleb aga möönda, et kui autor jääks üksnes oma kujundliku väljendusviisi juurde, täidaks tema töö sügavama ühiskondliku tunnetuse tabamisel üksnes joonealuse viite suunavat rolli. Oma kaasajas mõistetuna võiksid need olla abiks dekadentlike meeleolude läbivalgustamisel, kuid tekstile omaväärtuse leidmine nõuaks juba pingutatud fantaasiat. Sellist etteheidet autorile praegusel juhul aga teha ei saa, kuna kirjatöö jätkus paigutatakse probleem Eesti omakultuuri raamistikku ning jõutakse äratundmiseni, mis suunab arutelud spordi üle juba täiesti uuele semantilisele tasandile. Autor ütleb: „Meie oleme põlluharija rahvas, oleme loonud poolesaja aastaga kultuuri, saavutanud iseseisvuse – oleme

---

²³¹ Kevadine spleen, *Spordileht* 14-16/1922.

kangelased. Peame korjama oma esiisade labakindaid, vöödilisi vöörihme ja kaljakanne, et tulevastele põlvedele mälestust jätta. Ja kuulmatult käib ringi hüüe: kasvatage inimest. Ori ei mõista oma kehast lugupidada, veel vähem hingest, mida näha ei olegi.²³²

Orjamentaliteedile viitamine, sellest kinni haaramine, selle omakasu eesmärkidel ärakasutamine võiks Eesti ajaloos moodustada omaette uurimisala, millele praegu keskenduda pole võimalik, küll aga tuleb hetkel tähelepanu pöörata asjaolule, et selline võte võetakse kasutusele Spordilehes, mis juba iseenesest ei saa jätta kahtlust, et vaba inimese keha-olemisse peab osana kuuluma ka sport. Sama motiiv on Spordilehes tuvastatav mitmel juhul. Veel samas numbris avaldab Spordileht autorinime „Vana“ neljasalmilise luuletuse „Noorte deviisid“, mille esimeses salmis öeldakse: „Põlvekaapimist ja orjameelsust mina vihkan/ Iseseisvat väärtust aga ülistan/ Laimja libekeele ettetükkimist ma põlgan/ Ausa töö eest aga ausat palka nõuan.”²³³ Samal perioodil võetakse orjateemaatika üles ka mujal: „Siin tuigub subjekt tuhmi silmadega ja nüri mõistusega, kelle huvid loomaliste tarviduste ringist, ihad kõrtsulauast kõrgemale ei ulata, säääl leiame vaimurikka uurija ehk ülesleidja töötamas oma ülesande kallal, kelle silmades läigib võitlus tundmata jõududega. Meie näeme ühelt poolt tuimust, madalust ja alatut orjameelsust ilma vähemagi looduse-, kunsti- ja ilutunde sädemeta; teiselt poolt vabavaimlist peent takti ja südamelahkust, kõrgehinnalist kunsti ja idealismi, mis igal äratusel reageerib ja silmades vaimustustulena läigib.”²³⁴

Spordileht surub oma veergudel läbi ideed, et sporti tõrjuv keha ei saa olla vaba, muutes selle omaniku orjaks, kusjuures viimasena toodud näites visandatakse arusaam, et sellisena ollakse ori vabatahtlikult – kõrtsis mandumist ei saa kellelegi peale suruda. Nii ilmneb, et spordi eitamine Eesti omakultuuri raames tähendab pilgu tagasipööramist minevikku, kust kumab vastu orjaaeg, mis XX sajandi kolmanda kümnendi alguseks oli Kreutzwaldi, Jakobsoni ja Hurda vaimust kantuna Eesti ajalootraditsioonis kujundatud perioodiks, millele vaadati tagasi kahetsuse, häbi ja kättemaksuihaga.²³⁵ Orjaaeg oli küll pannud aluse kollektiivselt jagatud eesti loomule, kuid teisalt oli tegemist ajaga, mida ükski

---

²³² Samas.

²³³ Noorte deviisid, *Spordileht* 14-16/1922.

²³⁴ **Vana**. Mõtted spordi otstarbe ja hügeeni üle. Elu on võitlus, Vana, *Spordileht* 5/1922.

²³⁵ Kättemaksu võib käsitleda ühiskonda liitva komponendina. Ajaloolane Toomas Karjahärm nimetab 1905. aastal Balti kubermangudes aset leidnud mõisate põletamislaine ühe ajendina „ajaloolist viha“, lisades, et seda kandsid baltisakslaste vastu nii linnatöölised kui maainimesed kõigist ühiskonnakihtidest. Vt **T. Karjahärm**. Mõisnike kahjud 1905. aastal, *Tuna* 2013/2, lk 57-58.

kaasaegne isiklikult kogeda ei soovinud. Muidugi tuleb taoliste hoiakute väljakujunemine paigutada oma aja teoreetilis-ideeliste veendumuste raamistikku, mis alates Montesquieu´st ja sealt edasi Herderist oli loonud arusaama rahvaste psühholoogia võimalikkusest, mille otsingutega tegeleti ka Eestis ning mille pinnalt loodi mitmed elujõulised rahvuslikud narratiivid.²³⁶

Orjamentaliteedile osutamisele oli spordikirjutus loonud matemaatilisele täpsusele pretendeeriva võrrandi: pole sporti, pole vabadust; pole vabadust, tähendab olla ori. Spordieitajat ootas salakavalalt üles seatud semantiline lõks.

2.7. Juhtumianalüüs (1): Eesti staadion

„Ajad muutuvad ja inimesed ühes nendega.²³⁷ Nüüd kurdavad isegi maakondade sportlased tihti, et raske on läbi saada, et ei ole platsisid, ega häid võimalusi ja räägivad kohalikkude omavalitsuste vastutulematusest. Aga tsirkus ja kino, mitte see kino mis oma võidukäiku Euroopas teeb, vaid halb kino, mis silmad virvendama ajab ja naerma paneb kõige traagilisemal kohal, need siginevad hästi.“²³⁸

Jättes hetkel kõrvale seni tähelepanu keskmes püsinud ideed kui sellised, spordivaldkonnale kaitset pakkuma pidanud kirjutuse rohkem või vähem usutavad fantaasiad, ning püüdes tunnetada kahe jalaga maa peal seisvat sportlast, tirivad siin uuritud tekstid nähtavale ka sportlaskonna argised olmemured, mis esimeses järjekorras väljenduvad kasinates sportimistingimustes. Spordilehele on teema arusaadavalt väga oluline, kuid spordi haprast ühiskondlikust positsioonist tingituna otsitakse ka

---

²³⁶ Üks elujõulisemaid neist on seotud „eesti jonn“ mõistega, mida oma magistritöös „Rahvuspsühholoogia ideed 1930. aastate Eestis“ (Tartu Ülikool, 2015) on käsitlenud Liisi Veski, kes praeguse töö raamesse sobitvalt on spordi kontekstis leidnud jonnist kõneldavat 1939. aasta Eesti Mängudega seonduvalt. Veski viitab 1939. aastal Uudislehes avaldatud humoreskile, milles autor „eesti jonnist“ kõneldes ironiseeriva positsiooni võtab. Muu hulgas öeldakse: „Eesti Mängude korraldamisel on seda kuulsat „eesti jonn“ harrastatud enam kui ühegi teise sellise suur ürituse puhul. Kolm aastat omavahelist kauplemist, vägikaikavedamist ja jonnimist korraldamise üle ja tulemuseks — kolm tundi võimlemist.“ Vurnapats (ajakirjanik Jaan Kask), „Eesti Mängud – eesti jonn!“, *Uudisleht* 16.01.1939.

Eesti Mängude näol oli tegemist Eesti Spordi Keskliidu 1934. ja 1939. aastal korraldatud võimlemis- ja spordiüritusega, mille hilisem ajalookirjutus on lülitanud üldtantsupidude traditsiooni. Nii võib lisada, et Eesti Mängude algupäras on äratuntavad panhellenistlike mängude tunnused, millesse ei olnud kaasatud mitte üksnes sporditegevus, vaid sellesse võisid kuuluda ka võistlused, mis peeti muusika-, kirjandus- või kunstivaldkonnas. Vahest pole üleliigne märkida, et 1912. aastal Stockholmis peetud mängudel pälvis võidu ka mängude ellukutsuja Pierre de Coubertin, kes võitis esseekirjutamise võistluse.

²³⁷ *Tempora mutantur, nos et mutamur in illis*. Ladinakeelne tsitaat XVI sajandist.

²³⁸ A.K. Väike veste, *Spordileht*, 25-26/1922.

sportimiskohtade vajalikkuse tõestamiseks selgitusi valdkonnaga otseselt mitte seotud maailmadest, mis eespool visandatud said.

Olen töö käigus saanud kinnitust, et Harald Tammeri juhitud Eesti Spordilehe elluviidud sporditegevuse kaitsestrateegiad on loodud kujuteldava tuleviku perspektiivist. Olles 1920ndate aastate alguses nähtusena kultuuris veel küllaltki uus, võeti sporditegevuse kaitsel sisse positsioon, mis paigutas spordihääle tulevikku. Sporti asuti kujutlema platvormina, mis suudab globaalse katastroofi ääreni jõudnud inimkonna esmalt päästa hukust, et seejärel see kollektiivse õitsenguni juhatada. „Ajad muutuvad ja inimesed ühes nendega,“ öeldi praeguse alalõigu sissejuhatuses, millest kumav veendumus oma eksimatusest lubab taas kord ära tunda spordikirjutuse oma ajast eesolemise kujuteldava kogemuse.

Tallinnasse Kadriorgu planeeritud staadioniga seonduv annab praeguse töö raames võimaluse osutada veel ühele olulisele spordivaldkonna sisemisele veendumusele. Nimelt võttis sport ja selle juhtimine Euroopas, sealhulgas Eestis, oma esimestel kümnenditel suuna tsentraliseerituse poole, erinedes sedasi Põhja-Ameerika traditsioonist, kus isegi ühe spordiala piires võis samaaegselt tegutseda mitu konkureerivat samaväärset elujõulist initsiatiivi ning millesse suhtuti nii kaasajal kui ka hilisemas ajalookirjutuses kui millessegi loomulikku.²³⁹ Arusaadavalt ei ole praegu eesmärgiks kahe erineva traditsiooni kõrvutamise iseenesest, kuivõrd juhib viitena üksnes tähelepanu, et spordi absoluutselt tsentraliseeritud juhtimises pole midagi sellist, millesse peab suhtuma iseenesestmõistetavusega.²⁴⁰ Spordilehe tekstides on taoline iseenesestmõistetavus

---

²³⁹ Põhja-Ameerika ja Euroopa spordihistoriograafia traditsioonides ilmneb konfliktide kirjeldamisel ja mõtestamisel suurim lõhe majanduslikest huvidest lähtuvate küsimuste puhul. Professionaalse pesapalli näitel saab öelda, et valdkonna (majandusliku) võimuvõitluse ajaloos on kujundatud hoiak, et konfliktid erinevate osapoolte vahel on spordis niisama loomulikud nagu ühiskonnas tervikuna ning konflikti sattunud osapoolte eesmärgid on ka ajalookirjutuses selgelt jälgitavad. Seevastu Euroopa spordiajaloo traditsioonis (ka Eesti omas) on spordiga seonduvad majanduslikud küsimused surutud ajalookirjutuse äärealadele. Selle asemel keskendutakse enam spordiga seonduvatele identiteediküsimustele.

²⁴⁰ Peamist põhjust keskjuhitud spordiliikumise tekkel tuleb esmalt hakata otsima Pierre de Coubertini olümpiamängude struktuurist, mis juhuste kokkusattumise tulemusel mõne aastakümne jooksul spordimaailmas kinnistuda suutis, mida aga võib mõista ka läbi sellesama spordimaailma tekkimise. Coubertini mängude aluspõhimõtteks oli riikideülene koostöö, mis niimoodi juba üksnes sujuvat kommunikatsiooni silmas pidades igas konkreetses riigis konkreetset fikseeritud kontakti eeldas. Taoliste kontaktide ehk riigisiseste spordiinstitutsioonide teke vaadelduna läbi konkurentsiperspektiivi pole aga Euroopa spordikirjutuse traditsioonis suuremat tähelepanu pälvinud. Ühe erandina võiks küll osutada võimuvõitlusele Prantsusmaa jalgpallis, kus maailma jalgpalliorganisatsioon FIFA oma sealse kontakti ehk kohaliku alaliidu liikmeskonna hulgas 1910. aastal välja vahetas. Too episood lubab end ajalookirjutusest mõnel juhul tuvastada. Klassivõitluse diskursusesse paigutatuna tuleb XX sajandi esimesi kümnendeid silmas pidades nimetada ka nn

võimalik muidugi ära tunda, kuid küllap kujunes selline hoiak välja tahtmatult, sest kuuludes keskjuhitud spordisüsteemi, ei osanud Spordileht teistsuguseid arenguteid tõenäoliselt ette kujutada. Sel viisil sõnastatud väitele saab kinnitust otsida ka siin fikseeritud aladiskursuste ühise nimetaja kaudu, mis väljendub idees, mille järgi on sport ühiskonna jagatud kultuurivara, mille heakäiku tuleks igapäev panustada, nagu ka osa saada spordi pakutavatest hüvedest. Ja kui ilmneski olukordi, kus spordijuhtimises võis tuvastada kehtivate struktuuride lagunemist, siis Spordilehes ei vaadatud sellele mitte viltu, vaid kohati jääb mulje, et seda ei osatud isegi ära tunda. Meenub juba viidatud Tammeri nõrdimus 1922. aasta lõpust, kui ta kritiseeris haridusministeeriumi rahajaotuse põhimõtteid spordile: „...kingitakse spordi edendamiseks määratud summad skoudi sõpradele, mingisugustele üleöö tõusnud „rahvaliku spordi“ juhtidele ja paberil asuvatele ühingutele.“²⁴¹ Mulle mõistetavalt ei põhjusta sellist reaktsiooni mitte valdkonnasisene konkurents, vaid pigem tajun selles Spordilehe veendumust, et vastaspool, kuulumata keskjuhitud spordiliikumisse, ei kuulu seeläbi ka spordivaldkonda, ega saa sellesse ka omaenda valitud teed pidi siseneda.

Ühtse, keskjuhitud ja jagatud hüvede perspektiivist vaadatuna avaneb ka Kadriorgu planeeritud staadioniga seonduv, mille eestkõneleja positsiooni Spordileht haaras ning mis sel moel kuulub väljaande esimeste konkreetset väljenduvate projektide hulka. Et staadioni näol on tegemist kollektiivselt jagatud ühiseväärtusega, sellele osutab spordiringkondadest välja kasvanult ka projekti nimi – Eesti Staadion. Nii ei jätnud spordikirjutus mitte midagi juhuse hooleks, mis tähendab, et iga eestikeelne inimene, kes staadioni arengulooga tutvust sattus tegema, pidi vältimatult tajuma ka midagi isiklikku.

Juhtumianalüüsi sobib jätkata eelpool viidatud artikliga „Eesti Staadion“ (42-43/1922), ja seda praegusel juhul mitte niivõrd artikli sisust tingituna, kuivõrd artiklile järgnenud toimetusepoolse järeلمärkuse pärast. Nimelt ilmneb, et kirjatöö autor A. Stömling on toimetuseväline inimene, mis aga toimetuse silmis artikli väärtust suurendas. See selgub artikli järeلمärkuses: „Eelolev kirjutus on tulnud avaldamiseks Spordilehe lugejate ringkonnast. Toimetus andis kirjutusele ruumi, mis näitab, kuidas laiemates sportlistes ringkondades sportlisi päevaküsimusi jälgitakse.“²⁴²

---

töölisspordi iseseisvat toimimist ühes omaenda organisatsioonide, kommunikatsiooni ja võistlustega, kuid sellisena puudus sellel absoluutse ühendaja eesmärk, kuna liikumise alus tugines oma liikmeskonna valimisel välistamiseetodil.

²⁴¹ H. Tammer. „Rahvalik sport“ Vestelised tõsiasjad, *Spordileht* 42-43/1922.

²⁴² A. Stömling. Eesti staadion, *Spordileht* 42-43/1922.

Heites kõrvale spekulatsiooni, et tegemist oli toimetusepoolse trikiga ning A. Stömlingi nimelist isikut reaalselt ei eksisteeri ja tegemist oli hoopis mõne toimetuseliikme poolt kirjutatud artikliga, annab toimetus üheselt mõista, et jutuks olev teema on tähtis, kuna see on ühiskonnas kinnistunud. Aga juhul, kui A. Stömlingi nime taga varjab end tõesti mõni Spordilehe toimetuse liige, muutub esitatud väide veelgi õigustatumaks. Spordilehele oli oluline esitleda teemat sellisena, nagu viibiks see ühiskonnas täiesti loomulikuna, kuna seeläbi suudeti veidigi varjata omaenda agendat, mis vastasel juhul võinuks tuua nähtavale kitsa ühiskonnagrupi huvide kaitsmise. Just selles valguses võimendub toimetuse järelsõna teises pooles öeldu: „Toimetus on staadioni küsimuses seisnud ootaval seisukohal, kuni lõpulikult vahekorrad [Eesti] valitsuse, hobustearendamise-armastamise seltsi ja spordiliidu vahel selguvad.“ Öeldu väärleb osutamist põhjusel, et kuigi Spordileht lubab jääda „ootavale seisukohale“, minnakse staadioniküsimusega juba järgmises numbris hoogsalt edasi.

Sõna antakse autorile, kelle kohta on teada üksnes initsiaalid L.T. Sellelt autorilt ilmub teemakohaseid seisukohavõtte läbi mitme numbrini ning isegi juhul, kui tegemist oli taas toimetusevälise kirjutajaga, mille kohta vastav märge küll puudub, ei muuda see fakti, et kuigi Spordileht väljus enda kinnitusele diskussioonist, jäi „ootavale seisukohale“, siis tribüüni pakkujana muutus siiski ka ise aktiivseks tegutsejaks. Taoline tegutsemine viitab taas motiivile, mille kaudu püüti spordiga seonduvat näidata loomuliku ja enesestmõistetavana, ning seeläbi ka ühiskonnale vajalikuna.

L.T kirjutab: „Meie sportlased, kes ju niipalju riigi rajamise juures ja tema tutvustamise alal väljamaal, kui ka suurte eelseisvate riikliste tööde teostamisel ja riigi kaitsmisel kasulikud on ja saavad olema, oleks vist õigustatud sarnase väiksegi vastutuleku pääle, niihästi riigi- kui ka linnavalitsuse poolt.“²⁴³ Juba osutatud A. Stömlingi artiklist leiame lisa: „Praegu, kus meil Eestis on hulk spordi seltsi asunud ja asumis, on riik moraalselt kohustatud neid toetama nende keskesituse kaudu,“ seejuures peetakse esimese kohustusena silmas riigi toetust staadioni rajamisel.²⁴⁴

Nagu nähtub, jõuavad autorid siin äratundmisele, et arutelud ei peaks keerlema mitte selle ümber, kas spordil tuleks ise millegi suunas sirutada, ise midagi paluda, kuivõrd selles, et sport lihtsalt peaks vastu võtma selle, millele tal moraalses mõttes täielik õigus

---

²⁴³ L.T. Eesti staadioni loomise puhul, *Spordileht* 44-48/1922.

²⁴⁴ L.T. Eesti staadion, *Spordileht* 42-43/1922.

on. Kirjutus püüdis kaaskonda veenda, et riik oli spordile võlgu ja see võlg ootas tagasimaksmist.

Kollektiivsele õiglustundele ehk moraalsele aspektidele rõhumine pole taktikana ainus enesekaitsevorm. Mõnevõrra pingutatult võib spordikirjutuse fantaasiarikka tekstimassi peenemaid kudesid lahti harutades tuvastada neist näiteks ka keskkonnakaitsele osutavaid elemente, muret inimese elukeskkonna pärast, mis Euroopa kollektiivses teadvuses hakkas idanemise märke ilmutama alles pool sajandit hiljem. Nimelt lisab L.T ühes teises kohas: „Nagu hiljemalt kuuleme, on Eesti Lauljate Liit kavatsenud Spordiliidule määratud Rohelist aasa kasutada alalise helikoja ehitamiseks. Sarnase suure ehituse mahutamise Kadrioru, mille alla kuuluks umbes 2 dessatini maad, rüvetaks looduse ilu ja tooks enesega ühes ka teiste ehituste asetamise näituse otstarbeks sinna, – mis lõpulikult selle osa Kadriorust, kui jalutuskoha, rahvale kättesaamatuks teeks. Võiks ju sarnase suure ehituse, mis lauljatel tarvitada võib olla 10 aasta jooksul ainult kord, mujale asetada, kas või n. n. Politsei ogorodile – kus ta pääle muu lähedalt turuhoone ülesandeid võiks täita.“²⁴⁵

Millele toetub väide, et lauljatel helikoda kümne aasta jooksul vaid korra vaja läheb, selle jätab autor enda teada. Aga nagu juba varem nähtud, võideldi oma õiguste eest vahendeid valimata, kus argumentide aluseks polnud mitte niivõrd reaalsed ja üheselt arusaadavad elutegelikkused, kuivõrd kujuteldava tuleviku äranägemisest küllastunud fantaasia. Kuna sellisena ei hoolinud taoline fantaasia enda suhtes tehtavast kriitikast, paisati kaitseteksti häbenematult kõik konkreetsel hetkel sobivad ideed, mis viimati toodud näite puhul tähendab samas ka seda, et nii nagu ei saanud teksti loojal olla kindlat veendumust lauljate tegelikest soovidest ja võimekusest, ei tasu ka tõsimeeli hakata otsima läbimõtestatust autori murest „looduse ilu“ pärast.

L.T on aktiivne autor. Pool aastat pärast viidatud artiklite ilmumist avaldab Spordileht tema nime all uue kirjatöö, milles öeldakse: „Ta liigub [staadioni ehitus]. Vaatamata selle pääle, et boheemlased väärjüngritega sõjakäiku spordiväelastele kuulutanud, tungib spordi elustav mõte ikka sügavamale seltskonna rühmitustesse, omale poolehoidu võites.“²⁴⁶ Sel korral ei jäta autor võidukat väidet õhku rippuma, nagu see nii mõnelgi korral juhtunud on, vaid osutab äraleppimisele lauljatega. „Õnnelikult sõlmitud lepingute najal on võimalik kavatsetavaid tribüüne ja jooksuteid rajada juba eelolevaks hooajaks. Lauljate liiduga ühiselt ehitakse arh. Burmanni projekti järel moodsad tribüünid

---

²⁴⁵ L.T. Veel staadioni asjus, *Spordileht*, 44-48/1922.

²⁴⁶ L.T. Staadioni asjus, *Spordileht*, 3/1923.

2.8. Juhtumianalüüs (2): Spordileht, 4. veebruar 1925

Senise töö käigus on mitmel juhul ilmnenu, et kinnihoidmine uurimistöös seatud ajaraamidest pole olnud alati otstarbekas. Et uurimismaterjaliks on valitud ideed, oleks mõistlik tunnistada, et ideed ei allu kunagi kitsalt osutatud aja ja ruumi piiridele ning neid pole võimalik konkreetselt fikseeritud hermeetilistesse ajakapslitesse sulgeda. Kui seda siiski toore jõuga teha üritada, tegeletakse enesepettusega ning tulemus võib väljenduda piiratud seletusjõuga ajaloos. Ajaloolane ei ole kutsutud tegelema inseneriteadusega ning sellisena konstrueeritud ajakapsel jääks igal juhul lekkima. Mitte ükski ajalugu vääriv idee ei teki tühjale kohale, ei viibi seal üksi, ega ka jää üksi. Temas puudub eneseküllasus. Iga tähelepanu pälvinud rida, iga raamat on lõpuks siiski vaid sõlmeke võrgus, nagu täheldas Foucault. Kohe selgitan seda ka praeguse töö tingimustest tulenevalt.

Enne veel tuleb aga möönda, et akadeemilise distsipliinina nõuab ajalugu mineviku-uuringutes ühe komponendina ajalist määratlust ning siin pole pääsu ühelgi kirjutajal. Aga sellest ei tasu lasta end kohutada, sest olgu konkreetse töö ajalised piirid pealegi määratud, on need piirid ometi tinglikud. Sest iga uurimus, iga ajalugu muutub nüüd ise tükikeseks jagatud ajaloovoolus, osakeseks historiograafias. Spordilehe 4. veebruari 1925. aasta number sulgeb küll siinse töö, kuid ei sulge minevikus toimunut, ammugi mitte minevikust inspiratsiooni ammutavat ajalugu.

Mul puudub fikseeritud ajalooline allikas väiteks, et Spordilehe tegijad oleksid vahetult enne kultuurkapitali seaduse vastuvõtmist ilmunud väljaandeid koostades kõnealust sündmust silmas pidanud. Hüpoteesina oleks see vahest ka liiga lennukas, sest Spordileht pidas ka ise oma platvormi liiga hapraks, et mõjutada sellelt sedavõrd konkretiseeritud poliitikat nagu kultuurkapital seda oli.²⁴⁹ Hoopis intrigeerivamalt kõlab aga küsimus, kas 4. veebruari numbri määramine praeguse töö sulgemiseks on metodoloogiliselt kõige sobivam?

Asi on selles, et mõneti võib 4. veebruari numbrit eesti spordiajaloo raames pidada koguni uue ajastu esimeseks ilminguks ning seda põhjusel, et kuigi juriidiliselt kinnitati seadus 5. veebruaril, oli Riigikogu teisel lugemisel seaduse vastu võetud juba 27. jaanuaril. Põhiseadusest tulenevalt polnud 5. veebruaril võimalik enam muudatusi teha, kuna hääletusele läksid üksnes redaktsioonikomisjoni parandusettepanekud. See tähendab, et 4.

---

²⁴⁹ Juba eelpool sai osutatud, et 4. veebruari 1925. aasta rubriigis „Juhatused ja teated“ uurib lehelugeja V. K, miks pole Spordileht oma veergudel kultuurkapitali küsimust käsitanud. Osa vastusest sellele on kõnekas: „Toimetuse on seda üldise ajakirjanduse veergudel teinud, kus sel enam kaalu.“

veebruari numbrit koostades sai Spordileht lähtuda juba teadmisest, et ühiskond oli nende valdkonnale andnud kirjanduse, helikunsti, kujutava kunsti, näitekunsti ja ajakirjandusega võrdse tunnustuse ehk kätte oli võidetud positsioon, mille suunas väljaanne kogu oma senise tegutsemisaja liikunud oli. Hoides aga kinni põhiseaduslikust korrast ning lähtudes 5. veebruari otsusest, millele osutab ka Riigi Teataja,²⁵⁰ ilmneb, et rangelt määratletuna ei saaks lekkeid tekitamata 4. veebruari numbrit konkreetse ajakaplis paigutada, mistõttu jäetakse sellisele katsumusele praeguse töö raames väljakutse esitamata. Nii nagu puudub eneseküllasus 4. veebruari numbris, puudub see ka seda käsitlevas analüüsis siin. Lihtsalt sõlmeke.²⁵¹

Niisiis on 4. veebruari numbrile töö tinglikest ajaraamidest tulenevalt omistatud küll eristaatus, kuid isegi juhul, kui noist ajaraamidest lahti lasta ning koondada peatähelepanu üksnes spordi kaitseks loodud tekstidele, tuleks tolele numbrile osutada kõrgendatud tähelepanu. Põhjuse selleks annab avalehel kahe foto kõrvale paigutatud artikkel pealkirjaga „Sportline kaitsemalev“, milles kirjatöö autorile viitamata jõutakse sporditegevusele väärtusi otsides juba täiesti uut kvaliteeti sisaldava sõnastuseni (fotod toodud uurimistö lõpus „Lisades“).

Fotodest alustades. Esimesel neist on näha metsatukka kogunenud mõnekümnest relvastatud mehest koosnevat gruppi ning foto allkiri ütleb: „Kalevi kaitsemaleva laskeharjutustel sõjakooli laskeplatsil.“ Teisel fotol on tuvastatavad neli laskeasendis lamavat meest, kelle selja taga ilma relvata mees nende tegevust inspekteerib. Foto allkiri: „Kalevi kaitsemaleva kerge-kuulipilduja rühm harjutustel“.²⁵²

Noppeid tolelt tähelepanuväärsest artiklist peab alustama juba pretensioonikast alapealkirjast: „Spordi eesmärk on lodevast massinimesest tahuda terastatud teguinimest. Saavutused kodumaakaitse alal on ülimad rekordid.“ Kuna siinkirjutaja hinnangul on tegemist silmatorkavalt tiheda artikliga, siis soovimatusest lõhkuda selle sisemist loogikat, peab järgnevate ideede paremaks tunnetamiseks osutama mahukamale tsitaadile.

---

²⁵⁰ Eesti kultuurkapitali seadus. *Riigi Teataja*, nr. 27/28. 17. veebruar 1925. nr. 4.

²⁵¹ Praeguse uurimistö ajalise lõpu määratlemise keerukusele lisab jumet ka fakt, et 4. veebruari numbrile eelnevalt oli Spordileht ilmunud 28. jaanuaril ehk päev pärast Kultuurkapitali seaduse vastuvõtmist. Toda numbrit ei saa aga nn uue ajastu esimeseks väljaandeks pidada, kuna tulenevalt toonasest trükitehnilisest võimekusest oli kõnealune number koostatud ja trükitud juba enne seaduse vastuvõtmist.

²⁵² Kalevi kaitsemalev oli Kaitseliidu üks vanemaid üksusi, mis napilt pärast käsitletavat lehenumbrit 17. märtsil Kalevi malevkonnaks nimetati. <https://kalevimalevkond.ee/ajalugu> (vaadatud 20.01.2024).

Autor ütleb: „Meie oleme alati võidelnud selle eest, et sport ei ole ainult *keha* kultuur [Spordilehe kursiiv], vaid on üldiselt indiviidi kasvatav ja niihästi tema füüsilist kui ka psüühilist saavutusvõimet arendav tegur. [...] Ei ole üldist, kõigi rahvastele ühist kultuuri. On rida rahvuslisi kultuure, tõusvaid ja langevaid. Sportlane, kui teatud rahvuslise kultuuri tasapinna produkt, on orgaaniliselt seotud temaga. Juhuslikkudest meeleoludest vabana, hindava, haarava pilguga suudab ta olusid vaadelda ja hädaohte hinnata, mis tema ja ühes temaga teda kandva kultuuri iseolemist ähvardavad. *Ta on seesmiselt sunnitud seda kultuuri kaitsma* [Spordilehe topeltrõhutus]. [...] Meie teame, et meil leidub ka mõningaid sportlasi, kes ei poolda meie väiteid, kes püüavad sporti eraldada üldisest elu ringjooksust, eksklusiivset olemist talle luua ja pilbastel hoida. Kuid uskuge, need ei ole ei suured sportlased, ei ole üldse teguinimesed, need on mannetud mannekeenid, kes spordist kui ka tööst esimesel tuulepuhangul kui kõlkad eemale lendavad. Õnneks ei ole nende arv suur meil ja mida vähemaks ta sportlaskonnas jääb, seda parem. [...] Kodumaakaitse, see on eksam, mis määrab sportlase küpsuse ja väärtuse. Saavutused sel alal on kõigist ülimad rekordid.“

Ideedest tulvil artikli lõpust alustades nähtub, et mõistele rekord antakse juba täiesti uutmoodi sisu, mille kõige tähtsam eesmärk ei saa jääda märkamatuks. Sellega sooviti kaotada rekordiga kaasnenud kõige enam vastuolusid põhjustanud aspekt, millele eespool viidatud sai. Kuna riigikaitstes saab osaleda iga kodanik, avaneb seeläbi igapäevase võimalus saada osa rekordi püstitamise võimalusest. Niisiis kaob rekordi peamine diskrimineeriv tunnus. Rekord pole enam midagi kättesaamatut, mis on püütav vaid vähestele. Vastupidi, rekord on miski, mille poole saab pürgida iga inimene; enamgi veel, tekstiliselt kodumaa kaitse pakituna, peaks rekordini pürgimine olema iga kodaniku kohus, mis samaaegelt peaks olema ühiskonna poolt imetletud. Seejuures ei viita ma imetlusele juhuslikult, kuna imetlus väljendub avaliku tähelepanu kaudu ka kõnealuses Spordilehe artiklis endas.

Sedamoodi selgitatuna luuakse arusaadav ja üheselt tunnustatud ühine eesmärk – kodumaa kaitse. Kui aga peaks leiduma keegi, kes selle eesmärgi kahtluse alla julgeb seada, heidetakse too halastamatult kollektiivselt jagatud hüvederingist välja. Justkui sellekohast eeskujuna näidates demonstreerib spordikirjutus, et ka tema ringkonnas ollakse halastamatu nende suhtes, kes üksnes näiliselt omade hulka kuuluvad: „leidub ka mõningaid sportlasi, kes ei poolda meie väiteid, kes püüavad sporti eraldada üldisest elu ringjooksust... need ei ole ei suured sportlased, ei ole üldse teguinimesed“.

Edasine on aga veelgi põhjapanevam. Spordileht leiab, et „[...] sportlane, kui teatud rahvuslase kultuuri tasapinna produkt, on orgaaniliselt seotud temaga“ ning jõuab seeläbi spordile kaitsekõnet pidades absoluutseid piire kompava väiteni. Ilmneb, et sport on seesmiselt sunnitud oma kultuuri kaitsma. Ei ole üleliigne meelde tuletada, et Spordilehe väidet toonitas kahekordne rõhutus [*Ta on seesmiselt sunnitud seda kultuuri kaitsma*]. Niisiis tuleb edasises arutelus lähtuda uuenenud teadmisesest, et kui varasemalt otsiti sporditekstides oma valdkonna eksisteerimise kaitseks kollektiivselt tunnustatud motivatsioonielemente, banaalsemalt väljendudes argist kasu (riigikaitse, välisilma tunnustus), siis nüüd paigutuvad kõik need elemendid murrupealseteks lugejateks, kuna nimetaja koondava positsiooni haarab „sisemine sund“.

Siin leiab aset oluline semantiline muutus, kuna nii osutatakse juba valikute puudumisele. Sisemises sunnis puudub kalkuleerivus, omasoov, intellektuaalne analüüs, üle õla tagasivaatamise pelglik sund, kuna käimalükkavaks jõuks on loomulik tahe, julgus ja vastupandamatu kirg. Pilk on suunatud üksnes tulevikku, mis oma loomulikkuses peab kaitsma ühiselt jagatud ajalugu, omakultuuri ja seeläbi ka iseseisvustahet. Spordileht veenab, et kõike seda saab realiseerida üksnes „terastunud tegudeinimene“, kelle sport „lodevast massinimesest“ tahanud on. Sellises sõnastuses on juba ära tunda Nietzsche „Übermensch“i ideede mõjud, millest Spordileht sageli kinni haaras.²⁵³

Kuid sellisena avaneb lugejale üksnes osa sõnumist. Spordikuulutuse terviklikkus avaldub alles selle tagurpidi lugemise järel. Sellest järeldub, et ilma spordita jääb tulevik lodeva massinimese kujundada, keda iseloomustavad aga kõik need jooned, mis terasinimesele vastupidised on: defineerimata hirm, omakasupüüdlikkus, enesestõmbumine. Kõik need on aga omadused, mis ei saa kuidagi juhtida inimkonda eemale noist kollektiivsetest vigadest, mis kõigile kaasaegsetele valusalt tuttavad olid.

---

²⁵³ Ühe sellekohase näite leiab Tammeri artiklist „Pariisi olümpiaad — katseproov meie kultuurilisele arengule“, *Spordileht* 20-22/1923, milles autor viitab Heinz Risse raamatule „Spordi sotsioloogia“, kus öeldakse, et „sport uue tuleviku kultuuri sünnitaja, aluspõhi on, mis küll praeguse madala intellektualismi hävitab, kuid uue kõrgema kultuuri asemele toob, mille piire Nietzsche, tahtejõu apostel, oma „Zarathustras“ joonistab. Sellega omandab sport suurema, kandvama tähtsuse üldse kultuurinähtuste hulgas ja sunnib spordisaavutusi suurema tähelepanuga jälgima.“ Nietzsche mõjudest kõneleb ka Roosmarii Kurvits: „Tammer [...] rõhutas vastukaaluks senise traditsioonilise kultuuri langust maailmas (Spengleri „Untergang des Abendlandes“ (1918–1922) oli just ilmunud ja HT-le tuttav) ning nägi pääseteed just nimelt spordis, millest pidi saama uue kultuuri, uue inimese – Nietzsche üleinimese – looja.“, **R. Kurvits**. 1991: lk 102.

2.9 Perspektiivikaid uurimisväljasid: neli teemapüstitust

Siinse töö ülesehitusest nähtus, et mõnel juhul märkisin tähelepanu väärinud järeldused **topeltrõhutusega**, mille alljärgnevalt veel korra eraldi välja toon. Tegemist on mõistagi vaid esmaste visandustega. Piirdun teemadele antava lühikommentaariiga usus, et igapäevast neist on piisavalt iseseisvat sisu väärimaks omaette akadeemilist käsitlust ning mis sissejuhatavate uurimustena saaks asuda Eesti spordihistoriograafia teenistusse. Rõhutades Spordilehe kui siinse töö esmase allika olulisust, jagan usku, et kuna käesolevas töös võeti uurida üksnes väga lühike ajaperiood, annavad mitmed järgnevad teemad viljakaid tulemusi ka üksnes Spordilehe sisule toetudes. Pakun välja neli uurimuspüstitust.

Rekordipüüdlus piirab spordi võimalusi

Muidugi ei saa öelda, et küsimus, miks tekkis vajadus fikseerida spordis rekord, oleks Eesti spordiajaloo tähelepanuta jäänud. Peamiselt on selle üle mõtiskletud aga inimvõimete piire käsitlevas raamistikus, samas rekordi kui kultuurilise nähtuse mõjud ja tähendused ühiskonnale seni tähelepanu pälvinud pole. Nimetades rekordit kultuuriliseks nähtuseks, pean silmas, et selles peavad olema äratuntavad omaväärtused, mida mingi osa ühiskonnast tingimusteta tunnustab ning mille pinnalt luuakse vastastikku tunnustatud suhteid ja sisemist hierarhiat. Praeguse uurimistöö pinnalt on küll juba võimalik väita, et nimetatud perioodil polnud arusaam rekordi hüvedest ühiskonnas üheselt kinnistunud, kuid selle põhjused vääriskid mõne muu töö raames põhjalikumalt läbivalgustamist. Hetkel saab üksnes kinnitada, et kuigi ühiskonnas omistati rekordile suuresti sarnane sisu, omistati rühmiti sellele sageli väga erinev väärtus.

XX sajandi alguses oldi rekordile nii mõiste kui sisuna ühiskonnas kohta alles otsimas ning seda mitte üksnes Eesti kontekstis. Värske ja potentsiaalselt mõjuka kinnituse sellele võimaldab anda mainekate spordi- ja sotsiaalajaloolaste Wray Vamplew´, John McClellandi ja Mark Dyresoni juhtimisel koostatud kuueköiteline spordi sotsiaaljalugu käsitlev antoloogia.²⁵⁴ Nimelt ilmub kuueks perioodiks jagatud ajateljel (antiik, keskaeg, renessanss, valgustusajastu, tööstuslik pööre ja uusaeg) rekordi mõiste üldkäsitluse alles kõige viimases ehk uusaega (alates 1920. aastast) puudutavas köites. Aga ka nüüd peab historiograafilisi arenguid esile tõstes rõhutama, et rekordiga seonduvad kultuurilised aspektid autorite tähelepanu ei köida. Rekordi mõiste ilmneb üksnes sportlikku saavutust

---

²⁵⁴ *A Cultural History of Sport 1–6*. Toimetanud **W. Vamplew, J. McClelland ja M. Dyreson**. Bloomsbury Publishing, 2021-2022.

fikseerivas tähenduses. Ja kuigi varasemaid perioode käsitlevates köidetes puudub rekord isegi sellises tähenduses, kinnitab see ometi rekordi uudsust uusaega käsitleval perioodil iseenesest.

Paigutades probleemipesa taas Eesti oludesse, avanevad isegi praeguse fragmentaarse uuritavuse pinnalt atraktiivsed jätkuküsimused, millel võiks olla suutlikkust avada spordi ühiskondlikku positsiooni senisest sisukamalt. Teemat saab põhjalikumalt käsitleda sporti kaitsvate ja sellele vastu seisvate loomeinimeste tekstide otsesel vastandamisel, mis võimaldaks täpsemalt kaardistada sulesõjas osalenute hulga, mõõta nende kasutuses olnud tribüünide kõlalatust ning uurida vastuvõtjate reaktsioone. Praeguse töö välja pakutud teadmise pinnalt võib väita, et sporti rünnati tema enda vahenditega, toetudes loogilisele alusele, et rekord piirab olemuslikult spordi võimalusi. Kuna Tammeri aegne Spordileht rõhutas rekordi tähtsust spordi üldkäsitluses, muutus rekord sellisena ka rünnatavaks, sest rekord ei saa objektiivselt olla kõigile kättesaadav.

Kindlasti väärrib Eesti kontekstis põhjalikumalt läbikirjutamist ka hüpotees, mis võtaks uurida, kas rekordile osaks saanud kriitika kandus sporditegevusele laiemalt, mis niimoodi võiks siluda teed spordiga seonduvatele avaramatele teemadele, olgu selleks näiteks identiteediuringud. Saades alguse siinse töö aegruumist, väärrib järelemõtlemist, kui sügavale ühiskonna pinda suutsid spordi juured esimese vabariigi ajal tungida, ilma, et mõni suurem või väiksem ühiskondlik raputus neid sealt välja poleks suutnud tirida?

Arusaadavalt tuleb noist küsimustest lähtuv probleemipesa paigutada avaramasse historiograafilisse traditsiooni. Kuna praeguse seisuga on kujutluse minevikus toimunud spordiajaloo tarbeks kinnistanud peamiselt endised sportlased, treenerid ja spordiajakirjanikud, tuleb kriitiliselt üle vaadata, kas kirjutajate isiklik kaasatus valdkonda pole mõneti paratamatult kaasa toonud spordi ületähtsustamise laiemal ühiskondlikul pinnal. Spordiajaloo metodoloogilistele probleemidele sai osutatud eelpool.

Rekordiküsimusega edasi minnes väärrib aga kindlasti lisamist, et mõiste „rekord“ tuleb selgelt lahutada spordiga kaasnevast „võistluse“ ideest, millega oldi tuttavad vähemalt alates antiigist ning mis XX sajandi alguses rekordiga võrreldavat poleemikat esile ei kutsunud. Tulenevalt praeguse töö eesmärkidest siin sellele eristusele eraldi tähelepanu ei pööratud.

Sporti kujutatakse viibivat väljaspool oma aega

Üks võimalus siin toodud teemaga edasiminemiseks avaneb moodsa spordi rahvusvahelise sidususe kaudu, mis ei väljendu mitte üksnes piirideülestes võistlustes, vaid ka kultuuri- ja keelepiire ületavates tekstides. Kuna viimased juhatavad vältimatult Pierre de Coubertini laialivalgunud ideedeni, tasub kaasaegsete olümpiamängude nime all tuntuks saanud võistluste ellukutsuja seisukohad Eesti tingimustes üle vaadata, püüda mõista nende seisukohtade vastuvõtutingimusi, kaardistada ideedele antud hinnangud, nii nagu väärrib tähelepanu ka nende ideede edasiarendamine Eesti omakultuuri raamides.²⁵⁵

Alustada võiks lihtsast tõdemusest, et spordi kujutamine väljaspool oma aega ilmneb Coubertini olümpiamängudega seonduvalt sedavõrd loomulikuna, et selle äratundmine võib küll esmapilgul osutada võimatuks, kuid sellest hoolimata võib sellele osutamine tunduda triviaalsena. Sõltumata hinnangust ei muuda see aga asjaolu, et olümpiaidees puudutab sport ajahorisonte nii minevikus kui tulevikus. Minevikuteljel mõistetuna osutab sellele kõige otsesemalt kinnistunud arusaam „kaasaegsetest olümpiamängudest“, kuna „kaasaegsusele“ saab osutada üksnes mineviku kaudu. Ka põlistati olümpiamängude seos minevikuga Ateena valimise kaudu esimeste olümpiamängude korraldajaks 1896. aastal, ja seda hoolimata olümpiakomitee algsest plaanist valida korraldajaks London.²⁵⁶ Nii nähtub, et valik langes Ateenale kultuuriajaloolistel põhjustel, samas tuleb seda valikut mõista ka konkurentsitingimustest jälgituna, kuna Coubertini ROK-ist lähtuva initsiatiivi püsijäämine polnud oma kaasajas sedavõrd kindel nagu see hilisemast perioodist vaadatuna võib näida. Just Ateena valimine andis võimaluse kõnelda „kaasaegsetest“ mängudest, mida areneva kapitalismi tingimustes võib juba tõlgendada ROK-ile kuuluva väärtusliku kaubamärgina.

Ka spordihääle paigutumine kujuteldavasse tulevikku, millele töö käigus Spordilehe tekstide toetudes osutatud sai, ilmneb äratuntavalt Coubertini ideedes, seda rõhutatult tema rohkelt tsiteerimist leidnud postulaadis, mille kohaselt pole olümpiamängud mitte lihtsalt spordimaailma meistrivõistlused, vaid iga nelja aasta järel asetleidev noorsoo pidu. XX sajandi hakul oli sport rekordiprintsiibis mõistetuna valdkonnana ühiskonnas veel uus, mis läbi omaenda tegevuse samastamine noorsooga mõneti paratamatu. Et nooruse loomulikuks olemise vormiks on edasipüüdlus, sai seeläbi

---

²⁵⁵ Siinkohal väärrib kindlasti äramärkimist 1971. aastal Eesti Kergejõustikuliidu ja Eesti Televisiooni koostöös käivitunud noortesporti propageeriv võistlussari TV 10 Olümpiastarti.

²⁵⁶ **D. Goldblatt.** *The Games: A Global History of the Olympics.* W.W. Norton and Company, 2016, lk 38.

taolised karakteristikud omistada ka spordile, seda eriti rekordprintsiiabis, mis näitab otseselt, et paigalseis tähendab taandumist. Noorte nimel kõnelemises ning nende huvide eest seismisel väljendub suurel määral arusaam ka sellest, milline peab olema ainuõige tulevik ning selle tuleviku kuulutaja positsiooni sport ja spordikirjutus enesele isalgatuslikult ka haarasid. Spordile väärtustähenduste otsimine väljaspool omaenda tegelikku aega kannab selgelt sõnastatavat eesmärki. Praeguse töö katsetuste järel saab väita, et sellisena kaitses sporditekst end kaasaegse kriitika vastu. XX sajandi esimestel kümnenditel uskus sporditekst oma valdkonna viibivat üleminekuetapis. Ühelt poolt ulatusid taasavastatud spordi juured kriitikavabasse antiiki, teisalt nõuti spordile eluõigust tulenevalt tema kaalukast rollist tuleviku loomisel, mis etterutanud ajahorisondilt selgitatuna näitas seda ühiskondlikke konflikte vältida suutva valdkonnana.²⁵⁷

Linna ja maa vaheline vastasseis

Eesti omakultuuri rüpes on küllap ühe elujõulisema reaktsiooni XX sajandi alguse linna ja maa vahelises kultuurilises vastasseisus sõnastanud Ludwig Sander, kes koolivend Tiit Piibelehega viimase jutustuse üle arutledes ütleb: „Mis on kirjanikul linnaga tegemist! Mis kunstiväärilist ainet ta linnast saab! Keda huvitab linnainimese madal hingeelu!“ Eduard Vilde 1913. aastal kirjutatud „Pisuhänna“ tegelaste mõttevahetus võiks olla inspireerivaks tõukeks uurimaks ka spordivaldkonna ühiskonda sulamise katseid ning sellega seonduvaid reaktsioone linna ja maa ideelisest vastasseisust.

---

²⁵⁷ Spordi kujutlemine väljaspool oma aega on Eesti spordiajaloo tuvastatav ka muudel perioodidel. Taasiseseisvumise järel on seda kõige mahukamalt praktiseeritud jalgpallikirjutuses, mis lähtus huvist, miks taandus jalgpall nõukogude okupatsiooni tingimustes võistlusalana teisejärguliseks. Nois tekstides kirjeldati, kui populaarne oli jalgpall kirjeldusele eelnenud ajal, lisandusega, et nii saab see olema ka tulevikus. Taoliselt konstrueeritud ajateljele paigutatuna oli võimalik põhjendada ja õigustada kõiki teksti loomise kaasajal ellu viidud reaalseid otsuseid jalgpalli juhtimises. Vt **I. Schwede**. Õhtu Vaapo Vaheri seltsis, *Jalka*, 2014/5. Autor annab selles ülevaate Vaapo Vaheri 1990ndatel aastatel ajakirjas Sporditäht avaldatud artiklite kogumist, milles Vaher kuulutab peagi saabuvat jalgpalli võidukäiku. Artikleid kommenteerides toob Schwede ka välja, et „Vaher tõstab esile jalgpalli teadlikku sidemete otsimist oma sõjaeelse ajalooga, sellega järjepidevuse sõlmimist ja sellest samast järjepidevusest jõu ammutamist.“ Schwede lisab, et jalgpalli suhestatus minevikuga on orgaaniline: „Kolmandat aastat kannavad Eesti karikavõistlused sõjaeelse iidoli Evald Tipneri nime. Mullu anti aasta treenerile Albert Vollrati auhind [juhendas veerand sajandi jooksul jalgpallimeeskondi Eestis, Ungari, Hispaania ja NSV Liidus].“ Kuna autor moodustab valdkonna orgaanilisust tol hetkel ühekordse sündmuse pinnalt (Vollrat), väärriks Eesti spordihistoriograafia rikastamise huvides küsida, millistest kultuurilise järjepidevuse ja sotsiaalse tahte elementidest osutatud orgaanilisust koosnes. Sellist uurimistööd ette võttes sooviks praeguse töö metodoloogias mõjutatuna ära tunda, et sellesse on teoreetiliste mõistena kaastatud ka uuritavate autorite hääl, kavatsus, fookuse suunamine ja narratiiviloome.

Teema potentsiaal avaneb äratundmises, et sport, tuginedes siin töös läbiuuritud kitsale ajaperioodile, esitles end üheselt ja varjamatu uhkusega linnakultuuri nähtusena. „Meie kultuurelu on küla või alevi ajajärgus,“ kirjutas Tammer,²⁵⁸ andes sellega mõista, et linnakultuuri tingimustes tekkinud moodsas spordis ilmnevad märgid tulevikust juba kaasajas. Linna hüved pidid väljenduma jätkusuutlikkuses. Linn pakkus pesa inimressursi ja tolle vahendite säilimisele ja arengule. Linnas kehastus homme päev. Samas mõistab Tammeri-aegne spordikirjutus ka ise, et tormiliselt areneva ühiskonna raamidesse paigutatuna on linnas kui sellises tuvastatavad ka dekadentlikud ilmingud. Lihtne on osutada, et linn purustab senised sotsiaalsed, majanduslikud ja kultuurilised suhted. Ja siin käibki spordikirjutus välja idee spordist kui töökindlast vahendist uute ühiskondlike suhete rajamisel. Sporti hakatakse kirjeldama lahendusena lagunemisele, sport on miski, mis annab aluse uute identiteetide loomiseks.²⁵⁹

Ühe sellekohase näitena vahendab Spordileht Risse seisukohti: „Suurlinn, laadani langenud, hävitab tänapäev tuhandeid eksistentse mitte ainult masinate, vaid mürgituse läbi. Seda ei näe aga meie. Näeme arvutuid poliitilisi parteisid, purelevaid tuhatkord mäletsetud põhimõtete ümber. See millega nad aega viidavad ja kodaniku tulutu osavõtt sellest nimetatakse poliitikaks.“²⁶⁰ Autor ütleb, et linnaelu rüpes tekivad küll arvukad kunstivoolud, kuid nimetab neid pühenduvat üksnes tühisele snobismile. „Selle „suursuguse tegevuse“ kompleksi nimetatakse kultuuriks, ilma et selle üle naerda tohiks.“²⁶¹

Spordileht näitab, et linnakultuurist lähtuvate ilmingute hulka ei kuulu mitte üksnes sport, vaid ka „arvukad kunstivoolud“, mis pakkumata linna poolt lõhutavatele sotsiaalsetele suhetele lahendusi, jäävad siiski väljapoole ühiskondlikult aktsepteeritavat kriitikat. Sport seevastu pakub küll lahenduse, kuid jääb sellest hoolimata kriitika märklauaks. „Massid hakkavad sportima. Vaimujuhid aga imestavad omakord. Ons nemad võinud kuidagi eksida? Oh ei, muidugi mitte. Liikumine tembeldakse vaimuvastaseks. Ta on toores, talupoiste jaoks, on lapsemäng ja ei oma mingit tähtsust.“

---

²⁵⁸ **H. Tammer.** Gladiaatorlik sport, *Spordileht*, 1/1923.

²⁵⁹ Spordi mineviku-uuringutes väärub osutamist potentsiaal, mis tuleneb XX sajandi mõjuka sotsioloogi Norbert Eliase töödelt ning millele on osutanud inglise ajaloolane Peter Burke. Ta ütleb, et Eliase teostest tuntakse ainult õukonda ja lõunalauda puudutavaid uurimusi, samas kui mitmed muud teemad, sealhulgas tema uurimused spordist on jäänud tähelepanuta. Vt **P. Burke.** *Mis on kultuuriajalugu?*, lk 84.

²⁶⁰ Spordi sotsioloogia, Heinz Risse samanimelisest brošüürist, *Spordileht* 40-41/1922.

²⁶¹ Samas.

Autor teab lisada, et pikkamööda hakkavad vaimujuhid tundma endid aujärjelt tõugatuna: „Ja õigusega. Ollaksegi seda. Meie ei vaja ühtki esteetilist lobisemist, meie vajame vaid tahtejõudu. Seda ei looda aga ei literaatide kohvikus, ei kabarees, ei tantsusaalis, vaid spordiväljal.“²⁶²

Nii nagu juba korduvalt nähtud, paigutab spordikirjutus oma selja taha „massid“, kelles ideeliselt peaks väljenduma ühiskondlik tahe ja väärtused, kes seisab silmitsi sedasama taht ja väärtusi maha suruva vähemusega, keda saab tõlgenda vähemusena seepärast, et nad pole kaasatud massi. Taolised proportsioonid luuakse muidugi meelevaldselt, kuid see ei tähenda, et sedasi sõnastatud meelevaldsuse täpsem defineerimine peaks juhatama teksti sisemiste vastuoludeni. Pigem võib mõelda vastupidi. Ka nähtud autori tekst viitas ümberlukkamisele tugevat vastupanu osutavale spordikirjutuse loogikale kõnelda lugejaga tuleviku nägemisest küllastunud perspektiivist, mis annab edaspidise uurimistöö aluseks põhjendatud ootuse siin viimati esitatud kahe uurimisperspektiivi omavaheliseks kombineerimiseks.

Spordivaldkonna üheks eesmärgiks oli tekstiloome iseenesest

Marek Tamm on aidanud eestikeelsel lugejal meeles pidada XIX sajandi mõjuka ajaloolase Jacob Burckhardti inspireerivat õpetust, mille kohaselt uurib kultuuriajalugu inimmineviku sisemust ja kirjeldab, kuidas inimesed elasid, mida nad soovisid, mida mõtlesid, tajusid ja milleks nad võimelised olid: „Soovitu ja eeldatu on seega sama tähtsad kui toimunu, kujutlus sama tähtis kui tegevus.“²⁶³

Siinse töö raames peab siiski möönma, et range vahetegemine kujutluse ja tegevuse vahel, nii nagu Burckhardt seda mõista laseb, ei pruugi alati selgelt arusaadavalt lahutatavad olla. Minu veendumuse järgi, mida praegu lõpule jõudev töö on pigem kinnitanud kui ümber lükanud, avaldub spordikirjutuse tegevus Burckhardtit järgides kujutluses. Tekst, olles Spordilehe kui trükiväljaande tegu, osutades sellisena toimunule, jääb aga oma sisu kujutluseks. Temas väljenduvad soovitu ja eeldatu, mis Burckhardti järgi vastandub toimunule, kuid uurimismaterjalina on olulised mõlemad.

Praeguses töös omistati Tammerile subjektiline iseolemine, millises valguses väärib laiemal ajalisel pinnal käsitlemist ka Spordileht. Eesti ajaloos on ammu jõutud äratundmiseni, et minevikus ilmunud väljaandeid ei saa käsitleda üksnes oma aega

---

²⁶² Samas.

²⁶³ **M. Tamm.** *Kultuuriajalugu. Kuidas uurida kultuuri?* TLÜ Kirjastus, 2016, lk 140.

representeeriva tumma vahendajana, näha neis omaenda tahtest sõltumatut tekstimassi, millele mineviku-uuringute raames saaks omistada pelgalt allikalise rolli. Nagu ilmneks nende ajalooline omaväärtus üksnes läbi korrektse viitamise, kuid millel endil puudub ajalooline omamaterjal ehk äratuntavad subjektsusele viitavad tunnused.

Kriitiline diskursuseanalüüs koos ideede- ja mõisteajalooga pakuvad välja lähenemisenurga, mis aitab ära tunda, et ka Spordilehe kui trükiväljaande tegu ilmneb tekstis ning omandab seeläbi sotsiaalse praktika sisu, mis tähendab, et mõistetuna traditsioonilises tähenduses pakub sel viisil „tegelikku ajalugu“.²⁶⁴ Spordilehe enda loomepalang ja selles koonduvad ideed peaksid loomuldasa kuuluma ajalukku, mis spordihistoriograafia seisukohast jälgituna on praegusel juhul oluline täheldada põhjusel, et see võib kaasa aidata ajalookirjutajate arusaamale autori kohalolust uuritavates tekstides. Olgu selleks autoriks konkreetne ajalookirjutaja või autorite kollektiiv.

Autori ideoloogilise positsiooni äratundmine pole eesti spordiajaloo täiesti võõras, mis avaldub kõige ilmekamalt nõukogudeaegse okupatsiooniperioodi ajakirjanduse põhjal valminud töödes. Johannes Vedru, kes magistritöö tasemel uurinud Eesti NSV spordielu vahemikus 1946–1959, ütleb: „[Ajakiri] „Kehakultuur“ täitis eriti 1940. aastate lõpus ja 1950. aastatel selgelt ideoloogilisi ülesandeid, mistõttu moonutati selles tihti fakte ja avaldati poliitilisi kirjutisi.“²⁶⁵ Samas on okupatsiooniaegset perioodi käsitledes korduvalt jõutud ka tähelepanekuteni, nagu saanuks spordiajakirjandus okupatsiooni tingimustes teiste valdkondadega võrreldes tegutseda mõnevõrra vabamalt. Indrek Schwede kirjutab doktoritöös Eesti jalgpalli arengutest Nõukogude okupatsiooni tingimustes: „Spordiajakirjandust loeti võrreldes teiste valdkondadega kõige objektiivsemaks toonases NSV Liidus, sest fakte ehk sportlikke tagajärgi on raske moonutada.“²⁶⁶ Endine spordiajakirjanik Raul Rebane selgitab okupatsiooniperioodi spordi suurt populaarsust Spordilehe 60 000-le tiraažile osutades järgmiselt: „Üks põhjus nii suurteks numbriteks oli neutraalne kajastamine, mis jättis mingigi normaalsuse mulje, sest punaste poliitikatekstide vastu oli enamikul tõrge.“ Okupatsiooniperioodil otsis ühiskond spordilt märke, mis viitaks normaalsusele või looks vähemalt mulje sellest, lisab Rebane.²⁶⁷

---

²⁶⁴ Pärtel Piirimäe on juhtinud tähelepanu, et ideedeajalugu on kritiseeritud liigeses elitaarsuses ning sellest tulenevas liiga väheses seotuses sotsiaalse praktika ehk „tegeliku ajalooa.“ Vt **P. Piirimäe**, „Eesti mõtteloo uurimine 21. sajandil“, *Acta Historica Tallinnensia*, 2020, lk 155.

²⁶⁵ **J. Vedru**. *Nõukogulik spordipoliitika Eesti NSV-s stalinismist sula-ajani*, lk 96.

²⁶⁶ **I. Schwede**. *Jalgpalli positsioonist Eestis ja selle marginaliseerumise põhjustest Nõukogude anneksiooni perioodil*, väitekirj, Tartu Ülikool 2021, lk 22.

²⁶⁷ **R. Rebane**. „Ajakirjandusest vene ajal“. T. Lääne (toim), *Oma tsunft*, lk 130.

Mõistes spordiajakirjanduse ülesannet objektiivsete sporditulemuste vahendamise triviaalses tähenduses, on viimast tähelepanek sel moel ka põhjendatud, kuid ometi võimendab taoline tõdemus implitsiivselt arusaama, et spordiajakirjandusse kuulub olemuslikult miski, mis võimaldab seda käsitleda omaenda tahet mitte omava tegelikkuse objektiivse vahendajana. Nagu sai osutatud töö metodoloogia tutvustamisel, muudetakse keel sel moel ühiskonna teenindajaks ning isegi juhul, kui omistada talle seejuures ka ühiskonna loomise roll, väljendub tulemus Rebase öeldu põhjal ühiskonnast tugevasti moonutatud pildis („viitaks normaalsusele või looks vähemalt mulje sellest“). Küllap aitab selgelt tajutatav moonutatus ühiskonna ja seda kirjeldava teksti vahel tabada ka tekstide ideoloogilisust, millele ka spordikirjutus pihta on saanud, kuid käsitledes teemat spordiajaloo historiograafia pinnalt, muutub probleemiasetus kriitiliselt teravaks juhul, kui uuritav tekst juhtub viibima „normaalsuses“. Rebane jätab küll „normaalsuse“ definitsiooni otseselt sõnastamata, kuid on arusaadav, et ta kõneleb „poliitilisest normaalsusest“, mis Eesti riigi puhul väljendub poliitilises iseseisvuses.

Niisiis võib öelda, et kui poliitilises paradigmas on sporditekstide ideoloogilisus ära tuntud, siis ühiskondliku registri vahetudes, mis liigub lähemale kultuurilisele paradigmale ning milles väljendub ka n-ö „normaalsus“, võivad sporditekstide ideoloogiad jääda tähelepanuta. Suurim kannataja seejuures on ajalugu ise, mis mineviku kinnipüüdmisel, mõistmisel, mõtestamisel ja vahendamisel jätab niimoodi kasutamata oma potentsiaalse võimekuse.

KOKKUVÕTE

1920ndate aastate alguse ajakirjanduse põhjal saab väita, et arutelud spordi ühiskondlikust rollist ja selle väärtustest Eestis väljusid esmakordselt otseselt spordiga seotud ringkondades toimunud arutelu piiridest. Põhjuse selleks andis iseseisva Eesti riigi kujunemise käigus välja käidud idee Eesti Kultuurkapitali loomiseks, mille raamesse plaaniti kaasata ka kehakultuur/sport. Ettepanek põhjustas ühiskonnas terava poleemika, mille algatajateks võib pidada kirjanikkonda, kelle hinnangul ei kuulunud kõnealune valdkond traditsioonilisse kultuuriringi ning poleks pidanud riiklikust toetusest osa saama.

Magistritöös suunasin tähelepanu sporditegevuse kaitseks loodud tekstidele. Lähtusin eeldusest, et kui poleemikas vastanduvad pooled lahutada ning uurida ühe osapoole seisukohti eraldiseisvana, võivad väljavalitud tekstikorpuse sees ilmnedu uutmoodi infokillud, milles väljendub avaram arusaam tekstiloojast. Töö allikalise keskme moodustab ajakirjanik Harald Tammeri peatoimetamisel ilmunud Eesti Spordi Liidu välja antud Spordileht, mille peamiste programmiliste eesmärkide hulka kuulus spordi populariseerimine ja propageerimine. Uurimisperioodi moodustas vahemik 1921. aasta lõpust kuni 1925. aasta alguseni ehk aeg, mille otspunkte tähistavad Tammeri peatoimetajaks määramine ning Riigikogus vastu võetud Eesti Kultuurkapitali seadus, millesse oli kaasatud ka kehakultuur/sport.

Esimeses peatükis selgitan teemapüstituse, teoreetiliste aluste ning metodoloogilise valiku tagamaid Eesti spordihistoriograafia taustal, mis paratamatult on määranud ka käesoleva töö ideelised koordinaadid. Annan ülevaate spordiajaloo positsioonide arengust ning jõuan sõnastuseni, mille kohaselt viibib Eesti spordiajalugu ümberkirjutuse ootuse seisundis. Juhin tähelepanu, et Eesti spordiajaloole on omased jooned, mis on ära tuntud lääne spordiajaloo ning mille peamine tunnus väljendub spordiajaloo pikaajalises tõrjutuses akadeemiliselt uurimisväljalt. Spordiajalugu jäi moodsa ajalookirjutuse edenedes harrastusajaloolaste pärusmaaks, kelle meetoditele on heidetud ette madala eneserefleksiooni taset, mis avaldub möödavaatamises teoreetilistest küsimustest ning metodoloogilistest arengutest. Sellised hoiakud võivad juhatada lihtsustatud arusaamani minevikus toimunust.

Töö teoreetilise raamistiku loob kombineeritud metoodika, milles ideede- ja mõisteajaloost laenatud meetodid moodustavad põimituna osa kriitilisest diskursuseanalüüsist. Uurimistöö alusküsimuse „kuidas (uuritav tekst sündis)?“ abil püüan mõista ja tõlgendada tekstilooja kavatsusi, mida tuleb vaadelda paigutatuna

laiemasse ühiskondlikku konteksti. Kriitilise diskursuseanalüüsi raamides on meetodina kaasatud ka tõlgendamine, mille olulise komponendi moodustab hermeneutilise tõlgendusteooria klassiku Hans-Georg Gadameri õpetuse kohaselt uuritava teksti kallal töötava autori enda eelarvamus. Gadameri järgi on eelarvamus tekstide mõistmise eeltingimuseks, mis tähendab, et teksti jääb alati midagi ka tõlgendajast endast. See äratundmine moodustab kogu uurimistöö tunnetusliku raamistiku.

Teises peatükis fikseerin spordi kaitsele asunud tekstide pinnalt neli aladiskursust: 1) sport kui rahvuslik ülesanne; 2) spordi panus omariikluse tekkes; 3) välisilm eeskujuna; 4) sport keha, hinge ja vaimu ühteliitjana. Kuna ideede uurimine, millega magistritöös kõige üldisemalt tegeletakse, pole Eesti spordiajalooos tähelepanu pälvinud, laiendab see võimalust, et töös sõnastatud diskursused leiavad koha spordihistoriograafilisel kaardil, mis pakuvad ühe võimaluse liikuda mineviku mõistmisel usutavama täpsuse suunas. Üks magistritöö autori eelarvamus, mida töö käigus uuritavad tekstid ümber lükata ei suutnud, väljendub tekstidele omistatud ideoloogilistes hoiakutes. Kõikide aladiskursuste puhul on võimalik tuvastada Meie-Nende teljel loodud vastasseis, milles võimendatakse kõike positiivset Meie suhtes, nagu negatiivset Nende suhtes.

Aladiskursuse „sport kui rahvuslik ülesanne“ raames ilmneb, et sporti kirjeldatakse rahvust koondava ning seda distsiplineeriva ja hariva valdkonnana. Sporditeksti kavatsus avaneb mõistmises, et kirjeldades üht valdkonda ühiskonna loomuliku osana, millel on selgelt väljatoodavad hüved selle omakultuurile, luuakse kontekst, mis lubab edaspidi juba igati asjakohaselt eeldada, et ühiskond ka omapoolseid vastuhüvesid pakub.

Aladiskursuses „spordi panus omariikluse tekkes“ hakkab kirjutus esitama omanditaotlust Vabadussõja pärandile, mis lubab välja pakkuda selgituse, et minevikku suunatud identiteedi konstrueerimise aluseks on spordikirjutuse rahulolematu ühiskonna hoiakuga nende edendatavasse valdkonda.

Aladiskursuses „välisilm eeskujuna“ kaitseb spordikirjutus end noorele ja kogenematule iseseisvale Eesti riigile viidates vajaduses õppida vanematelt riikidelt, esitledes oma valdkonda sellekohase eeskujuna. Spordikirjutus kasutab võimalust viidata eeskujuks toodud riikide põhjustatud Esimese maailmasõja järel saadud õppetundidele, rõhutades spordi kui uue eluvaldkonna pakutavaid lahendusi uue kollektiivse katastroofi vältimiseks, mida sõja põhjustatud riikides olla juba mõistetud.

Aladiskursuses „sport keha, hinge ja vaimu ühteliitjana“ avaneb kõige mahukam sporditegevust kaitsev strateegia, milles ühendatakse imetlust vääriv antiik, põlguse ära

teeninud keskaeg ning komplitseeritud kaasaeg, milles viibides usuti teadvat, milline on õige homme. Lai vaenlaste hulk võimaldas spordikirjutusel paigutada nad ühise nimetaja alla, mis tähendas, et samalt platvormilt sai ühtviisi hinnata nii keskaja kehasuretajaid kui kaasaja boheemlaskonda ehk spordikirjutuse kaasaja kõige sõnasõjakamat vastast. Keha, hinge ja vaimu sõnalises ühteliitmisel jõuab spordikirjutus äratundmisele, et vabas kehas peavad olema tuvastatavad kõik kolm kategooriat, sest muul juhul poleks tegemist mitte vaba inimese, vaid orjaga. Selliselt konstrueeritud semantilisi lõkse on spordikirjutus oma vaenlase püüdmiseks üles seadnud ka teistes aladiskursustes.

Aladiskursuste fikseerimisele järgnevalt püüdsin nende osad ära tunda kahe juhtuminäite pinnalt. Esmalt analüüsisin 1922. aastal Tallinnas Kadriorus alanud Eesti Staadioni ehitusega seonduvaid küsimusi. Seejärel uurisin Spordilehe 4. veebruari 1925. aasta numbris püstitatud teemasid, mis oma potentsiaalis oli atraktiivne põhjusel, et päev hiljem võeti Riigikogus vastu Kultuurkapitali seadus.

Töö lõpus esitasin eelneva töö käigus sõnastatud spetsiifilisemad teemad, millel usun olevat piisavalt sisu, pakkumaks uurimismaterjali ka iseseisvana. Diskussiooni vormis pakun omapoolsed sissejuhatavad ideed, kuidas sõnastatud küsimustega spordiajaloo edasi võiks minna. Tõstatan neli teemapüstitust: 1) rekordipüüdlus piirab spordi võimalusi, 2) sporti kujutatakse viibivat väljaspool oma aega, 3) linna ja maa vaheline vastasseis, 4) spordivaldkonna üheks eesmärgiks oli tekstiiloome iseenesest.

ALLIKAD JA KIRJANDUS

I ALLIKAD

Publitseeritud allikad

Spordileht 1921–1925

A.K. Väike veste, 25-26/1922.

A.K. Väike veste, 32-33/1922.

Antson, Alex. Kehakultuur ja kunst, 14-16/1922.

Er. Riiklus ja sport. Pessimistlikud miniatüürid, 42-43/1922.

Jürgenson, Hermann. Kehakasvatus kolme-neljakümne aasta eest ühes tervise normeerimisega, 2/1922.

Jürgenson, Hermann. Rohkem lugupidamist meie Eesti Kalevitele!, 31/1922.

Jürgenson, Hermann. Lähemale klassikaaja kehakultuurile!, 34-35/1922.

Jürgenson, Hermann. Esteetika ja kehakultuur, 44-48/1922.

Jürgenson, Hermann. Naine ja mees spordis, 13/1923.

L. P. Keskkoolide spordiringide liidu asutamise puhul, 17/1922.

L.T. Eesti staadion, 42-43/1922.

L.T. Eesti staadioni loomise puhul, 44-48/1922.

L.T. Veel staadioni asjus, 44-48/1922.

L.T. Staadioni asjus, 3/1923.

Tammer, Harald. Kahesuguselt spordist, 34-38/1921.

Tammer, Harald. Kunst ja sport, 34-38/1921.

Tammer, Harald. Rekordidest, 1/1922.

Tammer, Harald. Kool ja sport, dr. Schaperi ainetel, 3/1922.

Tammer, Harald. Naine ja sport, Saksa spordiõpetaja A. Abrahamile toetudes, 4/1922.

Tammer, Harald. Sport ja sõjavägi. Sportline kasvatus meie sõjaväes, 10/1922.

Tammer, Harald. Sport kui ilmavaade, Joseph Waitzerile toetudes, 12/1922.

Tammer, Harald. Eesti sport Euroopas, 29-30/1922.

Tammer, Harald. Auahnus kui suurim tõukejõud spordis, 38-39/1922.

Tammer, Harald. „Rahvalik sport” Vestelised tõsiasjad, 42-43/1922.

Tammer, Harald. Gladiaatorlik sport, 1/1923.

Tammer, Harald. Meie boheemkonna sõjakäik, 2/1923.

Tammer, Harald. Pariisi olümpiaad — katseproov meie kultuurilisele arengule, 20-22/1923.

Sportlane. Ääremärkused, 4/1922.

Stömling, A. Eesti staadion, 42-43/1922.

Vana. Mõtted spordi otstarbe ja hügeeni üle. Elu on võitlus!, 5/1922.

Vana. Mõtted spordi otstarbe ja hügeeni üle. Elu on võitlus!, 6/1922.

Vilms, Juhan. Isikline ja rühmsport. (Kehakultuuri ülesanded), 29-30/1922.

Arthur Adson, 2/1923.

Juhatused ja teated, 5/1925.

Kevadine spleen, 14-16/1922.

Noorte alalt, 14-16/1922.

Noorte deviisid, 14-16/1922.

Reform kooli kehalise kasvatusel alal Norras, 24/1924.

Spordi sotsioloogia, Heinz Risse samanimelisest broshüürist, 40-41/1922.

Spordi sotsioloogia, Heinz Risse samanimelisest brošüürist, 10/1923.

Sport Riigikogus, 5-6, 1924.

Sport ja riigikaitse. Prantsusmaa sammud sel alal, 32/1924.

Sportline grupp Prantsuse parlamendis, 23/1924.

Sportline kaitsemalev, 5/1925.

Sportline tõus Saksamaal, 7/1922.

Tähelepanemiseks kõigile sportlastele, 3/1922

II KIRJANDUS

Adorf, Aleksander. Viisteistkümmend aastat. *Spordileht* 2/1935.

Andresen, Astri; Elvbakken, Kari Tove. From poor law society to the welfare state: school meals in Norway 1890s–1950s. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2007/5, lk 374-377.

Antons, Kaarel; Voolaid, Kalle. Eesti Spordi Lugu. Greif, 2018.

Ashworth, C. E. Sport as Symbolic Dialogue. Sport: Readings from a Sociological Perspective. Dunning, Eric (toim), *Sport: Readings from a Sociological Perspective*. University of Toronto Press, 1971, lk 40-46.

- B.A.** Igapäewast juttu Tammsaarega. *Waba Maa*, 15.12.1929.
- Baker, William J.** The Making of a Working-Class Football Culture in Victorian England“. *Journal of Social History*, 1979/13, lk 241-251.
- Booth, Douglas.** *The Field*. Routledge, 2005.
- Brett, Annabel.** What is Intellectual History Now?; Cannadine, David (toim), *What is History Now?*. Palgrave Macmillan, 2002.
- Burke, Peter.** Mis on kultuuriajalugu. Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2011.
- Carpentier, Florence; Lefevre, Jean-Pierre.** The Modern Olympic Movement, Women's Sport and the Social Order During the Inter-war Period. *The International Journal of the History of Sport*, 2006/7, lk 1112-1127.
- Christesen, Paul.** Whence 776? The Origin of the Date for the First Olympiad. *The International Journal of the History of Sport*, 2009/2, 161–182.
- Christesen, Paul; MacLean Rose.** The Purpose of Sport. Christesen, Paul; Stocking Charls H (toim), *A Cultural History of Sport in Antiquity*. Bloomsbury Academic, 2021. lk 23-49.
- De Sivers, Fanny.** Filosoof-mässaja Michel Foucault 1926–1984. *Akadeemia*, 1991/6, lk 1240-1255.
- Eco, Umberto.** Reis hüperreaalsusse. Vagabund, 1997.
- Ellul, Jacques.** Propaganda: The Formation of Men's Attitudes. New York: Alfred A. Knopf, 1965.
- Eyler, Marvin H.** Objectivity and Selectivity in Historical Inquiry. *Journal of Sport History*, 1974/1, lk 63-76.
- Fairclough, Norman.** Language and Power. Addison Wesley Longman Limited, 1989.
- Fairclough, Norman.** Discourse and Social Change, Polity Press, 1992.
- Foucault, Michel.** Teadmiste arheoloogia. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005.
- Foucault, Michel.** Teadmine, võim, subjekt. Valik räägitust ja kirjutatust. Varrak, 2011.
- Gadamer, Hans-Georg.** Hermeneutika universaalsus. Ilmamaa, 2002.
- Geertz, Clifford.** Kultuuride tõlgendamine. Tänapäev, 2017.
- Genette, Gérard.** Tekstist teoseni. EKSA, 2018.
- Gilbert, Felix.** What Ranke Meant. *The American Scholar*, 1987/3, lk 393-397.
- Goldblatt, David.** The Games: A Global History of the Olympics. W.W. Norton and Company, 2016.

- Guttman, Allen.** Review Essay: The Ludic and the Ludicrous. *The International Journal of the History of Sport*, 2008/1, lk 100-112.
- Hubel, Eduard.** Terve vaim terves kehas. *Agu* 1923/5.
- Ibrus, Märt.** Eesti sport 100 aastat. *Post Factum*, 2019.
- Idla, Ernst.** Maanoored Jänedal. *Postimees*, 9.8.1937.
- Kalling, Ken.** Kultuurrahvaste mentaliteet peab saama enam kollektivistlikumaks. *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XLIII (2015)*, lk 84-113.
- Karjahärm, Toomas.** Mõisnike kahjud 1905. aastal. *Tuna* 2013/2, lk 57-83.
- Karuks, Tiit.** 101 Eesti spordilugu. Varrak, 2011.
- Keller, R.E.** Diglossia in German-speaking Switzerland. *Bulletin of the John Rylands Library*, 1973/1, lk 130-149.
- Kivimäe, Mart.** Objektiivsuse mänguruumid ajalootunnetuses. *Tuna*, 2002/2, lk 120-132.
- Krüger, Arnd.** Puzzle Solving: German Sport Historiography of the Eighties. *Journal of Sport History*, 1990/2, lk 261-277.
- Krüger, Arnd; Wieser, Lothar.** German Language Sport Historiography of the 1980s. *The International Journal of the History of Sport*, 1997/1, lk 138-167.
- Kurvits, Roosmari.** Harald Tammer. Spordiajakirjanik. Jmt. *Eesti ajakirjanduse ajaloost VII*, Tartu Ülikool, 1991, lk 95-116.
- Kurvits, Roosmari.** Ajakirjaniku saatus. *Eesti Akadeemilise Ajakirjanduse Seltsi aastaraamat 2015*, lk 121-127.
- Kyle, Donald G.** E. Norman Gardiner and the Decline of Greek Sport. Guttman, Allen; Mandell, Richard D; Riess, Steven A; Hardy, Stephen; Kyle, Donald G. (toim), *Essays on Sport History and Sport Mythology*. Texas A&M University Press, 1990.
- Laurson, J.** Kehaline kasvatus – vanelaps eesti haridusprogrammis. *Spordileht* 39/1930.
- Lepp, A.** Lõpetanute arv õppeasutis 1919-39. *Eesti Statistika kuukiri* 1940/5, lk 217-234.
- Luts, Oskar.** Sport. *Postimees*. 6.12.1929.
- Lääne, Tiit.** Eesti olümpiamedalivõitjad 1912-2006. Ajakirjade Kirjastus, 2006.
- Lääne, Tiit.** Oma tsunft. Eesti Spordiajakirjanike Selts, 2023.
- Maas, Utz.** Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand. Westdeutscher Verlag, 1984.
- MacRaid, Donald M; Taylor, Avram.** Social Theory and Social History. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2004.

- Mertelsmann, Olaf.** Eessõna ehk Kuidas kirjutada Eesti spordiajalugu? Antons, Kaarel; Voolaid, Kalle (toim), *Eesti Spordi Lugu*. Greif, 2018.
- Munslow, Alun.** Narrative and History. Bloomsbury Publishing, 2007.
- Phillips, Murray G.** Deconstructing Sport History: A Postmodern Analysis. State University of New York Press, 2006.
- Piirimäe, Pärtel.** Eesti mõtteloo uurimine 21. sajandil, *Acta Historica Tallinnensia*, 2020, lk 145-166.
- Piisang, Eugen; Maidlo, Juhan.** Kalev. Läbi sajandi I. Ilo, 2001.
- Raud, Rein.** Mis on kultuur? TLÜ Kirjastus, 2013.
- Raudkats, Anna.** Mängud I. Loodus, 1924.
- Raudsepp, Karin; Hiimaa, Karin.** Vaenlase kuvandi loomine 1920.–1930. aastate NSV Liidu eestikeelses õppekirjanduses, *Tuna* 2013/2, lk 84-95.
- Rebane, Raul.** Ajakirjandusest vene ajal. Lääne, Tiit (toim), *Oma tsunft*, lk 130-131.
- Schwede, Indrek.** Väike jalgpallipiibel. K-Kirjastus, 2001.
- Schwede, Indrek.** Tiit Karuksi üheksa jalgpallilugu. *Jalka*, 2012/4, lk 42.
- Schwede, Indrek.** Öhtu Vaapo Vaheri seltsis. *Jalka*, 2014/5, lk 16-17.
- Schwede, Indrek.** Ideoloogiate sõda Eesti klubijalgpallis. *Postimees*, 6.12.2017.
- Schwede, Indrek.** Eesti jalgpalli ajalugu I. Eesti Jalgpalli Liit, 2022.
- Sein, Edgar.** Sport ja ajakirjandus. *Spordileht* 3/1935.
- Susi, Joosep.** Jalgpall kui elu hüperbool, *Jalka*, 2019/4, lk 17.
- Sydnor, Synthia.** Critical Postmodernism in Human Movement, Physical Education and Sport. *Journal of the Philosophy of Sport*, 2000, lk 108-110.
- Zur, Ofer.** The Love of Hating: The Psychology of Enmity. *History of European Ideas*, 1991/13, lk 345-369.
- A.T.** Sport ja spordikultuur Eestis. *Spordileht* 24-27/1921.
- Tannebaum, Karl.** Järvamaa Maleva, *Spordileht* 10/1920.
- Tamm, Marek.** Kultuuriajalugu. Kuidas uurida kultuuri? TLÜ Kirjastus, 2016, lk 137-167.
- Tamm, Marek; Väljataga, Märk.** Ajalugu, mälu ja identiteet, Intervjuu Reinhart Koselleckiga, *Vikerkaar*, 2003/10-11, lk 143-154.
- Terret, Thierry.** Is There a French Sport History? Reflections on French Sport Historiography, *The International Journal of the History of Sport*, 2011/14, lk 2061-2084.

Thom, Françoise. Newspeak. The Language of Soviet Communism. London: The Claridge Press, 1989.

Toimetus. Juhtkiri. *Spordileht* 1/1920.

Toimetus. E. *Spordileht* 1931. *Spordileht* 42-43/1930.

Tool, Andrus. Hermeneutika. Annus, Epp (toim), 20. *sajandi mõttevoolud*, Tartu Ülikooli kirjastus, 2009, lk 379-467.

Torop, Peeter. Kakskeelne Eesti, *Eesti Päevaleht*, 7.1.2005.

Uljas, Jüri. KULKA ja kirjandus. *Tuna*, 2000/4. , 57-64.

Uljas, Jüri. Eesti Kultuurkapital 1921–1941. Eesti Kultuurkapital, 2005.

Vaher, Vaapo. Jalgpall hingede öös. Pegasus, 2010.

Vares-Barbarus. Kehalise ja waimlise kultuuri rööbasjooned, *Jõud ja Ilo*, 1921/1.

Van Djik, Teun A. Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005.

Vertinsky, Patricia A. Gender Relations, Women's History and Sport History: A Decade of Changing Enquiry, 1983–1993. *Journal of Sport History*, 1994/1, lk 1-24.

Viru, Atko-Meeme. Eluhelgus ja ajavarjud. Ilmamaa, 2006.

Voolaid, Kalle. Eesti esimene lipukandja olümpial. *Postimees*, 10.05.2022.

Vurnapats. Eesti Mängud – eesti jonn! *Uudisleht* 16.01.1939.

White, Hayden. Metaajalugu. EKSA, 2023.

Wray Vamplew. Pay up and play the game, Cambridge University Press, 2004.

Überhorst, Horst. Sinn und Aufgabe einer Sportgeschichte in der modernen Geschichtswissenschaft, *General History* 1930/3, lk 7-25.

Eesti kultuurkapitali seadus. *Riigi Teataja*, nr. 27/28. 17. veebruar 1925. nr. 4.

Protokoll nr. 191 (8). II Riigikogu.

Seadus kultuurkapitaali asutamise kohta. *Riigi Teataja*, nr 61. 22. juuli 1921/nr 66.

Käsikirjalised uurimused

Reinfeldt, Kai. Naise emantsipatsiooni küsimus Eestis 1920. aastatel Postimehe ja Päevalehe põhjal, Tartu Ülikooli Ajaloo ja arheoloogia instituut, 2013, bakalaureusetöö.

Rits, Helen. Rahvusliku identiteedi konstrueerimine Eesti päevalehtedes, Tartu Ülikooli Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, 2011, magisträtöö.

Schwede, Indrek. Jalgpalli positsioonist Eestis ja selle marginaliseerumise põhjustest Nõukogude anneksiooni perioodil. Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, 2021, väitekirj.

Vedru, Johannes. Nõukogulik spordipoliitika Eesti NSV-s stalinismist sula-ajani, Tartu Ülikooli Eesti ajaloo osakond, 2016, magistritöö.

Veski, Liisi. Rahvuspsühholoogia ideed 1930. aastate Eestis, Tartu Ülikooli Eesti ajaloo osakond, 2015, magistritöö.

Värat, Inger-Helene. Emantsipeeruva naise kuvand ajakirjas Kratt aastatel 1925–1940, Tartu Ülikooli Ajaloo ja arheoloogia instituut, 2021, bakalaureusetöö.

Internet

<https://olympics.com/ioc/gender-equality/gender-equality-through-time>

<https://kalevimalevkond.ee/ajalugu>

<https://www.spordimuuseum.ee/kulastajale/eesti-spordi-kuulsuste-hall>

https://www.esbl.ee/biograafia/Harald_Tammer

<https://sport.err.ee/1609187737/olumpiamangude-lood-on-joudnud-raamatukaante-vahele>

<https://www.kulka.ee/meist/ajalugu>

<https://www.youtube.com/watch?v=PgBq6v5dFx0>

LISAD: Fotod

Spordileht 5/1925

Kalevi kaitsemaleva laskeharjutustel sõjakooli laskeplatsil.

Kalevi kaitsemaleva kerge-kuulipilduja rühm
harjutustel.

SUMMARY

Ideas that defended Estonian sports during the establishment of the Estonian Cultural Endowment 1921–1925: Based on the sports newspaper Spordileht led by Harald Tammer

Based on the newspapers from the early 1920s, it can be argued that discussions about the societal role of sports and its values in Estonia extended for the first time beyond the boundaries of discussions within sports-related circles. This was prompted by the idea proposed during the formation of the independent Estonian state to establish the Cultural Endowment of Estonia that included physical culture/sports. The proposal sparked sharp controversy in society, initiated by writers who believed that the aforementioned field did not belong to the traditional cultural sphere and should not have been eligible for state support.

In my master's thesis, I look at texts created in defense of sports activities. My starting point was the assumption that by separating and examining the viewpoints of one side in the polemic independently, new pieces of information might emerge within the selected corpus of texts, reflecting a broader understanding of the text's creator. The focal point of the research is the newspaper *Spordileht* issued under the editorship of journalist Harald Tammer, which was aimed at promoting and propagating sports as one of its major objectives. The research period spanned from the end of 1921 to the beginning of 1925, starting with Tammer being appointed editor-in-chief and ending with the Estonian Cultural Endowment Act being passed in the Parliament, which also included physical culture/sports.

In the first chapter, I explain the background of the research topic, theoretical foundations, and methodological choices against the backdrop of Estonian sports historiography, which inevitably determined the ideological coordinates of this work. I provide an overview of the emergence of positions in sports history and arrive at the formulation that Estonian sports history is in a state of expectation for rewriting. I emphasize that Estonian sports history has distinctive features recognizable in Western sports history, the main characteristic of which is the long-term exclusion of sports history from academic research. As modern historiography progressed, sports history remained the domain of amateur historians, whose methods have been criticized for their low level of self-reflection, manifested in overlooking theoretical questions and methodological

developments. Such attitudes may lead to a simplified understanding of the past.

The theoretical framework of the work consists of a combined methodology, where methods borrowed from the history of ideas and concepts form a part of critical discourse analysis. Through the foundational question of the research, “how (did the analyzed text come into being)?” I attempt to understand and interpret the intentions of the creator of text, which must be viewed within a broader societal context. Within the framework of critical discourse analysis, interpretation is also included as a method, with a significant component being the interpreter's own biases, according to the teachings of the hermeneutic interpretation theory classic Hans-Georg Gadamer. According to Gadamer, bias is a prerequisite for understanding texts, meaning that there is always something of the interpreter in the interpretation of the text. This realization forms the cognitive framework of the entire research.

In the second chapter, I search for and identify four sub-discourses based on texts advocating for sports: 1. sport as a national task, 2. sports’ contribution to the formation of the nation-state, 3. foreign models as examples, 4. sport as a unifier of body, soul, and mind. Since the examination of ideas, which is the most general focus of the master's thesis, has not received attention in Estonian sports history, this expands the possibility that the discourses formulated in this work will find a place on the sports historiographical map, providing one way to move towards a more plausible understanding of the past. One bias of the author of the master's thesis, which the texts examined during the research failed to refute, is expressed in the ideological attitudes attributed to the texts. In all sub-discourses, it is possible to identify a dichotomy created on an Us vs Them axis, where everything positive is amplified in relation to Us and negative aspects are highlighted in relation to Them.

Within the sub-discourse “sport as a national task,” it becomes evident that sports are described as a unifying field for the nation, disciplining and educating it. The intention of the sports texts becomes apparent in understanding that by describing one field as a natural part of society, with clearly outlined benefits for its own culture, a context is created that allows for the assumption that society will also offer its own benefits in return.

Within the sub-discourse “sports’ contribution to the formation of the nation-state,” the writing begins to present a claim to ownership of the legacy of the War of Independence, which allows for the suggestion that the construction of a past-oriented identity is based on dissatisfaction of sports writing with society's attitude towards the field they promote.

Within the sub-discourse “foreign models as examples,” sports writing defends itself by referring to the young and inexperienced independent Estonian state's need to learn from older nations, presenting its own field as an example in this regard. Sports writing seizes the opportunity to refer to lessons learned from the countries presented as examples after World War I, emphasizing the solutions offered by sports as a new sphere of life to prevent a new collective catastrophe, which the countries that initiated the war had already understood.

Within the sub-discourse “sport as a unifier of body, soul, and mind,” the most extensive strategy for defending sports activities emerges, combining admirable antiquity, deservedly scorned medieval times, and a complicated present, in which it is believed that one knows what the right tomorrow looks like. The wide range of enemies allowed sports writing to place them under a common denominator, meaning that both the ascetics of the Middle Ages and the most combative opponents of the present era could be equally evaluated from the same platform. In the verbal unity of body, soul, and mind, sports writing comes to the recognition that all three categories must be identifiable in a free body, otherwise it would not be a free human but a slave. Such semantically constructed traps have been set up by sports writing to capture its enemies in other sub-discourses as well.

Following the fixation of the sub-discourses, I attempted to identify their components based on two case studies. First, I analyzed the questions related to the construction of the “Estonian Stadium”, which began in Kadriorg, Tallinn, in 1922. Then, I examined the topics raised in the February 4, 1925 issue of the *Sportileht*, which had the potential to be attractive because the next day, the Cultural Endowment Act was passed in the Parliament.

At the end of the thesis, I presented more specific topics formulated during the course of the work, which I believe offer enough substance to provide research material independently. In the form of a discussion, I offer introductory ideas on how the formulated questions could be further explored in sports history. I raise four thematic questions: 1) the pursuit of records limits the possibilities of sports, 2) sports is depicted as being outside its time, 3) the urban-rural divide, 4) one of the objectives of the sports field was text creation itself.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Andres Must,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti spordielu kaitsnud ideedest Eesti Kultuurkapitali loomise perioodil 1921–1925: Harald Tammeri juhitud Spordilehe põhjal“, mille juhendajad on Karin Veski ja Olaf Mertelsmann, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Andres Must

10.05.2024